

Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

Pacsay Tomassich Orsolya

A visegrádi együttműködés és regionális biztonság

- Védelempolitikai együttműködés a visegrádi országok

között a rendszerváltástól napjainkig -

Témavezető:

Prof. Dr. Szabó János DSc

Budapest, 2006.

I.	Bevezető (kutatási hipotézis)	6
II.	A visegrádi országok biztonságpolitikai együttműködésének előzményei a bipoláris korszakban	9
	II. 1. A rendszerváltozás előtti ellentmondásos helyzet a VSZ-tagországok hadiipari együttműködésében	13
	II. 2. A poszt-bipoláris világ változásai –várakozások és a valóság - Adatok a visegrádi országok és a NATO haderőinek helyzetéről a rendszerváltozás időszakából	14 18
III.	A visegrádi együttműködés és a regionális partnerség	19
	III. 1. Magyarország regionális politikája	19
	III. 1. 1. paradigmaváltás és prioritások	19
	III. 1. 2. a régió új fejlődési trendjeit meghatározó nemzetközi feltételek	20
	III. 1. 3. a regionális politika irányai és funkciói	22
	III. 2. A visegrádi együttműködés a rendszerváltástól az első NATO-bővítésig	24
	III. 2. 1. az együttműködés kialakulása, történelmi háttere	25
	III. 2. 2. a visegrádi csoport együttműködése a 90-es években	26
	III. 3. A visegrádi együttműködés a NATO első bővítési körétől az EU-s kötelezettség vállalásokig	27
	III. 3. 1. az uniós tagság körülményei közt formálódó regionális partnerségi keretek	31
	III. 4. Jelenlegi feladatok és jövőbeli kilátások	33
	III. 4. 1. A közép európai dimenzió	33
	III. 4. 2. A visegrádi együttműködés jövője	33
	III. 4. 3. A visegrádi csoport külkapcsolatai	34
	III. 4. 4. A regionális partnerség jövője	36
	III. 4. 5. Lehetséges konzultációs témakörök	37
IV.	A visegrádi országok védelmi kapacitásai és képességei	39
	IV. 1. Haderő fejlesztési együttműködés	39

IV. 1. 1. Védelmi költségvetés	40
- a visegrádiak műveleti részvétele	46
IV. 1. 2. Védelmi beszerzések	49
IV. 1. 3. A védelmi ipar privatizációja és átalakulása	51
IV. 1. 4. A visegrádi négyek együttműködési kísérletei a beszerzések területén	52
- a Mi-24 harci helikopterek V4 együttműködésben tervezett modernizálása	52
- Magyar példa egy kiemelkedő hadi beszerzésről	55
IV. 1. 5. Prágai képességfejlesztési vállalások (PCC) a 2003-as felülvizsgálati eljárás tükrében - magyar, cseh és lengyel vállalások	60
IV. 2. Védelmi ipari együttműködés	68
IV. 2. 1. A Varsói szerződés öröksége	68
IV. 2. 2. A visegrádi országok védelmi költségvetési, modernizációs és beruházási kondíciói a rendszerváltozástól a NATO-tagság eléréséig	69
- A GDP, az infláció és a védelmi költségvetési folyamatok	69
- Védelmi költségvetés - katonai beruházás, kutatás és fejlesztés	72
IV. 2. 3. A védelmi ipar jelenlegi felépítése, a visegrádi országok modernizációs és beruházási programjai	77
- haditechnikai fejlesztések	79
IV. 2. 4. Nemzetközi együttműködés, tőke beáramlás és az offset szerződések	83
IV. 2. 5. Kivitel	85
IV. 2. 6. A Magyar védelmi szektor helyzete	86
- a magyar hadiipar teljesítménye a pártállami periódusban valamint a rendszerváltozás időszakában	86
- a hadiipari átalakulás kibontakozása	90
- a magyar védelmi szektor jelenlegi helyzete, költségvetése, a védelempolitika prioritásai	91
- a védelmi szektor költségvetése	94
IV. 2. 7. A visegrádiak hadiipari együttműködésének konkrét lépései	103
V. Transzatlanti viszonyrendszer – a visegrádi országok útkeresése	113
V.1 A transzatlanti szembenállás gyökere	113
V.2 A vita elmérgesedése	114

V. 3. Az Egyesült Államok és a NATO – egy lazuló kapcsolat	115
V. 4. Irak	116
V. 5. Washington és az „Új Európa” kapcsolata	118
- A balkáni konfliktus	119
- Afganisztán	120
- Irak	121
- A visegrádiak hozzáadott értéke a terrorizmus ellen folytatott háborúhoz	125
- A visegrádiak washingtoni pozíciója	126
V. 6. A NATO legújabb fejlesztési tendenciáinak kihívásai	128
V. 6. 1. A transzatlanti olló	128
V. 6. 2. Az Egyesült Államok dominanciája	129
V. 6. 3. Prága	131
V. 6. 4. Isztambul	132
V. 6. 5. A visegrádiak közös célkitűzésének beteljesülése	134
VI. Összegzés	135
VI. 1. Következtetések: Nyitott kérdések az EU tag visegrádi országok haderő fejlesztési és hadiipari együttműködésében	136
VI. 2. Eredmények	145
VI. 3. Ajánlások	145
Irodalomjegyzék	146
Mellékletek	150
- Az 1991-es Visegrádi Nyilatkozat	
- 2004. május. Csehország – új Visegrádi Nyilatkozat	
- 2005. július, Budapest, V4 külügyminiszteri közös nyilatkozat	
- 2005. augusztus, Budapest, V4 miniszterelnöki találkozó közleménye	
- 2005. október, Budapest, Regionális Partnerség és a Nyugat-Balkán külügyminiszteri találkozó közös közleménye - "A Közép-Európa és Nyugat-Balkán közötti együttműködés távlatai"	
- Rendezvények, találkozók a Visegrádi Együttműködés magyar elnöksége alatt (2005/2006)	

„Amikor a visegrádi együttműködés elkezdődött, sokan olyan regionális együttműködésnek tekintették, amely egy átmeneti időszakra négy ország integrációs törekvését szolgálta, s amely éppen az integráció okán majd megszűnik. Mi, védelmi miniszterek is úgy gondoljuk azonban, hogy éppen az integráció befejezését követően válik még szükségesebbé az a kapcsolattartás, amely négy ország vezetőinek folyamatos eszmecseréjéről, érdekegyeztetéséről, érték- és érdekalapú együttműködéséről szól.”

Juhász Ferenc honvédelmi miniszter (2006. jan. 19-én, a Budapesti V4 védelmi minisztereinek találkozásán)

I. Bevezető

Az európai biztonsági identitás mára égető feladatokkal kell, hogy szembenézzon. Mindenekelőtt olyan gyakorlati problémákkal, amelyek feltűnővé tették az Európai Unió cselekvési korlátozottságát, és egyértelművé tették, hogy saját védelmi képességek, saját védelem politika nélkül az Unió csak sokadrangú szereplője lehet a nemzetközi politikai viszonyoknak.

A balkáni béketeremtés alatt egyértelművé vált, hogy a régi típusú hadviseléshez szolgáló nagy, lomha, sokhelyütt még ma is sorozáson alapuló európai hadseregek és elavult harci eszközök alkalmatlanok a mozgékonyt, csúcstechnológiát és szakértelmet követelő katonai válságkezelésre.

A transz-atlanti viták során Amerika részéről elhangzott szemrehányások az európai védelem fogyatékoságairól nyilvánvalóak, az európai biztonságpolitikai hozzájárulás növelése nélkül az Unió nem képezt nemzetközi szinten Washingtonnal egyenrangúvá válni.

Az európai politikusok ezt felismerve, formálisan is áttörést hajtottak végre az 1998. decemberi Sain-Maló-i francia-brit csúcstalálkozón, ahol a két fél közösen, az Egyesült Államokhoz fűződő szövetségi kapcsolatot kiegészítő önálló európai biztonságpolitika intézményesítésére tett javaslatot. Az Európai Unió 1999. decemberi helsinki csúcsertekezletére már közös biztonság és védelempolitikai feladatként az autonóm képességek megteremtésének megjelölése került, amely szerint lehetővé kell tenni, hogy az Európai Unió katonai műveleteket indítson és hajtson végre válsághelyzetek rendezésére.

Tehát az Európai Biztonság és Védelempolitika (ESDP) fogalmának kialakulása idején már egyértelmű volt annak szoros kapcsolata az európai védelmi képességek megerősítésével. Világossá vált, hogy az uniónak ahhoz, hogy saját védelmi képességekre tegyen szert, egy időben versenyképes védelmi ipari alapot és hatékony fegyverkezés-politikát kell létrehoznia.

Az unió 2004-es bővítésével felmerült az igény annak megvizsgálására, hogy az újonnan csatlakozó 10 állam mennyiben tud hozzájárulni Európa védelmi képességeihez – mind katonai, mind ipari vonatkozásban. Míg a csatlakozók hozzájárulása az unió egyik

alappillérehez - az unió közös kül- és biztonságpolitikájához (CFSP) - valamint az Európai Biztonság és Védelempolitikához mindig a vizsgálódások tárgya volt, csekély azon átfogó elemzések száma, amely annak a hadsereg vonatkozásában valamint a fegyverzeti készletekkel kapcsolatos dimenziójáról született.

Ezért látom indokoltnak egy, a visegrádi csoport – mind a tíz 2004-ben csatlakozott ország közül legerősebb ipari potenciállal rendelkező négy ország – védelmi piacának és ipari kapacitásának helyzetével foglalkozó átfogó elemző, helyzetfeltáró és értékelő munka megírását.

A hidegháború idején, a Varsói Szerződés négy visegrádi tagállama az iparilag fejlett világ egyik legnagyobb fegyvergyártó területe volt. Csehszlovákia volt a szerződés második legnagyobb fegyvergyártó országa és ezzel egy időben a világ 10 legnagyobb hadifelszerelés exportáló országának egyike. Míg Lengyelország a hadifelszerelés széles skáláját gyártotta, termelésének sokszor döntő részét kivitelre szánva, Magyarország a kommunikációs és elektronikai szektorbeli termelésre szakosodott. A hidegháború befejezésével és a Varsói Szerződés felbomlásával azonban a visegrádi országok hadiiparának alapja megsemmisült. A hadiipar összezsugorodását a 90-es években némi fellendülés követte. Ennek az iparágak jelenlegi helyzete, valamint potenciálja napjainkban sincs pontosan meghatározva és elemelve. A visegrádi országok poszt-kommunista időszakának hadiiparáról és ezen iparág jövőbeli lehetőségeiről szintén foglalkozni szeretnék a munkámban. A jelenleg létező kapacitások és képességek feltérképezése a négy ország vonatkozásában - az összehasonlító elemzések hiányában -hasznosnak bizonyulhat. Mivel azonban országaink hadiipari adatai sokszor hiányosak, továbbá az összevethetőséget gátolja a számos metodológiai, árfolyambeli és az átmeneti gazdaságok pontatlan számításaiból eredő különbözőségek, a számítások és összevetések nem minden esetben pontosak, arányaiban azonban mértékadóak.

Ahhoz, hogy a visegrádiak védelmi kapacitásai és képességei feltérképezésével, majd ennek alapján hadiipari együttműködésükkel foglalkozzunk, **meg kell értenünk a négy ország együttműködésének alapvető motivációit és akadályait, amihez elengedhetetlenül szükséges a visegrádi együttműködés kialakulásának és történelmének tanulmányozása.** Mivel a visegrádi együttműködés kialakulása összefügg a régióban lezajlott rendszerváltások folyamatával, és ilyen módon szorosan kapcsolódik ezen országok nemzeti, regionális politikájának alakulásával, az **elemzés első részét a regionális politika kontextusában**

kívánom elvégezni. Itt elsősorban Magyarország regionális politikához kötődő érdekeivel foglalkozom, amelyeknek meg kell határozniuk ezen politikánk mozgatórugóit és cselekvésünk irányvonalát. Ezek után az **uniós tagság körülményei között formálódó regionális partnerségi keretek kialakulását vázolom, kitekintést adva elsősorban a visegrádi együttműködés általában vett, lehetséges alakulásáról.**

Ezt követően a négy ország érdekeivel, - ennek politikai háttérével - együttműködési készségével és az együttműködésükre is jellemzően a jövőben lehetségesen követendő hadiipari, hadi-politikai irányvonalakkal kapcsolatos következtetéseket kívánom vázolni.

Annak elemzésével, hogy milyen mértékben és minőségben vannak jelen a valóságban a térség országainak védelmi ipari újraintegrálódási vagy szoros együttműködési feltételei, valamint hogy mik az esélyei a védelmi ipari kapcsolatok újralesztésének egymás között és a kölcsönösen előnyös védelmi együttműködésüknek a NATO-országok védelmi ipari tényezőivel - **kísérletet teszek annak bizonyítására, hogy a térségből vizsgált országok (visegrádi csoport) haderő-fejlesztési együttműködésében kihasználatlan tartalékok vannak.** Kívánom ezt tenni annak tudatában, hogy a rendszerváltás óta eltelt időszak eseményei a visegrádiak ezen területen történő együttműködésében inkább a távolodást, mint a közeledést igazolják.

Kutatási hipotézis

Közös történelmi és regionális geopolitikai helyzetünkből adódóan vannak közös örökségek, reflexek és egyéb kondíciók, melyek jogossá teszik, hogy a megszületett visegrádi szerződéseken túl is a vizsgálódás tárgyává tegyük az eddig megtett utat és együttműködés jövőbeni esélyeit.

Hasonlóképpen ezen országok Európai Uniós integrációs politikájához a védelem is azon területek közé tartozik, ahol lehet értelme az együttműködés eddig meglévő folyamatainak elemzése, bővítése, gazdagítása ügyében tudományos feladatot vállalni.

A tudományos vizsgálódás eredményei várhatóan hasznosíthatók lesznek a hazai regionális politika számára mind a közös kül- mind a közös védelempolitika szempontjából-legalábbis az érintett két tárca szintjén.

II. A visegrádi országok biztonságpolitikai együttműködésének előzményei a bipoláris korszakban

A második világháborút követően, a szovjet modellre való áttérés a közép-kelet európai térség országában a kormányzás számos formáját hozta. Egy-egy országon belül is váltakoztak a diktatórikus (Ceausescu Romániája, Enver Hodzsa Albániája, Tito Jugoszláviája, Sztálin Szovjetuniója, Zsivkov Bulgáriája) és az oligarchikus (Csehszlovákia, Magyarország, Lengyelország, Albánia Enver Hodzsa után, valamint a Tito utáni Jugoszlávia) kormányzás - valamint a lassan felcseperedő civil kontroll (Csehszlovákia, az NDK, Magyarország, Bulgária, Albánia) és az erőtlen vagy nem létező civil kontroll (Jugoszlávia, Oroszország), alkalmanként pedig a katonai kontroll (Lengyelország az 1981-es katonai hatalomátvétel után) változatai. Ismereteseek külsőleg kontrollált, duplán katonai szubordináltságú struktúrák (különösen Csehszlovákia és az NDK tekinthető ilyenek) és formálisan független, nemzeti kormányzati keretek közötti működés (a Szovjetunió, Jugoszlávia, Albánia, a Varsói Szerződés tagjai közül pedig Románia). Az 1980-as évek a szovjet típusú rendszerek egymástól való távolodását hozták, így a fenti kategóriák mellett újabbak is jellemzőkké váltak. A legszembevetőbb dichotómiát a „szocialista konzervativizmus” (más szóhasználattal ortodox, ez Csehszlovákia, az NDK, Bulgária, Románia és Albánia) és a „szocialista liberalizmus” (más szóhasználattal reform-kommunista, ez Magyarország, Lengyelország és Gorbacsov Szovjetuniója) országai között találhattuk.¹

A szovjet típusú pártállami rendszerű országok tehát távolról sem voltak egyformák. Az azonos vagy hasonló szimbólumok és ideológiák mögött nagyon is eltérő struktúrák és működésmódok rejlettek. Ami az összes szovjet modellű országban lényegében közösnek számított, az csupán a pluralizmus hiánya és a pártállamiság volt. Ez nem is csoda, hiszen a történelem és a társadalmi-gazdasági realitások igencsak különböztek e térségben. Például a két világháború közötti periódusban talán csak Csehszlovákiában és rövid ideig Lengyelországban működött valódi vagy ahhoz közel álló demokrácia.

Az 1989-es rendszerváltozások elszabadították a csaknem százmilliós közép-európai térség népeinek aspirációit, ám nemcsak a racionális politikai és gazdasági formák, hanem a

¹ Prof. Dr. Szabó János: A fegyveres szektor átalakulásának regionális jellemzői a volt Varsói Szerződés országában

történelem bűvópatakjaiként számon tartott etnikai késztetések és irracionális remények felé is. E folyamatban mindenütt specifikus szerepük volt a felduzzasztott létszámú fegyveres erőknek aszerint, hogy azok megmaradtak-e a racionális aspirációk támogatóiként. A fegyveres erők multifunkcionális jellege ismét napi tapasztalat lett a térség országaiban, attól kezdve, hogy az állami szuverenitás és a biztonság védelmezőjeként vagy a politikába való beavatkozás, a belső erőviszonyok megváltozásának eszközeként kapott szerepet. A változás társadalmában állandóan jelen levő veszélyként emlegették a pretorianizmusnak (a fegyveres erő önálló hatalmi tényezőként való fellépésének) kísértését.

A szovjet modellt követő közép-európai rezsimek összeomlásakor a fegyveres beavatkozás lehetőségét komolyan mérlegelték mind a konzervatív rendszervédő, mind a radikális rendszerváltó elitek. Természetesen azokban az országokban, ahol hosszabb reformfolyamatok és reformtapasztalatok eredményei halmozódtak fel (különösen Magyarországon és a nyolcvanas évek végének Lengyelországában), az előbbi lehetőséget sokkal kevésbé tartották valószínűnek. A konzervativizmusukban megrögzöttebb rezsimek (az NDK, Bulgária, Románia, Csehszlovákia) esetében viszont ez a veszély realitásként volt jelen.

Ami a fegyveres erőket illeti, az egykori Varsói Szerződés (VSZ) országaiban a hadsereg feladatai két alapvető irányt követtek: a külső ellenség elleni országvédelmet mint külső funkciót és a pártállami rendszer védelmét annak opponenseitől mint belső funkciót. E rendszerekben a hadsereg a hegemon, néhol monopol pozíciójú párt szigorú kontrollja alatt működött. A militarista tendenciák a szovjet modell társadalmának életében is tükröződtek. A katonai nevelés bizonyos elemei például az általános szocializáció részévé váltak, s már a gyermeknevelés folyamatába beépültek. Az állampártok a paramilitáris szervezetek különböző típusait hozták létre. Ezek mellett a tudomány, a technika és a nemzetgazdaság is militarizálva volt, s a hadsereg a politikai szocializáció feladatait is magára vállalta.

A pártnak szüksége volt olyan fegyveres erőkre, amelyek lojálisak a rendszerhez, s hajlandók megvédeni a belső és a külső ellenséggel szemben. Ez volt az oka annak is, hogy a párt jóval a társadalmi arányokon felül beépült a hadseregbe, s a katonai hivatásvállalás feltételei közé sorolták a párt iránti lojalitást is. A fegyveres erőknek viszont, de legalábbis a katonai eliteknek szükségük volt a pártra, hogy megőrizhessék, vagy javíthassák anyagi státusukat, hatalmi részesedésüket és társadalmi presztízst.

Hangsúlyozni kell azonban annak fontosságát, hogy országoként a hadseregekben is számottevő eltérések voltak. A Szovjetunióban például a hadsereg messze fontosabb politikai szerephez jutott, mint a többi szocialista országban - kivéve talán 1981 után Lengyelországot, valamint Romániát -, s ez akkor is igaz, ha elismerjük, hogy a Securitate titkosszolgálat hatalma óriási volt. Már csak e felületi közelítés által felvillantott változatosság alapján is elegendő okunk lehet arra a feltételezésre, hogy e sokféleség a hidegháború utáni fejlődési pályák tekintetében nemcsak fennmaradt, hanem a megnövekedett szabadságfok szerint új eltérésekkel is kiegészült.

Az átmenet folyamatába illeszkedő katonai szervezeti átépítések során drámai változások mentek végbe a nemzeti biztonságpolitikában és a védelmi rendszerekben. A demokratikus átmenet a védelmi szférában az egykori pártállami struktúrák levetése után - egybehangzó szakértői vélemények szerint - három fő területen teljesebben ki: a védelmi szektor egészére vonatkozó demokratikus kontroll megvalósításában, a civil-katonai kapcsolatok újjászervezésében és a védelmi reformok végigvitelében.

Mindezeket túl a biztonságpolitikai elvek és struktúrák újradefiniálása is szükségessé vált. A rendszerváltozások kezdetén a közép- és kelet-európai országok inkább a semlegesség és a regionális kooperáció felé orientálódtak. Ez az orientáció azonban viszonylag hamar átfogalmazódott, egységes programmá vált a NATO-csatlakozás, nem lényegtelen, hogy Oroszország és Ukrajna kivételével. Ez az orientációváltás leggyorsabban Magyarországon, Lengyelországban és a Cseh Köztársaságban ment végbe.

Ami a NATO-hoz való csatlakozás közvéleményi támogatottságát illeti, az Lengyelországban és Romániában volt a legnagyobb. Lengyelországban ez jól magyarázható az Oroszországtól való félelem történetileg és kulturálisan messzire nyúló gyökereivel. Románia esete nem ennyire egyértelmű, de igen valószínűnek látszik, hogy a román társadalom az NATO-tagságot mint az „Európához tartozás szimbolikus kifejeződését” fogadta el. A Cseh Köztársaságban és Magyarországon a közvéleményi támogatás szerényebb mértékű volt, ám a NATO-csatlakozást támogatók aránya ezekben az országokban is meghaladta azokat, akik elleneztek ezt a lépést. Oroszország nyilvánossága fenyegetésként ítélte meg Lengyelországnak és a balti államoknak a NATO-ba való belépését, ugyanakkor a Cseh Köztársaságot és Magyarországot illetően lényegében ezt elfogadta.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez való csatlakozás érdekében tett lépéseket a közép-kelet európai régió három országa esetében 1997-ben siker koronázta, mikor a szervezet 1997. júniusi, madridi csúcsertekezlete történelmi jelentőségű döntést hozott. Meghívta Csehországot, Lengyelországot és a Magyar Köztársaságot, hogy vegyen részt a szervezet munkájában. Szlovákia 2004-ben vált a szervezet tagjává.

A meghívott országok politikai és védelmi vezetése teljes mértékben tudatában volt annak, hogy a NATO-tagság a magas fokú technikai kompatibilitás igényét támasztja, nem túl távoli jövőbeli teljesítési esedékességgel.

A NATO-hoz történő csatlakozás kihívásai megkövetelték a fegyveres erők technikai modernizációját és a védelmi ipari kapacitások modern termékek gyártását lehetővé tevő legfejlettebb technológia szintjét. A meghívott országok védelmi iparainak részt kellett venniük a nemzeti fegyveres erők modernizációjában és ehhez meg kellett szerezniük az olyan NATO-szabványoknak megfelelő fegyverzeti és hadfelszerelési cikkek gyártásához szükséges képességeket, melyek lehetővé teszik a NATO fegyveres erőivel való sikeres együttműködést.

Mindehhez szükség volt közép- és kelet-európában a védelmi iparral kapcsolatos szemlélet megváltozására – amely egy időben zajlott a demokratizálódási és a piacgazdasági fejlődési folyamatokkal. A szemléletváltozást az alábbiakban vázoljuk.

A volt szovjet blokk szétesése után a közép- és kelet-európai országok – részben a korábbi történelmi fejlődés során és a szovjet fennhatóság idején is meglevő igen jelentős kulturális-civilizációs különbségek okán, részben pedig az ezen különbségek hatására a rendszerváltozás utáni demokratizálódás és piacgazdasági átalakulásban felmutatott sikerek eltérő minőségei következtében – fokozatosan gyorsították a fejlett demokráciákhoz közelítő feltételek kiépítését.

Ennek részben eredménye, részben további motiváló tényezője volt az a tény, hogy fokozatosan megváltozott az említett országokhoz – s ezen belül többek közt a védelmi iparukhoz – kapcsolódó nyugati szemlélet is. Magától értetődő módon változás következett be az országok hadiiparának önszemléletében is, ami viszont felerősítette azokat a régóta

blokkolt energiákat és önszervező mozgásokat is, amelyek nélkül szóba sem kerülhetne a kelet-közép-európai védelmi iparok újbóli kapcsolatkereső integrációja.

Az egykori Varsói Szerződés tagállamainak eltérő értelmű ön- és külső szemléletének megváltozását, és ezek eltérő irányú fejlődését előidéző említett változások nem egyszerre bontakoztak ki a védelmi iparokat illetően sem.

II. 1. A rendszerváltozás előtti ellentmondásos helyzet a VSZ - tagországok hadiipari együttműködésében

Az alapvető ellentmondást már benne találjuk a még szövetséges VSZ-országok hadiipari kapcsolatának rendszerében; ehhez újabb ellentmondások járultak a rendszerváltozás utáni illuzórikus várakozások és a valóságos történések kijózanító kontrasztjaiból, végül pedig a lassan körvonalazódó, igen eltérő értelmű „kilábalási stratégiáknak” közös értelmet és rendezési ösztönzést adott a NATO-orientáció, illetve a csatlakozásra történő felkészülés. Ehhez hozzájárult továbbá a nyugati fejlett demokráciák azon korábbi látens – de most megvalósulható – érdekeltsége és hajlandósága, hogy hozzájáruljanak a szóban forgó országok hadiipari újrastrukturálásához, e folyamat akadályainak elhárításához, az említett országokkal való együttműködéshez. A folyamat részletei az alábbiakban összegezhetők.

A VSZ tagországai között nemzetközi hadiipari és beszerzési integráció működött, amelynek mechanizmusai a VSZ és a KGST kereteibe egyaránt bennefoglaltattak. Ez az integráció – bár tartalmát és racionalizmusát illetően a kezdetektől a 80'-as évek végéig jelentős változáson ment keresztül – lényegében mindvégig szovjet dominancia alatt működött, ami azt jelentette, hogy a kereteiben kialakuló tevékenységek mindegyikében (pl: gyártmány szakosodás, gyártási-szállítási együttműködés, kutatás és fejlesztés, szabványosítás, fegyverzeti és felszerelési cikkek nullszaldós cseréje, stb.) a szovjet stratégiai érdekek határozták meg a belső arányokat.

A hadiipari gyártás rendszerét és szerkezetét az jellemezte, hogy – a szovjet modell mintája szerint – igen szigorúan centralizált és hierarchizált állami kontroll alatt működött. Ennek következtében ismeretlen volt a termékek valóságos költsége és ára, bürokratikus akadályok nehezítették a termelés racionalizációját, ki lettek iktatva a piaci mechanizmusok és igen erős

stáb-érdekek álltak az ipari-beszerzési struktúra konzerválása, merevségének fenntartása mellett.

Érdekes módon e rendszer ellentmondásait az a folyamat erősítette fel és tette nyilvánvalóvá, amelynek során óvatos nyitás indult meg az üzleti szféra felé: egyre nagyobb volumenű hadiipari áru kereste a konvertibilis piacokat; nőtt az export aránya a saját felhasználáshoz képest; a hadiipari termelés és kereskedelem határozottan jobban növelte prosperitását mint a normál civil ipari tevékenység; egyre komolyabb állami bevételek származtak a nemzetközi hadiipari üzletekből és megváltozott a hadiipari termékek szerkezete is.

Mindezek összhatásaként a védelmi iparban is jelentkezett a szovjet modell gazdasági alapellentmondása, vagyis a modern termékek iránti igények, a nemzeti kutatási és fejlesztési megújulással szembeni kihívások már nem voltak megválaszolhatóak a szovjet érdekekkel – a politikai és strukturális korlátokkal – való ütközés nélkül.

II. 2. A poszt-bipoláris világ változásai –várakozások és a valóság

A régió fenti ellentmondástól feszített hadiiparainak igen kapóra jöttek a rendszerváltozások. Az új hatalomba bekerülő értelmiségiek - korábbi antimilitarizmusuk és totalitarizmus-ellenességük talaján - dominánssá tették a „drága és felesleges” hadiiparok lebontásának, átállításának („hadiipari kapacitások a civil termelésre”), illetve súlypontváltásának törekvését.² Az akkori megfogalmazásokban hemzsegték a felszabadulási eufóriában leegyszerűsített elgondolások, többek között az alábbiak:

- a fegyverzetcsökkentés és a haderőcsökkentés közvetlenül jelentős pozitív hatást gyakorol a civil gazdaságra;
- a civil gazdaság prosperitása ugrásszerűen emelkedik a hadiiparból konvertált átképzett munkaerő hatására;
- a nyugati beruházók tőkeexportja és technológiai segítsége fokozni fogja a gazdasági dinamikát; jelentős gazdasági hasznot hoz a „békeosztalék”, amelyből ezen országok részesednek;

² Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi ipari integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok SVKI Bp 1998 No23

- azok a civil termékek, amelyeket a konvertált hadiipari kapacitások állítanak elő, bőven kompenzálják majd a korábbi fegyverzeti export elmaradása miatt kieső bevételeket; az új Európában az újjászerveződő védelmi-ipari kapcsolatokban új előnyös pozíciókat szerezhetnek az új demokráciák;
- új regionális együttműködési keretek és formák jönnek létre többek között a védelmi ipari szektorokban is.

Mindehhez képest a rendszerváltozás utáni folyamatok egyáltalán nem látszottak visszaigazolni a fenti előzetes (túlzottan optimista) várakozásokat. A valóságban az történt, hogy a régió országainak, védelmi iparainak korábbi előnyei eltűntek, s miközben számos korábbi hátrányukat (legalábbis ideiglenesen) megtartották, igen gyengén és felemás módon kezdtek jelentkezni a megjósolt új előnyök valamint új, nem várt nehézségek, veszélyek is mutatkoztak.

A korábbi előnyök elvesztése logikusan adódott a régió országai által korábban kiépített fegyverzeti piacok összeomlásából, ami lényegében teljessé vált a Varsói Szerződés felszámolásával, a fegyveres erők redukálásával, védelmi ipari termékcsere leállításával és a fejlődő országok fizetéképtelenségével. Emellett fokozta a nehézségeket a GDP radikális csökkentése a regionális védelmi ipari kooperáció lezárása, illetve a nemzetek fegyveres erői részéről a védelmi ipari megrendelések elmaradása.

A korábbi hátrányos tényezők túlélése, még ha átmenetinek bizonyultak is, számos ponton rontották az általános kondíciókat: megmaradt az állami koncentráció és parancsgazdasági reflexek jelentős hányada és erősítette a struktúrák lomhaságát; a szükségesnél erősebben konzerválták a termék-struktúrát; az is előfordult, hogy exportadóval sújtották a Szovjetunióba irányuló szállításokat, s továbbra is megmaradt a kényszer-termelés számos eleme.

A legnagyobb csalódás azonban a remélt új előnyök elmaradása okozta:

- az összeomló hadiiparok helyét nem tudták rögtön elfoglalni az újrastrukturált védelmi iparok;
- a súlyos teherként jelentkező munkanélküliség rácaffolt a konvertált és átképzett munkaerő civil használhatóságával kapcsolatos illúziókra;

- a konverzióknak nem várt költségei jelentkeztek, ráadásul elmaradt a remélt haszon jelentős része is;
- a privatizáció során komoly veszteségek jelentkeztek, s új költségeket igényelt a védelmi ipari „hideg-kapacitások” fenntartása;
- általában beszűkültek a kutatás és a fejlesztés forrásai, miközben jelentősen emelkedett az új védelmi technológiák ára.

A védelmi ipari vállalatok (illetve a vállalatok védelmi ipari termelésre specializált szegmensei) többségében adósságokat halmoztak fel, s hiába várták a konverzió remélt eredményeit. A nemzetközi védelmi piaci környezetben eközben egyre erősödött a konkurencia, s a régió országainak (természetesen eltérő mértékben) egyre csökkent a nemzetközi védelmi ipari termék-forgalomból való részesedése.

A kondíciók általános romlását sajátos új nehézségek, új fenyegetések tették teljessé:

- a legyengült nemzeti védelmi iparok képviselői egyre erőteljesebben fogalmazták meg abbéli félelmüket, hogy protekcionista iparpolitika híján az erős nyugati védelmi ipari konszernnek lenyelik a nemzeti védelmi iparokat a régió országaiban. Ugyanakkor nemritkán hangot adtak annak a véleményüknek is, hogy mindennemű nacionalista autarkióra irányuló törekvés tovább konzerválhatja az amúgy is fejlesztésre szoruló struktúrákat.

A valóság és a remények ellentmondására különböző reakciókat lehetett tapasztalni. A nehéz helyzet teremtette feszültségek fokozódásának perspektívája és a kilábalás útjának keresése állandó lépés-reagálás kényszerrel termelt ki a nemzeti, a regionális és a nyugat-európai védelmi ipari tényezők körében. Ezt részben nyilatkozatokból, részben megtett lépéseikből regisztrálhatjuk:

A nemzeti szinten eszközölt reagálások legfontosabbjai (a rendszerváltások felülről vezérelt jellegéhez igazodó módon) azok a kormányzati lépések voltak, amelyek a védelmi ipari szektor szerkezet-átalakítását célozták. Ezt az utat privatizációs hullámok, vállalati fúziók, illetve szelektív előnyökhöz való juttatás jelzi. A vállalati szinten ugyanebbe a folyamatba sorolhatók az olyan válaszok, mint például a védelmi ipari szegmensek eladása, nemzeti védelmi ipari szövetségek alapítása, törekvés az állami költségvetéstől független pénzügyi alapok létrehozására, licencek kifejlesztése és továbbfejlesztésére, stb.

A regionális szinten tett kezdeményezéseket olyan törekvések jellemzik, mint például közös álláspont kialakítása a nyugat-európai védelmi ipar képviselőivel folytatott tárgyalások előtt. Ez különös jelentőséget nyer a 2004 júliusában elindított Európai Védelmi Ügynökség (EDA) vonatkozásában, amely több – később vázolandó – módon is a visegrádi négyek hasznos eszközévé válhat a jövőben.

A szóban forgó országok új beszerzések esetén a szerződéseket offset-rendszerekkel kívánják összekötni (később erről bővebben is írok), amelyek nem csak bekapcsolják a hazai védelmi ipari kapacitásokat, munkahelyeket létesítenek, és lehetővé teszik a költségvetési takarékossgot, hanem új technológiák beáramlását is elősegítik. Továbbá közös fegyverzeti modernizációs programokat és közös védelmi-piaci tranzakciókat szorgalmazznak, amelyektől a regionális védelmi ipari kapacitások „nagykorúvá válásának” siettetését remélik.

Mindezeken kívül komoly indítványok fogalmazódtak arra vonatkozóan, hogy kezdődjék el a régió országainak modernizációs programjait, védelmi piaci filozófiáit, iparpolitikai preferenciáit, védelmi ipari érdekeit egyeztetető lépések sora.

A nyugati védelmi ipari tényezők számára mindenekelőtt az új helyzet valóságos kondícióinak feltárása, a helyzet megfelelő értékelése, a döntéshozáshoz elengedhetetlen - megfelelő minőségű információkra támaszkodó - diagnózisok voltak fontosak. Erre az időszakra voltak jellemzőek azok a törekvések is, amelyek a 90-es évek első felében a NATO-országok védelmi ipari tényezői részéről a védelmi konverziós kelet-nyugati kooperáció lehetőségeinek keresését össze akarták kötni megfelelő védelmi ipari (és piaci) „térképek” készítésével. Ma már ismeretes, hogy ezeknek a kooperációs lépéseknek a racionalitását csakúgy, mint a „védelmi ipari térképek” használhatóságát meglehetősen erőteljes kérdőjelekkel „ékesítették” azok a kudarcok, melyek a fentiekre alapozott közös védelmi ipari kooperációs lépéseket kísérték. Azonban ezekkel a kudarcokkal együtt is folyamatosak maradtak a nyugat-európai kezdeményezések. Ha mára már óvatossággá szelődött is az óriási keleti piac meghódítására irányuló lendület, tény hogy a korábban létesített közös vállalatok, az EU keretében elkezdett közös védelmi program; az európai védelmi ipari vállalatok együttműködésére irányuló próbálkozások; a PfP (Partnership for Peace – Békepartnerség) keretében, illetve a NATO csatlakozás előkészítése során megtett lépések komoly szolgálatot tettek a térség és a nyugat-európai országok védelmi ipari tényezői körében egymás megismerésének, az összeszokásnak, valamint a közös kezdeményezések kimunkálásának.

Adatok a visegrádi országok és a NATO haderőinek helyzetéről a rendszerváltás időszakából

A VSZ és a NATO hagyományos földi és légi erői³

	állomány	harckocsik	AIFV	HACV	APC	Arty	harcirepülők
Lengyelo.	292800	2900	1250	60	2000	2359	516
Csehszlovákia	198200	3995	2495	-	3333	3685	312
Magyaro.	94000	1516	542	-	1816	1084	87
VSZ összes	2.905.700	51.714	13.616	1.610	50.972	49.102	6.206
NATO összes	2.896.200	23.022	7.144	1.247	35.283	18.514	4.884

AIFV (armoured infantry fighting vehicle) páncélozott szállító harcjármű (PSZH)

HACV (heavy armoured combat vehicle) nehézfegyverzetű harcjármű

APC (armoured personnel carriers) PSZH & könnyű fegyverzetű személyszállító jármű

Arty (artillery) tüzérségi eszköz

A visegrádi országok védelmi költségvetései³

ország	Védelmi ktsgv 1989 (USD)	Védelmi ktsgv 1990 (USD)
Csehszlovákia	2.94 md	3.224 md
Magyarország	(1988: 2.67md)	716.84 millió
Lengyelország	682.6 millió	7000.73 millió

³ The Military Balance, 1990-1991 London International Institute for Strategic Studies

III. A visegrádi együttműködés és a regionális partnerség

III. 1. Magyarország regionális politikája

III. 1. 1. Paradigmaváltás és prioritások

Magyarország NATO, majd EU-csatlakozásával alapvető változás, „paradigmaváltás” következett be hazánk nemzetközi státusában, környezetében és külkapcsolataiban. Befejeződött az elmúlt másfél évtized átmeneti időszaka, teljessé vált a rendszerváltozással együtt járó orientációváltás. Magyarország jogilag és intézményesen is a fejlett nyugati demokráciák közösségének tagja lett.

A megváltozott körülmények szükségessé tették külkapcsolatainkban az elmúlt másfél évtizedben követett hármas prioritás újrafogalmazását, s ezen belül a regionális politika céljainak, tartalmának és eszközeinek meghatározását, illetve adaptálását a hazánkat körülvevő nemzetközi környezet új feltételeihez.

A régió államaiban a demokratikus intézményrendszer kiépítése, a jogállamiság megszilárdítása és a piacgazdaságra történő átmenet egymástól különböző feltételek között, s jelentősen eltérő ütemben zajlott és zajlik továbbra is. A térséget jellemző gazdasági polarizáció is szerepet játszik abban, hogy a régiót az átalakulásban élen járó és a gazdaságilag lemaradt országok közötti új választóvonal kialakulása fenyegeti. Ez többek között nehézkessé teszi a régió belüli kooperációk tartós és hatékony struktúráinak a megteremtését. Megfelelő regionális politikával azonban kiküszöbölhetjük a nehézségeket, és egy tartalmas regionális együttműködési hálózatot hozhatunk létre, valamint működőképes együttműködések tarthatunk fenn.

Magyarország számára továbbra is a régió országai jelentik azt a természetes közeget, amelyben uniós keretek között, elsőkörös konzultációs, érdekegyeztető mechanizmusokat lehet működtetni. A közép-európai térség érdekeinek az EU-ban történő közös képviselete stratégiai érdeke hazánknak. Az együttműködést pragmatikusan, eredményorientáltan kell megvalósítani, hogy hatékonyan segítse elő a térség kohézióját. Uniós tagként szintén hosszú távú stratégiai érdekünk, hogy cselekvő részesei maradjunk a közép-európai folyamatoknak,

és regionális integráló szerepet betöltve, szövetségeseinkkel együttműködve aktív szerepet vállaljunk a régió lemaradt országainak felzárkóztatásában.

A magyar külpolitikai prioritások újrafogalmazásakor megfontolás tárgyát képezi, hogy a szomszédsági politika fogalmát – amelynek szűkebb értelmezésébe Csehország és Lengyelország sem fér bele – felváltsuk a rugalmasabb *közép-európai politika* fogalmával.

III. 1. 2. A régió új fejlődési trendjeit meghatározó nemzetközi feltételek.

Regionális politikánk számára – egyben a közép-európai, illetve a vele határos kelet- és délkelet-európai térség számára - meghatározó fejlődési trendek alakulását az alábbi tényezők befolyásolták és befolyásolják továbbra is:

1. Az átalakuló közép-európai államok élmezőnye a NATO, illetve az EU tagjává vált. A fejlett és stabil európai térség határai ezáltal keleti és délkeleti irányba mozdultak el. Ezzel egyidőben mindkét meghatározó szervezet intézményes, részben szerződésekre alapozott, szoros együttműködést alakított ki a rövidebb-hosszabb távon kívül maradó államokkal, amelyek Oroszország kivételével valamennyien az uniós tagságot tekintik hosszú távú céljuknak.

2. Az unió keretein belül létrejövő közép-európai dimenzió kitört a posztszovjet keretek közül. Ez a felzárkózó térség, az immár uniós tagokat magába foglaló, modern „Közép-Európa” a jaltai választóvonalat végleg leküzdötte. Közép-Európa azonban távolról sem homogén térség. Inkább egy belülről erősen differenciált, többretegű, „többsebességű” régió, amelynek az egymástól erősen eltérő fejlettségű részei különböző - társadalmi, kulturális, biztonságpolitikai stb. - okoknál fogva rá vannak utalva egymás szolidaritására és érdekeltek egymás sikerében.

3. Az Európai Unió lett az átalakuló térség meghatározó nemzetközi szereplője, amely növekvő mértékben befolyásolja a térség stabilitását, átalakuló államai fejlődési irányát, demokratikus-piacgazdasági átalakulását, kormányzati modelljét és nemzetközi magatartását. A térség országai számára az EU az egyetlen meghatározó erejű vonzasközpont és modernizációs forrás. A régió országai csak az uniós értékrendszert adaptálva biztosíthatják

felzárkózásukat - a fenyegető leszakadás helyett - és kapcsolódhatnak hozzá a világgazdaság fejlett részéhez.

4. Bár a térségben az Unió a legmeghatározóbb nemzetközi szereplő, nem lehet eltekinteni az Egyesült Államok befolyásától sem. A régió élmezőnyének országai számára a NATO- és EU-tagság együttesen jelentette a rendszerváltás hazai eredményeinek külső elismerését, országaik nemzetközi helyének gyökeres megváltozását, alapvető biztonságpolitikai érdekeik érvényesítését, valamint a szerves bekapcsolódást a világgazdaságba. Az elmúlt időszakban – különösen Irak kapcsán - egyértelművé vált, hogy a transzatlanti kapcsolatokban a választóvonalak nem kizárólag az Atlanti-óceán közepén, hanem az európai országok határai mentén is húzódnak. A transzatlanti kapcsolatok, az együttműködés jövőjének a kérdései megosztották az uniós tagállamokat. Az EU új tagállamai nyitottabbak az Egyesült Államok politizálásának irányába. Ezért folyamatosan hangsúlyozzák, hogy országaik egyszerre érdekeltek a transzatlanti együttműködés továbbfejlesztésében és abban, hogy az EU tényleges gazdasági súlyának megfelelő világpolitikai szereplővé váljon, s az ehhez szükséges katonai képességekkel és a hozzá kapcsoló intézményrendszerrel rendelkezzen. Fontos számukra, hogy az EU világpolitikai „önmeghatározása” ne az USA-val szemben, vele rivalizálva, hanem vele együttműködve és egyetértésben történjen.

5. Az integráció elmélyítésének és kibővítésének kettős kihívásával szembekerült EU megkezdte nemzetközi stratégiájának átalakítását, eddigi külkapcsolati rendszerének, szerződéses kapcsolatainak átdolgozását. A következő évtized során az Unió, politikai, kereskedelmi-gazdasági és egyéb eszközeit hatékonyabban alkalmazó, erőteljesebb nemzetközi szereplővé válik.

6. Egyetértés látszik kibontakozni abban, hogy a kibővült EU nemzetközi környezetét (*wider Europe*) képező régiók, a formálódó stratégián belül külön politikákat igénylő nagyobb geopolitikai entitások a következők: (1) az új szomszédok, vagyis Ukrajna, Belarusz és Moldova, (2) Oroszország, illetve (3) a Balkán, (4) a közel-keleti térség és Észak-Afrika. Természetes jelenség, hogy az EU-n belül vetélkedés alakul ki az egyes térségek prioritása, a rájuk fordított politikai figyelem és a pénzügyi eszközök elosztása körül. Az EU-val határossá váló kelet- és délkelet-európai térségben általános az instabilitás, ami súlyos feszültségforrásokat jelent: Belarusz az utolsó európai diktatúra, megoldatlan Moldova helyzete, Oroszországban a csecsen konfliktus. A Balkánon évtizedekben mérhető a térség

stabilizálásának, a belső és regionális béke és fejlődés feltételeinek megteremtése. Az újonnan csatlakozott kelet-európai országok elemi érdeke e térség minél gyorsabb felzárkózása és stabilizálódása.

7. Ausztria a régió belüli meghatározó szerepének elismertetésére törekszik. Az osztrák kormánnyal szemben az EU tizennégy tagállama által 2000-ben bevezetett korlátozó intézkedések a prioritások átértékelésére ösztönözte az osztrák külpolitika irányítóit. Az osztrák kormány felismerte: Ausztriának a közép-európai régióban elfoglalt geopolitikai helyzete, hosszú távú érdekei és hagyományos kapcsolatai miatt sokkal tudatosabb, messzebbre mutató, stratégiaileg megalapozott szomszédságpolitikát kell folytatnia. A különleges kapcsolatok kiépítését földrajzi, gazdasági, politikai és kulturális adottságok is indokolták. Az új gondolkodás egyik legmarkánsabb eredménye a "közép-európai stratégiai partnerség" elképzelésének meghirdetése, amely elvezethet a kelet-közép-európai államok érdekközösségének kialakulásához.

8. A magyar regionális politika szempontjából további meghatározó tényező, amellyel hosszabb távon kell számoljunk, hogy az EU külső határa mostantól Magyarország keleti és részben dél-keleti határán húzódik. Ezzel az Unióban, Görögország mellett Magyarország lett határos a legtöbb EU-n kívüli, de az Unióhoz gazdaságilag és politikailag is szorosan kapcsolódó átalakuló állammal.

III. 1. 3. A regionális politika irányai és funkciói

EU-csatlakozásunkat követően regionális politikánk nem szabad, hogy veszítsen jelentőségéből. Egyrészt a régió belül továbbra is törekedni kell a kétoldalú kapcsolatok erősítésére, másrészt fenn kell tartani és erősíteni az életképes regionális csoportosulásokat. Az új körülmények tükrében átalakuló regionális politikánk növekvő fontosságú része kell, hogy legyen Magyarország nemzetközi szerepvállalásának meghatározása, új külkapcsolati profiljának kialakítása. Ehhez egy markáns, kezdeményező, kellő forrásokkal alátámasztott és megfelelően kommunikált regionális politika szükséges.

Regionális politikánk megerősítésére és megújítására annál is inkább szükség van, mert a nagyarányú EU/NATO bővítés következtében némileg leértékelődött az átalakulás élmezőnyének tagjaként szerzett nemzetközi presztízszünk. Új nemzetközi profilunkat – a már

a rendszerváltozás óta konszenzusosan vallott - a környezetünket stabilizáló, a szomszédos régiókat integráló, átalakulásukat elősegítő állam szerepében alakíthatjuk ki, illetve dinamizálhatjuk tovább. Magyarországnak tehát az új körülmények között nélkülözhetetlen szerepe van abban, hogy a stabilizáció és felzárkózás következő - várhatóan évtizedekig tartó - szakaszában elősegítse a térség belső integrációját, a demokratikus intézmények és a piacgazdaság létrejöttét, a civilszféra és a gazdaság szereplőinek megerősödését, a térségbeli kapcsolatok újjáélesztését, az etnikai konfliktusok rendezését.

A regionális együttműködés erősítése nem csak abban segíthet, hogy a NATO és az Európai Unió bővítésének folyamata minél hamarabb elérje közelebbi és távolabbi szomszédainkat, de az ilyen kooperációban rejlő lehetőségek fokozott kihasználása nagymértékben csökkentheti az abból fakadó nehézségeket és feszültségeket, hogy a térség országai eltérő időpontban váljanak az európai integrációs szervezetek, így a NATO és az Európai Unió tagjává.

Az átalakuló regionális politika új vonása, hogy a korábbinál markánsabb szerepet szán a gazdasági szereplőknek. Fontos az adott térségben működő önkormányzatok, regionális fejlesztési társaságok és ügynökségek szerepvállalása, a határon túli önkormányzatokkal, vállalkozásokkal és fejlesztési társaságokkal kialakított kapcsolatokban rejlő lehetőségek mozgósítása. A jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektetnünk a külgazdasági kapcsolatok fejlesztésére, a nemzetközi tőkekihelyezés, a befektetés kérdéseire, a gazdasági kapcsolatok külpolitikai feltételeinek biztosítására, valamint a Magyarország hídfőállás szerepéből - a szomszéd országok egy része felé - adódó lehetőségek hatékony kiaknázására. Ebben fokozottan célszerű támaszkodni a régióban egyre aktívabb vállalatokra, egyfajta partnerséget kialakítani a gazdaság szereplői, a kormányzat és az NGO-k (nem-kormányzati szereplők) között. Ez a törekvés az EU szomszédságpolitikájával is összhangban áll, amely a regionális folyamatokban egyre nagyobb szerepet szán a nem-kormányzati tényezőknek.

Egyaránt uniós elvárás és magyar érdek az EU keleti és délkeleti politikájához való aktív, hozzáértő és konstruktív magyar hozzájárulás. Sajátos érdekünk, hogy a schengeni határ az emberi, gazdasági és más kapcsolatok akadályozása nélkül töltse be biztonsági és rendészeti funkcióit.

Regionális politikánk feladata, hogy biztosítsa az összhangot az európai integrációs törekvéseinkből adódó kötelezettségeink, szomszédságpolitikánk céljai, valamint a határon túl

élő magyarság érdekei között. Magyarország regionális politikájának lényege aktivitásunk fokozása annak érdekében, hogy Magyarország tartósan a stabilitás kisugárzójává, a demokratikus-piacgazdasági átalakulás elősegítőjévé váljék térségünkben, és képes legyen befolyásolni a környezetünkben zajló folyamatokat. Természetesen ez a cél nem különíthető el a magyar diplomácia más kiemelt céljaitól, mint például a határon túli magyar kisebbségek helyzetének javításától. A regionális és az európai integrációs struktúrákon belül képviselt törekvéseink nem ellentétesek, hanem kölcsönösen erősítik egymást.

III. 2. A visegrádi együttműködés a rendszerváltástól az első NATO-bővítésig

A Visegrádi Együttműködés az 1990-es évek elejétől az európai integrációra törekvő, az euroatlanti értékeket magukénak valló legfejlettebb közép-európai országok politikai, gazdasági és kulturális együttműködése. Megalapításának alapvető célja a közép-kelet-európai térség három rendszerváltó országa - Magyarország, Csehszlovákia és Lengyelország – euroatlanti intézményekhez történő csatlakozásának felgyorsítása, a résztvevő országok közös pozícióinak, esélyeinek erősítése, növelése volt. (A V4 formáció Csehszlovákia felbomlásával, a független Cseh Köztársaság és Szlovákia megalakulásával jött létre.) Az együttműködés szilárd alapját a történelmi hagyományok, a közös közép-európai kulturális gyökerek adják.

A visegrádi együttműködés életre hívását, a 90-es évek elejének sajátos geopolitikai és regionális feltételei motiválták:

1. A csoport létrehozása része volt a szocialista tömb felbomlása és az euroatlanti integrációs folyamat tényleges megkezdése közötti időszak útkeresésének,
2. A visegrádi együttműködés a kelet-közép-európai térség viszonylag fejlettebb, leginkább nyitott, európai tradíciókkal rendelkező államait tömörítette, s egyszerre jelentett elhatárolódást a korábbi szovjet bloktól, s tükrözte a többi volt szocialista országtól való "kitűnés" szándékát,
3. A visegrádiak "közép-európaiságának" hangsúlyozása azt a célt is szolgálta, hogy az egykori szocialista tömbön belüli differenciálás révén elősegítse a csoportot alkotó államok gyorsabb euroatlanti integrációját. A visegrádi országok

következésként hangoztatták: alapvető céljuk a NATO- és EU-csatlakozás, s regionális együttműködésük nem jelentheti euroatlanti integrációjuk alternatíváját.

Az együttműködés gyenge pontjait, hiányosságait, esetenkénti kudarcait összevetve az elért eredményekkel, valamint azzal a ténnyel, hogy a visegrádiak NATO és EU csatlakozásával teljesült az együttműködés eredeti fő célkitűzése megállapíthatjuk, hogy az eltelt időszak tapasztalatai összességében kedvezőek voltak. A Kelet-Közép-Európán belüli differenciálás célkitűzése is teljesült a NATO és EU első keleti bővítése során.

A "visegrádi csoport" elnevezés a gazdasági és politikai átalakulás intenzív időszakát élő volt szocialista térségen belül, a minőségi együttműködés nemzetközileg ismert és elismert jelképévé vált. Az együttműködés egyik legeredményesebb vetületének éppen e pozitív imázs kialakulása tekinthető. A visegrádiak erősödő külpolitikai tekintélyét és vonzerejét mutatja, hogy a V4 több külső állammal (pl. Ukrajna) és ország-csoporttal (Benelux, Északi Tanács) alakított ki és tart fenn - nem intézményesített – konzultációs együttműködést.

A regionális együttműködés gazdasági és kereskedelmi téren is utat tört, a CEFTA - egymás közötti kereskedelmi forgalom növekedéséből eredő – jótékony hatásai által.

III. 2. 1. Az együttműködés kialakulása, történelmi háttére

Az együttműködés elnevezése arra a történelmi 1335-ös találkozóra utal, amelynek során a visegrádi királyi palotában a magyar, a cseh és a lengyel uralkodó politikai és kereskedelmi célú, stratégiai döntéseket hozott a régió szerepének megerősítése céljából. A megújított Visegrádi Együttműködés 1991. február 15-én jött létre azzal a fő céllal, hogy segítse az a közép-kelet-európai térség három rendszerváltó országának - Magyarország, Csehország és Lengyelország - euro-atlanti integrációját.

A visegrádi országok 1992 végén létrehozták a Közép-Európai Szabadkereskedelmi Megállapodást (CEFTA), melynek eredményeként az egymás közötti kereskedelem dinamikus fejlődésnek indult.

III. 2. 2. A visegrádi csoport együttműködése a 90-es években

1993-ban Csehszlovákia szétválási folyamata, a Meciar-kormány bel- és külpolitikája (bósi konfliktus, szlovákiai magyar kisebbség kezelése), valamint Klaus cseh miniszterelnök Visegrád-ellenes megnyilvánulásai és magatartása fékezően hatott a visegrádi együttműködésre. A csehek részéről jelentkező ambivalenciát mutatta, hogy részt vettek ugyan a V4-es találkozók, de azokon rendszeresen bíralták az együttműködést, konstruktív javaslatokat viszont nem tettek. A cseh magatartás háttérében egyrészt az a meggyőződés állt, hogy kedvező geopolitikai helyzetüknél fogva a V4-ek közül elsőként csatlakozhatnak az euro-atlanti integrációkhoz, másrészt az a félelem, hogy a nyugati államok a visegrádi együttműködésben egyfajta alternatívát látnak az integrációs tagsággal szemben. A szlovák vezetés deklaratív módon az együttműködés mellett lépett fel, de napi politikai gyakorlata ennek ellentmondott. Mindezek ellenére az együttműködés fenntartására több területen érdekltség mutatkozott, elsősorban az EK-val folytatandó párbeszédet illetően. 1993 januárjában Antall József kormánya nyilatkozatban erősítette meg, hogy készek vagyunk folytatni a pragmatikus, konkrét eredményeket hozó, nem intézményesített együttműködést a Visegrádi Csoport keretein belül. 1993-ban a magyar parlament ratifikálta a CEFTA megállapodást.

1994. januárjában, Prágában megrendezésre került Bill Clinton amerikai elnök és a visegrádi országok állam- és kormányfőinek találkozója a NATO csúcsot követően. A NATO-országok, főleg az USA, ismételten kinyilvánították, hogy érdekeltek a visegrádi együttműködés fenntartásában. A prágai találkozót követően a cseh politikai magatartásban pozitív elmozdulás volt érzékelhető. Ebben a helyzetben a visegrádi együttműködés alapját a kiválóan alakuló magyar-lengyel kapcsolatok jelentették.

Az 1990-es évek közepére a visegrádi csoport politikai és szakértői találkozóinak, konzultációinak intenzitása lecsökkent. A CEFTA viszont sikeresen kibontakozott, s az évek múltával kinőtte a visegrádi kereteket és újabb országok bekapcsolásával a regionális kereskedelem ösztönzésének legfőbb eszközévé vált.

1998. októberében a magyar, a cseh és a lengyel miniszterelnökök Budapesten kinyilvánították érdekltségüket a visegrádi együttműködés felújítására. Elhatározták, hogy legalább fél évente munkatalálkozót tartanak, és hogy Szlovákiát az együttműködés integráns

részének tekintik. Hangsúlyozták, arra törekednek, hogy mindhárom ország a NATO teljes jogú tagja legyen 1999 elején. Megállapodtak abban, hogy az EU tagság elérése érdekében szorosán együttműködnek. A teljes jogú tagság elérésének előrelátható és még elfogadható időpontjaként a 2003. évet jelölték meg.

III. 3. A visegrádi együttműködés a NATO első bővítési körétől az EU-s kötelezettség vállalásokig

A visegrádi csoport három országának felvétele a NATO-ba újabb lendületet adott az együttműködésnek. 1999-től a Visegrádiak együttműködése egyre élénkült, gyakorivá váltak a magas szintű egyeztetők. A miniszterelnökök 2001. június 1-én Krakkóban tartott csúcstalálkozóján Magyarország egy évre átvette a V4-es elnöki tisztséget. Tevékenységünk középpontjába a V4-ek identitásának, a térség kohéziójának, integrációs esélyeinek erősítését, a közép-európai dimenzió gondolata térnyerésének előmozdítását állítottuk. A magyar elnökséget az Esztergomban tartott hivatalos miniszterelnöki találkozó zárta le, a V4-es elnökséget Szlovákia vette át. Az EU és NATO közel egyidejű bővítése miatt a 2002-es év rendkívül aktív volt a V4-es együttműködésben is. A miniszterelnökök 2002 júniusa és decembere között négyszer találkoztak a V4-es kooperáció aktuális helyzetének megvitatása, illetve az integrációs tárgyalásokon képviselt nemzeti álláspontok egyeztetése céljából. A szlovák elnökségi program is a kapcsolatok elmélyítését tűzte ki célul. A szlovák elnökséget lezáró miniszterelnöki találkozó (2003. június, Tále) megerősítette, hogy a V4-es együttműködésben különös hangsúlyt kap az EU-csatlakozási folyamat befejező szakasza és a Kormányközi Konferenciára történő összehangolt felkészülés. A felek hangsúlyozták a hosszú távú együttműködés szükségességét a közös agrárpolitikában, a strukturális és kohéziós alapok ügyében, a közös kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos kérdésekben, illetve a schengeni rendszer működtetésében. Különösen fontosnak tartották a NATO által is képviselt alapelvek érvényesítését, a transz-atlanti kapcsolatok erősítését.

A 2003/2004-es cseh elnökségi év a Kormányközi Konferencia témáival kapcsolatos egyeztetésekkel, valamint a visegrádi együttműködés uniós tagság utáni megújulásának, új irányvonalai kidolgozásának jegyében telt. Már a Kormányközi Konferenciát megelőző V4-es miniszterelnöki találkozó során világossá vált, hogy bár több területen egyetértés, vagy

véleményközelség volt tapasztalható, közös fellépésről a V4-ek nem fognak tudni megállapodni. Az Alkotmányos Szerződés vonatkozásában, a Magyarország számára legfontosabb törekvéssel (kisebbségek védelme) kapcsolatban nem állt közös platformon a négy ország. Az elhúzódó tárgyalások folyamán, több szinten is rendszeresen találkozott a négy ország képviselője. Abban született csupán megállapodás, hogy azokon a területeken, ahol közeledik a négy ország álláspontja, fenntartják a koordináció lehetőségét annak érdekében, hogy megőrizzék a V4 egységét és lehetőség szerint ne gyengítsék egymás pozícióit.

Mivel a visegrádi országok EU- és NATO-tagságával az együttműködés elérte a csoport megalapításakor kitűzött céljait, újra kellett vizsgálni a V4 létjogosultságát megalapozó érdekeket, az új nemzetközi és regionális feltételeknek megfelelő célokat, tevékenységi formákat és az együttműködésbe bevonandó területek körét.

A cseh elnökségi év lezárásaként megrendezett miniszterelnöki csúcstalálkozó mérföldkőnek számított a visegrádi csoport életében. 2004 májusában, ünnepélyes keretek között írta alá a négy állam kormányfője a V4-ek megújuló együttműködésének céljait és eszközeit kijelölő dokumentumot – az Új Visegrádi Nyilatkozatot - ami a négy ország uniós tagként való közös erőfeszítéseit hivatott összehangolni, és szabályozni a jövőbeni munka kereteit.

A 2005/2006-os évben Magyarország látja el a V4 Együttműködés soros elnöki tisztét. A többi tagországgal egyeztetve hazánk három fő prioritást fogalmazott meg. Az első a V4 identitás erősítése, az együttműködés polgárközelségének növelése. A második a V4 kohéziójának, konzultációs és együttműködési kapacitásának erősítése az EU napirendjén szereplő kérdésekben (például új EU-költségvetés elfogadása, Szomszédságpolitika, energiabiztonság). A harmadik prioritás a közép-európai átalakulási és modernizációs törekvések elősegítése, kapcsolódás az EU versenyképességét javító erőfeszítésekhez, különös tekintettel az infrastruktúrális- és a kutatás-fejlesztésre.

A magyar elnökség első félévében rendkívül intenzív kül- és Európa-politikai konzultációkra került sor, mind legfelsőbb, mind szakértői szinteken. Stratégiai fontosságú kérdésekben sikerült közös álláspontot kialakítani, de néhány esetben eltérő taktikai megfontolások akadályozták az egységes fellépést. A konzultációk, projektek fókusza egyre inkább igazodott az uniós napirendhez és célkitűzésekhez. Budapest volt a helyszíne számos magas szintű

tanácskozásnak az EU soros elnökségével, a Bizottság vezetésével, valamint az EU keleti és déli szomszédságában lévő országok vezetőivel. A találkozót az alábbiakban vázoljuk:

- V4 külügyminiszteri találkozó, 2005.július 11.: a V4 magyar elnökség indító eseménye a V4 külügyminisztereinek 2005. július 11-ei találkozója volt, melyet követően sor került a V4+2 külügyminisztereinek tárgyalására, valamint egy V4+2+Ukrajna találkozóra is. A rendezvény során a külügyminiszterek elfogadták a magyar V4 elnökség 2005-2006-os programját és annak prioritásait (polgárközelség, kohézió erősítése a V4-en belül, közép-európai modernizáció), megvitatták a Regionális Partnerség + Nyugat–Balkán külügyminiszteri találkozóval kapcsolatos előkészületeket, valamint az EiT júniusi fejleményeit. Legfőbb kül- és európa-politikai célkitűzésként fogalmazódott meg Ukrajna és a Nyugat-Balkán térségének támogatása, közelítése az euro-atlanti szervezetekhez valamint a szektorális együttműködés fejlesztése. A V4+2 külügyminiszteri munkaebéden, melyre meghívást kapott az ukrán külügyminiszter is, a felek kifejezték az ukrán átalakulás támogatása iránti készségüket és elkötelezettségüket. Egyetértettek abban, hogy az EU-ukrán kapcsolatok elmélyítése az ukrán teljesítménytől függ, ugyanakkor az európai perspektíva fontos ösztönző az ukrán reformerek számára.

- V4, V4+2 informális kormányfői találkozó, 2005. július 13.: 2005. július 13-án informális kormányfői megbeszélésre került sor Budapesten a V4-ek kormányfőinek részvételével. Ezt követte az osztrák és a szlovén kormányfővel kibővített V4+2-es körben rendezett munkavacsora. A találkozón szóba kerültek az Alkotmányszerződés ratifikációja elé gördült jelentős akadályok, az EU 2007 –13 közötti költségvetése, valamint a luxemburgi elnökséget záró csúcstalálkozó is. Megállapodás született arról is, hogy V4 kormányfői egyeztetést kezdeményezünk az Elnökséggel és a Bizottsággal, elsősorban az uniós büdzsére fókuszálva.

- A V4+2+José Manuel Barroso kormányfői találkozó, 2005 augusztus 30.: A találkozó homlokterében a Pénzügyi Perspektíva kérdése állott. A résztvevők áttekintették továbbá a belorusz és horvát helyzetet is. A miniszterelnökök közös nyilatkozatban hangsúlyozták a Bizottság, személy szerint Barroso elnök szerepének fontosságát az új európai költségvetés tető alá hozásában, valamint ismertették álláspontjukat annak tartalmi elemeit illetően.

- Köztársasági elnökök találkozója a lengyelországi Wislában, 2005.szeptember 30.: a V4-ek politikai együttműködésének fontos fejezete volt a lengyelországi Wislában tartott

köztársasági elnöki találkozó, ahol a résztvevők országaik EU-tagsága első évének tapasztalatait és az unió további fejlődésének irányát megvitatva aláhúzták, hogy a négy visegrádi országnak egymást támogatva kell törekednie arra, hogy a jelenleg még tapasztalható korlátozásokat leküzdve az unió egyenjogú tagjaivá váljanak. Kiemelték, hogy a visegrádi csoport csomópontként szolgálhat a további EU-bővítés számára, egymás közötti kapcsolataikat illetően pedig hangsúlyozták, hogy azt az elit szintjéről ki kell terjeszteni az egész társadalomra.

- A Regionális Partnerség és a Nyugat-Balkán országainak külügyminiszteri találkozója 2005. október 10-11.: V4-es magyar elnökségünk egyik kiemelt eseménye volt a Budapesten, a Regionális Partnerség (V4 + Ausztria és Szlovénia) és a Nyugat-Balkán országainak (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia és Szerbia és Montenegró) részvételével megrendezett külügyminiszteri találkozó, mely a két régió, Közép-Európa és a Nyugat-Balkán együttműködésének perspektíváit tekintette át. A találkozón a hat közép-európai tagállam megerősítette a Nyugat-Balkán fejlődésének és európai integrációjának támogatásában való elkötelezettségét, pozitív üzenetet küldve ezzel az Uniónak is. A rendezvény konkrét sikere volt a hat olyan közösen kijelölt támogatási területről történő megállapodás, melyek révén a Regionális Partnerség országai elősegíthetik a Nyugat-Balkán országainak európai integrációs folyamatát. A kijelölt területek felölelik a belső piaci szabályozás rendszerére történő felkészülést, a környezetvédelmet, a Magyarország által koordinált bel- és igazságügyi együttműködést, segítségnyújtást és a tapasztalatok megosztását az uniós támogatások hatékony felhasználására vonatkozóan, állat- és növény-egészségügyi kérdéseket, az élelmiszerbiztonság jogi szabályozását, valamint a társadalmi kapcsolatok ápolását. A találkozó résztvevői megegyeztek abban, hogy azt évente újra megrendezik Budapest Fórum néven. A találkozó megrendezését, a támogatási tevékenységünk megszervezését valamennyi résztvevő kedvezően fogadta. Magyarország ezzel a kezdeménnyel a Nyugat-Balkánt érintő regionális erőfeszítések középpontjába került, megerősödött értékközvetítő, stabilizációs és tapasztalat megosztó szerepünk. A találkozó bebizonyította, hogy a térség országai jelentős hozzáadott értéket kínálnak az EU közös kül-, biztonság és szomszédságpolitikájához.

- V4+EU elnökség soros elnöke Tony Blair kormányfői találkozó, Budapest, 2005. december 2.: a magas szintű találkozóra annak érdekében került sor, hogy még lehetőleg 2005 végéig

szülessen megállapodás a pénzügyi perspektíváról. A felek a tárgyalásokon a költségvetés nagyságán túl a költségvetés belső szerkezete és a felhasználás szabályairól is tárgyaltak.

- V4-Benelux kormányfői találkozó, Brüsszel, 2005. december 15.: a megbeszélés témája kizárólag az esti EiT-n tárgyalandó pénzügyi perspektíva kérdésköre volt.

- 2006. február 3-4-én a V4 parlamenti elnökök találkozására került sor Prágában, ahol a V4 országok felszólították az Európai Unió tizenkét régi tagállamát, hogy nyissák meg munkaerőpiacaikat az új tagállamok állampolgárai előtt.

- a V4 országok pénzügyminiszteri találkozója (Manchester, 2005. szeptember 9.), mely behatóan foglalkozott a 2007-2013 közötti pénzügyi perspektíva kérdéskörével, úgyszintén a fenti célok teljesülését mutatja.

- 2006. január 19-én védelmi miniszteri találkozóra került sor Budapesten. A találkozón a miniszterek értékelték a V4 szerepét a nemzetközi műveletekben, hangsúlyozták aktuális védelem-, ill. biztonságpolitikai kérdésekben az egyeztetett álláspontok fontosságát. Támogatták továbbá a stratégiai légi szállítás közös finanszírozását, valamint az ukrán védelmi reform továbbvitelét. Erről később bővebben írunk.

- 2006. január 27-én V4+Szlovénia munkaügyi miniszterek tartottak találkozót Budapesten. A résztvevő miniszterek kezdeményezték az egységes európai munkaerőpiac megteremtését és az átmeneti korlátozások feloldását, valamint egy ezt vizsgáló monitoring rendszer kialakítását.

III. 3. 1. Az uniós tagság körülményei közt formálódó regionális partnerségi keretek

Az EU/NATO bővítés a térségben kialakult összes, egymást részben átfedő regionális együttműködési keret számára új feltételeket és lehetőségeket teremtett. Valamennyi kooperációs forma számára napirendre került az adaptálódás, az új feltételekhez való alkalmazkodás és a funkciók, illetve együttműködési területek áttekintése és módosítása.

Magyar részről regionális politikánk révén kezdeményezően léptünk fel az új helyzethez és a lehetőségekhez való alkalmazkodás ösztönzésében, illetve a rendszerváltás óta folyamatosan támogattuk az erre törekvő regionális partnereket. Ennek megfelelően a magyar regionális

politika jelenleg is aktív és a bilaterális együttműködés mellett tri- és multilaterális együttműködési formák keretében is kifejti tevékenységét. Ezek a formák a következők: Délkelet-Európai Stabilitási Paktum, Duna Bizottság, Közép-Európai Kezdeményezés, Visegrádi Együttműködés, Regionális Partnerségi Kezdeményezés, Délkelet-Európai Együttműködési Kezdeményezés, a magyar – olasz – szlovén – horvát négyoldalú, a magyar – osztrák – szlovén, magyar – osztrák – ukrán, , és magyar – osztrák - román háromoldalú együttműködések; önkormányzatok és civil szervezetek határon átnyúló együttműködései, az eurorégiók.

Mint korábban vázoltuk, regionális együttműködési rendszerünket EU tagságunk fényében újra kellett értékeljük. Uniós keretek között, a korábbi szomszédságpolitikát felváltó „közép-európai dimenzióban” való gondolkodás egy nagyobb közegben való nemzeti érdekérvényesítést tesz lehetővé.

E nagyobb közegben való érdekérvényesítés főpróbája az uniós csatlakozási tárgyalásokon, valamint a kibővített Európai Unió alkotmányos kereteinek meghatározására létrehozott Konvent és az azt követő Kormányközi Konferencia munkájában való részvétel volt. A Konvent folyamán, valamint a Kormányközi Konferencia folyamatában Magyarország számára, a regionális együttműködési szempontjából legfontosabb országok (visegrádi országok, Ausztria és Szlovénia) álláspontjait vizsgálva fontos megállapításokra juthattunk. Ezen országok általános integrációs politikai és egyedi, nemzeti külpolitikai célokhoz kötött álláspontjai előre jelezték Európa politikájuk – és egyben regionális politikájuk – főbb irányvonalait. Ez iránymutatásként szolgálhatott hazánknak egyrészt a folyamat alatt szövetséges-keresési kilátásaira, de hosszabb távon is a „közép-európai partnerek” kiválasztására vonatkozóan.

A tapasztalatok arra engedtek következtetni, hogy sok esetben az állandó koalíciók helyett a bilaterális megállapodások voltak és lesznek a jövőben is célravezetők, melyekkel párhuzamosan a változó geometria logikája és a nemzeti érdekek szem előtt tartásának mentén a lehető legtöbb országgal kell adott kérdésben szövetségre lépni. Mindazonáltal a hasonló fejlettségi szintből, a földrajzi elhelyezkedésből és a hasonló integrációs fokból következő érdekközösség tartós kovásza lesz a regionális partnerségeknek, melyek közül központi szerepet a visegrádi országok együttműködése jelenthet. A várhatóan gyakran megjelenő érdekezonság a V4-eket Ausztriával és Szlovéniával köti majd össze elsősorban,

de eseti jellegű szövetségek nagy számban létesülnek majd a régió kívül is. Ausztria nyitottsága a közép-európai régió irányába, szövetségépítési törekvései a visegrádi országokkal lehetőséget teremthet az új tagok gyorsabb és eredményesebb beilleszkedésére, valamint hozzájárulhat az Unión belüli hatékonyabb érdekérvényesítéshez. A földrajzi értelemben vett természetes közeg megteremtésével – Ausztria és Szlovénia bevonásával a visegrádi négyek konzultációs és együttműködési mechanizmusai - az Unión belül megvalósulhat a „közép európai dimenzió”.

III. 4. Jelenlegi feladatok és jövőbeli kilátások

III. 4. 1. A közép európai dimenzió

A visegrádi csoport kohézióját elősegítő együttműködési formák ösztönzése mellett látni kell, hogy a közép-európaiság nem azonos Visegráddal, hanem annál szélesebb földrajzi körben érvényesül. Magyarországnak fontos érdekei fűződnek ahhoz, hogy a közép-európai identitás és az annak talaján fejlődő társadalmi kapcsolatok ne korlátozódjanak a V4-re.

III. 4. 2. A visegrádi együttműködés jövője

Magyarország EU-csatlakozása új feltételeket teremtett külkapcsolataink alakításában, amivel együtt járt a magyar külpolitika fő feladatainak, irányainak és cselekvési területeinek, e kereteknek megfelelő, a korábbiakban kifejtett adaptálása. Hazánk regionális politikáján belül a visegrádi együttműködés formáit alapvetően befolyásolja, hogy a jelenlegi partnerországok mindegyike az euroatlanti intézményrendszer részévé vált.

Míg a földrajzi fekvés, az Unió átlagához viszonyítva hasonló fejlettségi szint és az új tagállami státus sok ponton megőrzi érdekeink egyeztetésének és esetenkénti közös képviseletének célszerűségét, a visegrádi együttműködés jövőbeni mechanizmusaira, mélységére, intenzitására és potenciális területeire vonatkozó – az új Visegrádi Nyilatkozatban előirányzott – cselekvési terv megvalósíthatósága több tényező függvénye.

A visegrádi csoport létjogosultságát újradefiniáló folyamatnak eredményeképpen született meg a fent említett érdekeket, célokat és együttműködési területeket kijelölő Új Visegrádi

Nyilatkozat. Ebben a dokumentumban világosan megfogalmazódik, hogy a visegrádi együttműködés fókuszában továbbra is a csoporton belüli, regionális, ágazati, úgymond „intra-visegrád” együttműködés marad. Szintén kiemelt helyen kezeli a nyilatkozat a csoport külkapcsolatait és az integrációs intézményekben való megjelenés szervezeti szempontjait.

Nem áll érdekünkben, hogy a visegrádi együttműködés számai formalizált keretét adják a négy állam e szervezeteken belüli tevékenységének. A V4 hatékony működése természetesen annak lesz a függvénye, hogy miként sikerül az együttműködés szellemét és mechanizmusait átültetni az Európai Unió - és a NATO-n - belüli érdekegyeztetés és érdekérvényesítés összetett hálózatába. Tekintettel az európai integráció átfogó, sokdimenziós jellegére, a visegrádi csoport új keretek között történő megőrzésének alapja a változó geometriáknak megfelelő koalíciókötés és együttműködés elvének elfogadása és rugalmas gyakorlati működtetése, aminek az érdekharmozáció uniós fórumain, az EU-tagállamokkal folytatott egyeztetés szférájában, valamint a visegrádiak egymás közötti kontaktusaiban egyaránt érvényesülnie kell.

A kormányfők által is megerősítésre került, hogy a V4 intézményesítésére továbbra sincs szükség, hanem inkább a konzultáció és az együttműködés informális kereteinek megőrzése és gazdagítása áll érdekünkben. Nem támogatjuk állandó titkárság létrehozását sem, mivel ez éppen az intézményesítéshez teremtene - önérdékeket is kitermelő - bürokratikus kényszerpályát.

A visegrádi konzultációs és együttműködési kereteket - a V4 hivatalos bővítése nélkül - rugalmasan célszerű értelmeznünk, adott területekhez és szektorokhoz fűződő érdekeinktől függően ad hoc jelleggel kiterjesztve azokat más EU-tagokra (pl. Ausztria, a baltiak, Szlovénia, a Benelux-államok, stb.) és a regionális politikánk szempontjából fontos egyéb partnereinkre (pl. Horvátország, Ukrajna).

III. 4. 3. A visegrádi csoport külkapcsolatai

A visegrádi országok külkapcsolatainak elsődleges vonatkoztatási pontja az euroatlanti szervezetekhez való tartozás. A négy ország stratégiai érdekei az euroatlanti intézmények tevékenységében való részvételben, bár alapjaiban hasonlóak, de nem minden területen és szektorális vonatkozásban azonosak. A visegrádi négyek különböző mérete, lakosság száma és

ebből adódó politikai súlya az együttműködés helyének és szerepének eltérő megközelítésmódját eredményezik. A közös fellépést sok esetben eltérő taktikai megfontolások nehezítik, illetve beépített ellentmondást jelent a lengyel fél eltérő gondolkodásmódja – már most kirajzolódnak Lengyelország középhatalmi ambíciói, Varsóban erősödik a nemzetközi és a regionális problémák "nagypolitikai" szemszögből való szemlélete (törekvések az országnak az USA egyik kiemelt európai szövetségeseként történő pozicionálására, az EU-n belüli nagy államok körébe való bekerülésre, Oroszország nemzetközi helyének és Ukrajna orientációjának meghatározásában való részvételre).

1. A NATO-n és az európai biztonsági és védelempolitikán (ESDP) belül kitüntetetten fontos közös érdek a transzatlanti kapcsolatok erősítése. Az Unió érdekegyeztetési hálózatában is érvényesülnek a visegrádiak hasonló érdekeltségei, ugyanakkor - mint azt a csatlakozási tárgyalások záró fázisa és a Kormányközi Konferencián való szereplés is bebizonyította - korántsem beszélhetünk monolit regionális tömről. Az EU-n belül a tagállami érdekek összehangolásának többrétegű és sokdimenziós folyamatában - a konkrét kérdésektől függően - a visegrádiak esetenként más-más országokkal alkotnak majd az adott érdekeknek megfelelő ad hoc koalíciókat.

2. A visegrádi államok földrajzi fekvésükből adódóan az Unió külkapcsolatainak, kül- és biztonságpolitikájának más-más részterületei iránt tanúsítanak különös érzékenységet. Magyarország szempontjából a Balkán kitüntetett fontosságú térség, ami a régióval nem szomszédos többi visegrádi partner külpolitikájában kevésbé kiemelt téma. Hazánk számára emellett a mediterrán régió sem elhanyagolható gazdasági, politikai és biztonsági érdekeltséggel bír, amit a NATO déli szárnyához való tartozásunk is megerősít. Az Unió új keleti szomszédságpolitikájában való alkotó részvétel a bővítés utáni keleti határvonalon fekvő Magyarország, Lengyelország és Szlovákia szempontjából a prioritások egyike. A nyugatabbra elhelyezkedő Csehország esetében kevésbé hangsúlyos a terület, de úgy tűnik, felismerik, az új szomszédságpolitikában való közös, V4-es megjelenésnek számukra is lehet pozitív hozadéka. Lengyelország a balti együttműködés aktív részese, s külpolitikájának, külgazdasági kapcsolatainak északkeleti vektora különösen erős. Az orosz kapcsolat tekintetében - és az EU/NATO-orosz viszony alakításában - a visegrádiak érdekeltségei hasonlóak, bár nem azonos intenzitásúak.

III. 4. 4. A regionális partnerség jövője

Az EU "nagy csoportos" bővítése nem tekintette elsődleges szempontnak a Kelet-Közép-Európa országai közötti differenciálás elvét. Az EU-hoz a visegrádiakkal párhuzamosan csatlakozó Szlovénia és a balti államok integrációs szempontból immár alapvetően nem képviselnek más minőséget, ami perspektívában elhalványíthatja a V4 megkülönböztető jegyeit. Kérdés, hogy az Unión belül létrejött Közép-Európa országai milyen konstellációban tudják majd legjobban érvényesíteni érdekeiket. A hasonló fejlettségi szintből, a földrajzi elhelyezkedésből és a hasonló integrációs fokból következő érdekközösség az elkövetkezendő időben mindenképpen összekovácsolja majd a visegrádi országokat, de hosszabb távon, a lemaradásból adódó fejlettségi különbségek csökkenésével a visegrádi érdekközösség délebbre és nyugatabbra is tolódhat, közelebb kerülve a V4-ek már most is elsődleges regionális partnereinek tekintett Ausztriához és Szlovéniához.

A két ország közül Ausztria fogalmazta meg – többek között a Regionális Partnerségi Kezdeményezés keretében, de többször a V4 bővítését is felvetve – markáns szándékait a visegrádiakkal való tartós szövetség kialakítására. Az osztrák kezdeményezés azonban a tények tükrében úgy tűnik, inkább saját céljainak megvalósítását biztosítaná, semmint a közép-európai csoport érdekeinek érvényesítését. Nyilvánvaló belpolitikai érvük, hogy a régió új EU tagországaival kialakítandó együttműködésbe, egy ilyen konzultatív keret révén, az osztrák szempontokat még jobban lehet érvényesíteni. A visegrádiak - főleg a Lengyelek – szkepticizmusa pont ebből adódik: nem szeretnék egy olyan együttműködési formának legitimitást adni (ez Ausztria formális bevonását jelentené a V4-be) ahol egy ország úgy kerül vezető szerepbe, hogy a csoport nevében fellépve is saját nemzeti érdekeit tekinti elsődlegesen érvényesítendőnek. Az osztrák érvelés szerint azonban az új fórum (kibővített visegrádiak, vagy RPK) jól szolgálhatná a csatlakozásból adódó nehézségek kezelését - hosszabb távon a partnerség hasznos eszköz lehetne a kisállamok és a közép-európai térség érdekeinek hatékonyabb képviseletére az EU-n belül. Ez az érvelés teljes mértékben elfogadható, sőt, az unión belüli közép-európai dimenzió „működésének” alapja lehetne. A probléma az, hogy Ausztria csupán a retorika szintjén kötelezte el magát a csoport mellett. Ausztria a keleti nyitás legnagyobb nyertese, a szomszédjainak nyújtandó támogatás tehát saját érdeke is. Módjában állt volna a számtalan regionális együttműködési fórum keretében gazdasági téren támogató, illetve kezdeményező szerepvállalásra, ezzel szemben

passzivitásba vonult. Ausztria elszalasztotta azt a lehetőséget is, hogy a csatlakozási tárgyalások folyamán a kelet-közép-európai országok ügyvédje legyen. Az érdekezések fennállásának fényében – amelyek hosszabb távon várhatóan egyre gyakrabban fordulnak elő – megvan annak az esélye, hogy a jövőben hasznos partner lesz. De az együttműködésnek nem szükséges előfeltétele, hogy Ausztria a visegrádi együttműködés szerves részévé váljon. A rugalmas együttműködési formák, melyeket az új Visegrádi Deklaráció előír, kitűnő lehetőséget teremtenek majd Ausztria számára is, hogy bizonyítsa elkötelezettségét a régió érdekeinek képviselete iránt.

Az uniós tagság kezdeti szakaszában tehát, a realitások talaján a négy közép-európai országnak, a sok ponton hasonló adottságából és érdekezéseiből kiindulva, a ténylegesen meglévő közös érdekek azonosítására célszerű törekednie. Minden esetben a konkrét helyzetek és körülmények függvényében kell kiválasztani azon kérdések körét, ahol valóban megalapozott az egyeztetett érdekérvényesítés, beleértve a V4-en kívüli partnerekkel való közös fellépés lehetőségét is.

III. 4. 5. Lehetséges konzultációs témakörök

A visegrádiak konzultációinak napirendjén - a fenti pragmatikus megközelítésnek megfelelően – általános, iránymutató jelleggel, a következő témaköröket célszerű elsődlegesen szerepeltetni:

- Az Unió intézményeibe, az új tagként való beilleszkedés tapasztalatai,
- A közös érdekérvényesítési lehetőségek koncentrált kihasználása,
- Az Unió kohéziós politikájának az új tagok felzárkóztatását elősegítő alakítása,
- A közös mezőgazdasági politika olyan irányú reformja, ami valamennyi tagállam - köztük az újonnan belépők - termelőinek esélyegyenlőségét erősíti,
- Felkészülés az EMU-ban való részvételre, az euro bevezetésére,
- Egyeztetés és közös fellépés energetikai, régió-, közlekedés- és infrastruktúra-fejlesztési kérdésekben,
- A kis- és középvállalatok együttműködésének EU-kompatibilis kereskedelemfejlesztési eszközökkel történő ösztönzése, mivel e cégek piaca és partneri köre az uniós csatlakozás után is mindenekelőtt a környező országokban keresendő,

- Bel- és Igazságügyi együttműködés (határőrizeti együttműködés)
- A schengeni szerződéshez való csatlakozás előkészítése, illetve a rendszer alkalmazásából adódó negatív mellékhatások enyhítését célzó programok kidolgozása,
- Aktív részvétel az EU szomszédságpolitikájának alakításában, közös lobbizás a „keleti dimenzió” hangsúlyosabbá tétele érdekében,
- Részvétel az unió határokon átnyúló együttműködési formáinak kiépítésében,
- A közép-európai országok nézőpontjának és sajátos érdekeinek érzékeltetése az EU és a NATO orosz kapcsolatainak, valamint Balkán politikájának formálásában,
- Az ESDP fejlesztése a transzatlanti viszony erősítésének megfelelően,
- Közreműködés a NATO kelet- és délkelet-európai partnerségi kapcsolatainak fejlesztésében a PfP és a NATO-csatlakozási felkészülés tapasztalatainak hasznosításával,
- Szelektált együttműködés a négy ország fegyveres erőinek korszerűsítésében, haditechnikai beszerzéseiben és fejlesztéseiben,
- Az együttműködés konkrét lehetőségeinek megvizsgálása az új biztonsági kihívásoknak megfelelő NATO-képességek szakosított kiépítésében.
- Az együttműködési területek feltérképezése az Európai Védelmi Ügynökség (EDA) kialakítását, működtetését illetően

A megváltozott nemzetközi környezetben a magyar külpolitika differenciált szempontjait az szolgálja, ha a visegrádi együttműködés csatornái informális módon illeszkednek az euroatlanti szervezeteken belüli érdekérvényesítés hálózatába. Jelenleg érdekeinknek az felel meg leginkább, ha az Unióban létrejövő közép-európai dimenzió központjában, a térség „motorjaként”, koordináló funkcióval - nyitottan, befogadó módon - a visegrádi csoport marad. Emellett érdekünk fűződik regionális partnereinkkel fenntartott kapcsolatrendszerünk sokrétűségének megőrzéséhez - ami a térségbeli országok széles körét különböző együttműködési formákba bevonó fórumok többdimenziós, rugalmas rendszerének működtetését feltételezi.

IV. A visegrádi országok védelmi kapacitásai és képességei

IV. 1. Haderő fejlesztési együttműködés

A hidegháború befejezése óta a védelmi szektor a visegrádi országokban jelentős leépítéseken ment keresztül. A varsói szerződés felbomlása és a belpiac összeszűkülése a régió országainak védelmi szektorát és hadiiparát hatalmas nyomás alá helyezte. A helyzet csupán akkor fordult némileg kedvezőbbre, amikor a négy ország a NATO csatlakozásra készülve növelni kényszerült katonai kiadásait. A négy ország költségvetésének katonai kiadásokra szánt része azonban, összesen még így sem haladja meg az EU hasonló kiadásának 5%-át. Mindezek mellett figyelembe kell venni, hogy a volt varsói szerződés országainak ipari és technológiai képességei mind minőségi, mint mennyiségi szempontból korlátozottak.

A szükséges hadi jellegű beszerzések finanszírozására nem állnak megfelelő összegek rendelkezésre, és az elkövetkező években, valószínűsíthető, hogy néhány kiemelt, nagy összegű beszerzés lebonyolítására lesz csak módjuk a visegrádiaknak. Mivel a visegrádi országok védelmi iparága a technológiai képességek terén jelentős lemaradásban van, igen nagy jelentőségű, hogy milyen módokon képesek fegyverzeti rendszerek beszerzését eszközölni.

Az Európai Unió és az Egyesült Államok szállítóitól a régióba való fegyver-beáramlás általános értéke általában kiegyenlített. Az elmúlt évek során az Egyesült Államok hadiipara csupán a lengyel piacra való beszállítást dominálta, valamint kötött nagyobb volumenű, úgynevezett „offset” megállapodásokat az európai partnerekkel. A hadiipari termékek beszállításánál továbbá fontos tényező Oroszország amely továbbra is jelentős beszállítója marad a visegrádiaknak, részben a folyamatos szovjet-kori adósságok ellentételezése okán.

Annak ellenére, hogy a visegrádiak védelmi képességeinek hiányosságai igen hasonlóak, sőt gyakran egybeesnek, a hasonló igények megfogalmazására nem mutatkozott erőteljes politikai szándék, és nem valósult meg közös beszerzési művelet. Bár számos kísérlet született a hadiipari együttműködés terén, mára a szoros együttműködés nem jellemző a négy országra.

Az ipari konszolidáció lassan, vontatottan alakult ezen országokban, és különböző haladási irányokat mutat. Lengyelországban és Szlovákiában, a legjelentősebb védelmi érdekeltségek állami tulajdonú holdingok részévé váltak. Csehországban és hazánkban az ipari konglomerátumok szétestek, így a piacon sok magánvállalkozásként működő kis-és középvállalat jelent meg.

Általában véve, a visegrádi országokban a varsói szerződés időszakára jellemző specializálódás mentén folyik a hadiipari termelés még napjainkban is. Csupán néhány cég volt képes modern technológiákat alkalmazva, termékeit NATO piacokon értékesíteni. A hosszú távú túlélésért harcolva, a helyi védelmi vállalkozásoknak valószínűleg további részképességek (angolul „niche capabilities” : olyan, a nagy képességű csapatok kapillárisait kitöltő kiegészítő képességek, melyek nem feltétlenül katonai képességet jelentenek. Ilyen például a szállítás, víztisztítás, stb. A továbbiakban az angol kifejezést használjuk) gyártására kell ráálljanak, hogy erősíteni tudják pozícióikat a nemzetközi cégek beszállítóinak piacán.

A visegrádi országok helyi vállalkozásainak, az egyre inkább transznacionális jelleget öltő védelmi iparágba való sikeres integráció elősegítésére, kormányaik az EU ezirányú fejlődésében aktív részesévé válására volna szükség. Az Európai Védelmi Ügynökség megteremtése, valamint az EU Bizottságának kezdeményezései a védelmi kutatás és a védelmi beszerzésekre vonatkozó jogalkotás területén új lehetőségeket kínál ezen országok számára a védelmi iparágban való versenyképességük fokozására.

IV. 1. 1. Védelmi költségvetés

A visegrádi országok rendszerváltás utáni közös célja volt az euroatlanti értékekhez és szervezetekhez való csatlakozás megvalósítása. Miután 1997-ben meghívást kapott hazánk, Lengyelország és Csehország a NATO-ba, (Szlovákia 2002-ben kezdte meg a hivatalos csatlakozási tárgyalásokat) komoly erőfeszítéseket tettek a védelmi kiadásaik növelésére – átlagosan a GDP 2-3%-át vették célba.⁴ Ezzel az adattal azonban még jóval az EU hasonló célú kiadásai alatt maradtak. Védelmi kiadásaik 2003-ban, összegezve a három ország adatait,

⁴ Donnelly, Chris: Defense transformation in the new democracies, NATO Review 1996 No 6.

7.8 milliárd USD összeget tettek ki, ami nagyjából az azonos évi holland védelmi kiadás összegével egyezett meg. A három ország közül Lengyelország kiadásai voltak a legjelentősebbek, összege a régió országainak körülbelül a fele.

A NATO tagországok védelmi kiadásai a GDP %-ában, 1980-2000 között⁵

	1980	1985	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Belgium	3.3	3.0	2.4	1.6	1.6	1.5	1.5	1.4	1.4
Kanada	1.9	2.2	2.0	1.5	1.4	1.2	1.3	1.3	1.2
Cseh Köztársaság	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	2.2	2.3
Dánia	2.4	2.2	2.0	1.7	1.7	1.7	1.6	1.6	1.5
Francia ország	4.0	4.1	3.6	3.1	3.0	2.9	2.8	2.7	2.7
Németország	3.3	3.2	2.8	1.7	1.6	1.6	1.5	1.5	1.5
Görögország	5.7	7.1	5.8	4.4	4.5	4.6	4.8	4.8	4.9
Magyarország	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	1.6	1.7
Olaszország	2.4	2.7	2.1	1.8	1.9	2.0	2.0	2.0	1.9
Luxembourg	1.0	1.1	1.1	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.7
Hollandia	3.1	3.1	2.7	2.0	1.9	1.8	1.7	1.8	1.6
Norvégia	2.9	3.3	3.2	2.4	2.2	2.1	2.3	2.2	1.9
Lengyelország	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	2.0	2.0
Portugália	3.5	3.1	3.1	2.6	2.4	2.4	2.2	2.2	2.2
Spanyolország	n.a.	2.7	1.8	1.5	1.4	1.4	1.3	1.3	1.3
Törökország	4.7	4.5	4.9	3.9	4.1	4.1	4.4	5.4	6.0
Egyesült Királyság	5.0	5.3	4.0	3.0	3.0	2.7	2.7	2.5	2.4
USA	5.1	6.7	5.7	3.8	3.5	3.3	3.1	3.0	3.0

NATO átlag	3.5	3.6	3.1	2.4	2.3	2.3	2.3	2.2	2.2
NATO Európai átlag	3.4	3.5	3.0	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3
n.a. –nincs adat									

⁵Forrás: Az USA kongresszusának költségvetési hivatala, NATO adatok alapján, web-oldal: <http://www.cbo.gov>.

A visegrádi országokban a rendszerváltással együtt járó gazdasági átalakulás elkerülhetetlenül a GDP-k visszaesését, magas inflációs rátákat és korábban nem ismert méreteket öltő munkanélküliséget vont maga után, ami társadalmi, ezen belül polgári-katonai feszültségekhez vezetett. Ebben a légkörben – és ennek következtében a lecsökkentett védelmi költségvetésekkel – kellett hozzájárni ezen országokban a haderők megreformálásához. A közép-európai országokban ugyanis a GDP csökkenése mindig, szinte automatikusan maga után vonta a védelmi költségvetés-csökkentést.

A gazdasági helyzet némi javulása 1993, majd 1994-ben a GDP-k enyhe emelkedését eredményezte előbb Lengyelországban, majd később a másik három visegrádi államban. Ezzel szemben nem volt megfigyelhető tendencia a védelmi költségvetések párhuzamos növelése. Csupán a nyugati katonai struktúrákhoz való tartozás politikai döntése nyomán leltek a visegrádiak kormányai pénzügyi megoldásokra a védelmi költségvetés megemelését illetően. A kiadásoknak középtávon határt szab azonban az Európai Pénzügyi Unióhoz (EMU) való csatlakozásuk alapfeltételeinek teljesítése, valamint a Stabilitási és Növekedési Paktum kötelezettségei.

Védelmi költségvetés 2003⁶

Ország	CSEHO.	MAGYARO.	LENGYELO.	SZLOVÁKIA	összes
Védelmi költségvetés (USD millió)	1900	1400	3900	624	7824
Védelmi költségvetés (GDP %-ban)	2.2	1.8	2	1.9	
Beszerezési költségvetés (USD millió)	475	289	798	81	1643

⁶ Occasional Paper No54 Institute for Security Studies 2004 szeptember

A korábban említett, a GDP 3%-ára való költségvetés emelés 1997 után következhetett be Lengyelországban és Csehországban, Magyarországon ez az arány ebben az évben is csupán 1.4% volt. Különböző gazdasági és piaci stabilitási problémáknak köszönhetően Magyarországon a hadsereg erre az évre szinte teljesen kimerítette költségvetési tartalékait.

A gazdasági, pénzügyi helyzet és a védelmi költségvetés aránya minden visegrádi országban kényes kérdéseket vet fel. A politikai döntéshozók mindenhol makacsul kitartanak az utóbbi arányos csökkentése mellett- melynek hátrányos szociológiai és pszichológiai hatásai, az egyre növekvő infláció mellett, egyre egyértelműben jelentkeznek. Legjobban Lengyelország, Csehország és Szlovákia sújtott a következmények által, mivel itt a védelmi ipar relatív nagysága miatt ez komoly munkaerő nélküliségi hullámot is kiváltott.

A rendszerváltást követően a védelmi költségvetések csökkentését ezen országokban a védelmi reformok természetes velejárójának tekintették. Az évek múlásával a költségvetések további csökkentése azonban nem hozott már jelentős megtakarítást a nemzetgazdaságok részére, a hadseregek helyzetét és a civil-katonai kapcsolatokat viszont egyértelműen negatívan befolyásolta.

EU-15 országa	Védelmi kiadások 2002-ben (USD millió)⁷
Ausztria	1699
Belgium	3435
Dánia	2564
Finnország	1970
Franciaország	38005
Németország	31465
Görögország	6154
Írország	718
Olaszország	24210
Luxemburg	193
Hollandia	7330
Portugália	2945
Spanyolország	8253
Svédország	3947
Egyesült Királyság	35249
ÖSSZES	168137

EU-10 új országa	Védelmi kiadások 2002-ben (USD millió)
Ciprus	227
Csehország	1401
Észtország	93
Magyarország	1083
Lettország	141
Litvánia	233
Málta	25
Lengyelország	3400
Szlovákia	439
Szlovénia	311
Visegrádiak összes	6323
ÖSSZES	7353

⁷ IISS, The Military Balance 2003

A NATO tagországok hozzájárulása a szervezet költségvetéséhez összességében, majd %-ban kifejezve (2002-ben)⁸

ország	Összesen (millió USD)	A NATO költségvetés %-ában
Belgium	57.1	3.4
Kanada	87.9	5.3
Csehország	13.6	0.8
Dánia	39.7	2.4
Franciaország	111.8	6.7
Németország	337.1	20.3
Görögország	11.5	0.7
Magyarország	9.8	0.6
Izland	0.3	-
Olaszország	121.3	7.3
Luxembourg	2.2	0.1
Hollandia	61.2	3.7
Norvégia	31.4	1.9
Lengyelország	37.4	2.3
Portugália	9.1	0.5
Spanyolország	60.1	3.6
Törökország	23.6	1.4
Egyesült Királyság	200.4	12.1
USA	442.0	26.7
Összesen	1,657.5	100.0

⁸ Az USA kongresszusának költségvetési hivatalának web-oldala
(<http://www.cbo.gov/showdoc.cfm?index=4187&sequence=0>)

A visegrádiak műveleti részvétele

A visegrádi államok honvédelmi tárcáinak költségvetésében egyre markánsabban jelenik meg a nemzetközi feladatok teljesítésének finanszírozása. (Magyarország esetében például 2005. évre összesen 22,5 milliárd forint szerepelt ezen relációban, amely összeg az összkiadás 7, 8% -át tette ki). A nemzetközi feladatvállalásba beletartozhatnak a nemzetközi békemissziós feladatok; a hozzájárulás a NATO és az Európai Unió működéséhez; a képviseletek működtetése; a NATO-együttműködés feladatai; központi és nemzetközi képzési feladatok; kétoldalú kapcsolatok; a nemzetközi gyakorlatok költségei, stb.

Az alábbiakban összegezzük, 2006. év eleji adatok alapján a négy ország külföldi missziókban való részvételét. (forrás: Honvédelmi Minisztérium adatai)

	<u>Szlovákia</u>			
	misszió	Misszió helye	létszám	megjegyzés
1.	UNDOF (ENSZ)	Szíria, Golán-fennsík	95	Állománytábla szerint 96
2.	UNTSO (ENSZ)	Szíria, Izrael	2	
3.	UNFICYP (ENSZ)	Ciprus	196	Állománytábla szerint 210
4.	OSCE (EBESZ)	Moldávia	-	Állománytábla szerint 1
5.	KFOR (NATO)	Koszovó	111	135
6.	ISAF (NATO)	Afganisztán	56	57
7.	NATO HQ (NATO)	Szarajevó	4	
8.	EUMM (EU)	Volt Jugoszlávia	2	
9.	ALTHEA (EU)	Bosznia-Hercegovina	35	
10.	OSCE (EBESZ)	Grúzia	-	2
11.	NTM-1 (NATO kiképző misszió)	Irak	4	5
12.	ALTHEA HQ (EU)	Bosznia-Hercegovina	4	
13.	„Iraki Szabadság” (koalícióserők)	Irak	104	105

<u>Lengyelország</u>				
	Misszió	Misszió helye	létszám	Megjegyzés
1.	EUFOR	Bosznia- Hercegovina	276	
2.	KFOR	Koszovó	323	
3.	UNFIL	Libanon	216	
4.	UNDOF	Szíria	367	
5.	„Gyors Enyhülés” (Swift Relief)	Pakisztán	140	
6.	„Tartós Szabadság” (OEF)	Afganisztán	105	
7.	„Iraki Szabadság” (OIF)	Irak	1463	
8.	Katonai megfigyelők		25	
<u>Csehország</u>				
	Misszió	Misszió helye	létszám	Megjegyzés
1.	KFOR (CENTRE)	Koszovó	500	Most zajlanak a rotálások
2.	ALTHEA	Bosznia- Hercegovina	65	
3.	ISAF	Afganisztán	17+43	Előbbi a kabuli reptéren, utóbbi a német PRT-ben, amit az év folyamán 43-ról 80 főre emelnek majd
4.	„Tartós Szabadság”	Afganisztán	120	Kormánydöntés van róla, még nincsenek telepítve
5.	MNF (I)	Irak	96	Katonai rendőrök
6.	Katonai megfigyelők ENSZ missziókban		14	

Magyarország

Fsz.	Misszió megnevezése	Misszió helye	Meglévő létszám	Megjegyzés
1.	UNFICYP	Ciprus / Nicosia	84	Fegyveres békefenntartó
2.	UNOMIG	Grúzia / Szuhumi	7	Katonai megfigyelő
3.	UNMIK	Koszovó / Pristina	1	ENSZ-KFOR összekötő
4.	MINURSO	Nyugat-Szahara	7	Katonai megfigyelő
ENSZ missziók összesen			99	
5.	EBESZ Grúzia	Tbiliszi	2	Katonai megfigyelő
6.	EBESZ Tádzsikisztán	Tádzsikisztán	1	Katonai megfigyelő
7.	EBESZ Bosznia Hercegovina	Szarajevó	1	Katonai megfigyelő
EBESZ missziók összesen			4	
8.	AMIS CFC Katonai Megfigyelő Misszió	Szudán / El-Fasher	0	Katonai megfigyelő
9.	EU SEC RD	Kongó / Kinshassa	2	EU szakértő
10.	EUFOR	Szarajevó	7	Törzstisztek
11.	EUFOR IPU	Szarajevó	108	MH KRK
12.	MFO	Sínai-félsziget	41	Fegyveres békefenntartó (15 fő rendőr)
13.	CENTRUM Szövetségi Koordinációs Központ	Florida / Tampa	3	Összekötő tiszt
ENSZ, EBESZ, MFO, EU-AU missziók összesen			264	
14.	NTM-I	Irak / Bagdad	18	Törzs-; kiképző- és ök.- ti.-k
15.	KFOR törzs	Pristina	5	Törzstiszt, tiszthelyettes
16.	KFOR MEL	Pristina	11	Eü. Labor
17.	KFOR ŐBZ	Pristina	416	Őr és biztosító z.
18.	KFOR MLF SZD	Pec	150	Fegyveres békefenntartó
19.	FKOR MLF törzs	Prizren	6	Törzstiszt, tiszthelyettes
20.	ISAF MH KGYSZD	Kabul	132	Fegyveres békefenntartó
21.	NHQSA törzs	Szarajevó	2	Törzstiszt
22.	PSOTC	Szarajevó	1	Kiképzőtiszt
23.	NHQSK törzs	Szkopje	1	Törzstiszt
24.	NHQT	Albánia / (Tirana)	2	Törzstiszt, tiszthelyettes
25.	NHQSK ŐBSZ	Szkopje	40	Fegyveres békefenntartó
26.	ISAF-VIII.	Afganisztán	42	Egyéni beosztások
NATO missziók összesen			826	
Missziók összesen			1090	

NATO és nemzeti külszolgálati állományból műveleti területre vezényelt

27.	EADRCC	Paksztán / Iszlambad	1	
28.	NTM-I	Irak / Bagdad	0	
29.	ISAF - VIII	Afganisztán	5	
30.	KFOR MLF törzs	Prizren	3	
Össz.			9	

IV. 1. 2. Védelmi beszerzések

A védelmi beszerzések módját és nagyságát döntően a NATO tagságból fakadó követelmények határozzák meg, és összefüggésben vannak a nagyméretű, általános hadkötelezettségen alapuló hadseregek alkalmazásáról a kisebb méretű, professzionális hadseregekre való áttérés követelményével. Ez az átalakítási folyamat, míg rövidtávon nagyobb költségvonzattal jár, hosszútávon az alacsonyabb létszám miatt hatékonyabb és olcsóbb megoldás az államok számára. Az átalakulás kezdeti szakaszában lévő visegrádiaknál a gyakorlat azt mutatja, hogy a személyzet és a kiképzés költségei viszonylag magasak, így kevesebb forrás marad az új felszerelés beszerzésére. Az erre a célra felhasznált források a négy országon belül is eltéréseket mutatnak: míg hazánknál ez az összkatonai kiadás 10%, addig Csehországban 25%-a. A fegyveres erők modernizációjának és a pénzügyi megkötöttségnek a kiegyensúlyozására a visegrádi országok számára a legkézenfekvőbb és költségtakarékosabb megoldásnak az mutatkozott, hogy az előregedett szovjet fegyverzetet a NATO országok többlet fegyverkészleteiből lévő fegyverekkel cseréljék föl.

Magyarországon a haderőcsökkentés és a véderő új struktúrájának kiépítésére fordított évtized során a szinte teljesen befagyasztott haditechnikai fejlesztések (kivéve a nemzetközi adósságtörlesztés, a Varsói Szerződés-kontingensek lefegyverzéséből maradt, átadott eszközök és a NATO-beruházások keretében eszközölt fejlesztéseket) mellett a mindennapi védelmi szervezeti üzemmenet beszerzései zömében a haderő fenntartási költségvetés terhére történtek közbeszerzési eljárásokkal. A közbeszerzési eljárások elemzése alapján megállapítható, hogy a honvédelmi tárcánál azok darabszáma viszonylag állandó, évente kb. 270-280 db. Ezen viszonylag nagy mennyiségű közbeszerzések végrehajtása megoszlik a HM Beszerzési és Biztonsági Beruházási Hivatal (kb. 220 db -79%) és a katonai alakulatok között. Az utóbbiak beszerzései alapvetően élelmiszer beszerzésekre korlátozódnak.

Szintén hazai adatok szerint a Közbeszerzések Tanácsa évente közétett értékelése szerint a legtöbb ajánlatot immár hagyományosan a HM kérte. Az évente engedélyezésre került közbeszerzések értéke megközelíti a bruttó 60 milliárd forintot. A közbeszerzési eljárások lebonyolítása során a nyílt és a hirdetmény közzétételével induló tárgyalásos eljárási fajták a meghatározóak. A fejlesztés és fenntartás aránya kb. 20% / 80%. A közbeszerzési eljárások lefolytatásának időigénye viszonylag jelentős. Nyílt közbeszerzési eljárás esetén például a szerződés aláírásáig – a hiánypótlásokat nem számítva – 128 nap telik el. Magyarországon

2001-gyel a haderő reform keretében kezdetét vette a hatályos közbeszerzési törvény módosításának előkészítése, az elektronikus közbeszerzés kidolgozása, amelyek várhatóan jelentősen változtatni fogják a jelenleg alkalmazott gyakorlatot.

Ami a visegrádiak védelmi beszerzésekre fordított kiadásainak alapvető arányait illeti, az addig valószínűleg nem változik szignifikánsan, amíg nem megy végbe ezen országokban a hivatásos hadseregek felállítása.

A visegrádi országok, annak érdekében, hogy a NATO előírásoknak megfelelően fejlesszék meglévő készleteiket és rugalmasabb, jobban bevethető haderőt hozzanak létre, számos, egymáshoz hasonló beszerzési program mellett kötelezték el magukat.

Magyarország, Lengyelország és Csehország modern, többfunkciós vadászgépek beszerzése és a korábbi gépek lecserélése mellett döntött. Lengyelország és Csehország emellett újgenerációs páncélozott járművek beszerzését és tervbe vette. Mivel mindkét esetben nagy volumenű beruházásokról van szó, várható, hogy ezeken kívül, hasonló, nagyberuházásokra az elkövetkező 10 évben feltehetően nem lesz forrása ezen országoknak. A fennmaradó beruházásra szánt összegeket kisebb mértékű projektek finanszírozására költik majd, mind a felderítő rendszerek korszerűsítése, az orosz MIL szállító és roham helikopterek állapotvizsgálata, vagy - az ECAP-pal (Európai Képességek Akcióterve) és a PCC-vel (NATO prágai csúcstalálkozóján született elkötelezettség a képességekre vonatkozóan- az anyag során később részletezve) összhangban a „niche capabilities”-el kapcsolatos szükséges fejlesztések elvégzése.

Mivel a visegrádiak hadiipara nem képes a modern és legújabb technológiai elvárásoknak megfelelően termelni, és így hozzájárulni a fegyveres erők megreformálásához, a négy ország kénytelen külföldről beszerezni a szükséges felszerelést. A hidegháború befejezése óta a visegrádi országok kormányai az unió tagállamainak vállalataival összesen 3.9 milliárd USD összegben írtak alá beszerzési szerződéseket, míg az USA-ból származó fegyverbehozatal értéke 3.7 milliárd USD volt. Az USA-ból érkezett beszerzések mintegy 90%-a, a Lengyelországba eladott F-16-os vadászgépek ellentételezéséből származik. Az EU-ból származó eladások ezzel szemben több területet fednek le, mint a repülőgépek lízingeléséről szóló szerződések, páncélcsovik, vagy kommunikációs felszerelés vásárlása. Megemlítendő ezzel egy időben, hogy Oroszországból is származik beszerzése a visegrádiaknak, melynek

összege a hidegháború befejezése óta 2 milliárd USD összegű - ez javarészt nehézfegyverzet és különböző meglévő felszerelések fejlesztésének finanszírozására vonatkozik – és a négy ország számos esetben a szovjet tartozás kiegyenlítése céljával vette igénybe.⁹

IV. 1. 3. A védelmi ipar privatizációja és átalakulása

A védelmi ipari szektor magánosítása különböző ütemben zajlott a négy országban. Általánosságban megjegyezhető, hogy míg Magyarországon és Csehországban az iparág privatizációja viszonylag hamar, a rendszerváltást követően lezajlott, addig a másik két országban még napjainkban is állami tulajdonban van az ebben az ágazatban tevékenykedő cégek döntő többsége. Lengyelországban a kormányzat különösen ügyel arra, hogy ne csússzon ki a védelmi iparág az irányítása és befolyása alól, így csak kis számban magánosítja vállalatait. Mind a négy országban azonban valamilyen formában, de állami tulajdonban maradtak a „stratégiaiainak” nyilvánított vállalatok.

Az ipari konszolidáció szintén különböző módokon zajlott, mind a négy országnál jórészt állami irányítás alatt. Általánosan megfigyelhető jelenség volt a jó néhány állami vállalat holding formában való együttműködése - a tőke, technológia és marketing források egyesítése céljából. Szlovákia volt az első ennek a módszernek a megvalósításában, amikor 1995-ben létrehozta DMD nevű holding csoportját. Lengyelország hasonló stratégia alapján járt el 2002-ben, amikor az összes nagy hadiipari céget társította két állami tulajdonú ernyő-vállalat irányítása alá. Csehországban azzal a különbséggel lett összevonva az összes hadiipari cég a 90-es évek elején, MESIT néven, hogy az magánkézbe és nem állami kézbe került. A visegrádi országokban tehát a konszolidáció tulajdonképpen a korábbi cégek egy átfogó, ernyő-szervezetbe való összeolvadását jelentette. Ez minden esetben országon belül zajlott, határokon átnyúló együttműködés megvalósítására nem került sor.

Csehszlovákia volt az egyetlen, ahol az állam ösztönözte a korábban hadiiparral foglalkozó vállalatok termelésének diverzifikációját, polgári termelésre való áttérését. Vaclav Havel kormánya a 90-es évek elején pénzügyi támogatást is nyújtott ezen tevékenységhez. Bár ez a rendelkezés különösen a szlovák oldalon igen népszerűtlen volt, hozzájárult számos katonai-

⁹ Occasional Paper No54 Institute for Security Studies 2004 szeptember

polgári termékek gyártásával foglalkozó, tehát vegyes profilú vállalat kialakulásához. Ezek azonban többnyire cseh oldalon jöttek létre. Magyarországon ilyen jellegű, állami átalakítási stratégia nem létezett. Természetesen kibontakozó folyamatként, a védelmi iparban zajló gyors privatizáció, valamint a korábbi állami támogatások leállítása eredményezte az ipar gyors összezsugorodását és a megmaradó vállalatok polgári termelésre való átállását. Szlovákiában és Lengyelországban az állami tulajdon súlyos öröksége megakadályozta az átmenet lezajlását, így csupán nagyon kevés számú vegyes profilú vállalat jöhetett létre.

IV. 1. 4. A visegrádi négyek együttműködési kísérletei a beszerzések területén

A visegrádi országokban jelenleg is nagy számban és széles körben felhasznált szovjet-kori fegyverzet mára elavult, vagy felújításra szorul. Ebből kifolyólag ezen országok hasonló képességbeli hiányosságoktól szenvednek és így hasonló beszerzésekre és felújításokra van szükségük. Logikusnak tűnik, hogy közös beszerzési programokban való részvétel a nagymértékű beszerzések gazdaságosabb megvalósulásához vezethetne, a valóságban azonban a védelmi beszerzések területén idáig csupán két jelentősebb, regionális alapon koordinált kísérlet történt. A 90-es évek elején néhány közép-kelet európai ország fontolóra vette a T-72 (MBT) típusú harckocsik fejlesztésével kapcsolatos közös fellépés lehetőségét, de a kooperációban való munkamegosztás elosztása során szükséges összhang hiányában inkább saját, egyéni nemzeti stratégiájuk követése mellett döntöttek.

A második kísérlet 2000 tájékán fogalmazódott meg, melynek keretében megpróbálták közösen, NATO szabályoknak megfelelően felújítani Mi-24 típusú helikoptereiket. Ebben az esetben nem csupán az előzőhöz hasonló nézeteltérések merültek fel, hanem a helikopterek orosz gyártójától nem sikerült közös licenz-szerződést beszerezni, így ez a kezdeményezés is kudarcba fulladt. A kezdeményezés részleteit az alábbiakban vázoljuk:

A Mi-24 harci helikopterek V4 együttműködésben tervezett modernizálása

A program a Prágai Képességvállalások 3. területéhez, az interoperabilitás és a harci hatékonyság javításához tartozott - egyben Magyarország prágai nemzeti vállalásainak (PCC) részét képezte. Összesen 15 darab helikoptert állt szándékában a visegrádiaknak modernizálni.

A gépek modernizálásának lényege, a következőkben volt összefoglalható:

- A gépek minden időjárási körülmények közötti alkalmazhatósága;
- Éjjel-látó képesség;
- Modern navigációs rendszer (GPS alkalmazás);
- Olyan fedélzeti elektronika beépítése, amely alkalmas az eredeti (most is meglévő) fegyverzet irányítására;
- Rádiótechnikai berendezések korszerűsítése.

A Mi-24-es harci helikopterek V4 keretben történő továbbfejlesztésének terve 2003-ra megghiúsult. Világossá vált, hogy a közös program végrehajtásában a négy ország eltérő módon érdekelt, és a modernizáció nem hajtható végre az eredeti elképzelések szerint. A prototípus kifejlesztésére vonatkozó megállapodást a V4 országok felmondták, Magyarország azonban nemzeti keretben folytatja a modernizálást. Ennek keretében hazánk kiemelkedő hadi beszerzést eszközölt a légierő területén, a svéd-angol fejlesztésű Gripen vadászgépek bérlése révén. A beszerzési folyamat menetét később vázoljuk.

A Mi-24-es harci helikopterek modernizációjának közös lebonyolítását elvető, végső döntést megelőző lépéseket az alábbiakban összegezzük.

- A MI-24 projekt végrehajtása érdekében 2002-ben és 2003-ban többször tanácskoztak a V4 Nemzeti Fegyverzeti igazgatók, valamint szakértői szintű egyeztetések folytak:
 - 2002. január 23-án a V4 országok védelmi miniszterei kifejezték azon szándékukat, hogy a harci helikoptereiket egy közös program keretében kívánják modernizálni.
 - 2002. május 30-án aláírták az egyetértési nyilatkozatot. Eszerint egy darab prototípus készült volna el (amelyet a lengyel fél bocsátott volna rendelkezésre), a technológiával pedig minden résztvevő ország rendelkezett volna. A költségeket a résztvevők egyenlő arányban viselték volna. A modernizálást koordináló általános projekt integrátor (GPI) valamint az avionikai és fegyverzeti integrátor (AAI) kiválasztására nemzetközi tender alapján kerül sor lengyel törvények alkalmazásával. A lengyel fél vállalta, hogy a V-4 országok nevében és megbízása alapján tárgyalásokat folytat és szerződést köt a helikopterek eredeti gyártójával a gépek életciklus-meghosszabbításáról, és a légi alkalmassági bizonyítvány kiadásáról, valamint a meghosszabbított ciklus idejére az alkatrész utánpótlásról. A magyar védelmi miniszter a következő V-4 miniszteri

találkozón bejelentette, hogy az eredeti gyártóval történt megállapodás előfeltétele a magyar fél közös programban történő további részvételének;

- 2003. február 4-én a V-4 országok fegyverzeti igazgatói aláírták a TA-1 jelű dokumentumot, amely a közös felújítás minimális technikai követelményeit tartalmazta; 2003. márciusában a magyar fél elkészítette a TA-2 jelű dokumentum tervezetét (pénzügyi megállapodás), amelyet véleményezésre megküldött a többi részes államnak, majd elkészült a TA-3 jelű dokumentum tervezete is (minősített adatok védelme).

- A lengyel fél tárgyalásokat folytatott a gépek eredeti gyártójával (Oroszországi Föderáció), és átadta a V-4 fegyverzeti igazgatók által 2003. február 4-én Prágában jóváhagyott megállapodás-tervezet szövegét, amelyre az orosz fél néhány nap gondolkodás után egy teljesen új szövegezésű megállapodást javasolt elfogadásra. Az anyag tanulmányozását követően a magyar fél kisebb mértékű, míg a cseh és a szlovák fél a megállapodás lényegét érintő észrevételeket tett, amellyel azonban a lengyel fél nem értett egyet.

- A fegyverzeti igazgatók 2003. április 28-án Brnoban rendkívüli ülést tartottak, ahol a szlovák, a cseh, és a magyar fél is kijelentette, hogy a lengyel-orosz megállapodás-tervezet a jelenlegi formájában a többi résztvevő számára nem elfogadható és ez a további közös programban való részvételüket is megkérdőjelezi. A lengyel fél a keletkezett probléma feloldása érdekében ígéretet tett, hogy a programban résztvevő többi állam észrevételét átadja az orosz félnek;

- A tender-dokumentáció kidolgozásával összefüggésben olyan nehézségek keletkeztek, amelyek késleltették annak a fegyverzeti igazgatók általi kibocsátás előtti jóváhagyását, ugyanis a lengyel fél tájékoztatása szerint a dokumentum tanulmányozására csak azon személynek (személyeknek) volt lehetősége, akik a tender-dokumentáció előkészítő bizottságának tagjai voltak. Az érdemi tanulmányozás nélküli jóváhagyás azonban a magyar és a cseh fél számára elfogadhatatlannak bizonyult.

- A 2003. május 23-i varsói ülésen a magyar és cseh fél nyilatkozatot tett, amelyben kifejtették, hogy a program folytatását nemzeti kereteken belül javasolják. Az akkori magyar álláspont szerint a V4 együttműködést a MI-24 modernizált helikopterek logisztikai biztosítása terén valamint a kiképzés terén lett volna szükséges folytatni.

Magyar példa egy kiemelkedő hadi beszerzésről¹⁰

2001. szeptember 10-én az előzetes várakozásokkal, a Honvédelmi Minisztérium és több résztvevő javaslatával ellentétben a svéd-angol fejlesztésű Gripen vadászgépek bérletére érkezett ajánlatot minősítette a legkedvezőbbnek a kormány nemzetbiztonsági kabinetje. A döntését, amely 14 gép kölcsönvételéről szól, elsősorban gazdasági szempontokkal indokolták. A típuscsere összköltsége 130-140 milliárd forint, a gépek 12 évre érkeznek az országba.

Az alábbiakban összegezzük a döntést megelőző lépéseket:

1993. június 23. — Moszkvában aláírják azt a szerződést, amely szerint a volt Szovjetunió magyar adósságainak fejében Oroszország 800 millió dollár értékben haditechnikai eszközöket, köztük MiG—29-es elfogó vadászrepülőgépeket ad Magyarországnak. Az orosz fél szóban vállalja az alkatrész-utánpótlást. A 28 gép 1993 végéig megérkezik.

1995. szeptember 13. — Horn Gyula miniszterelnök Budapesten elvi együttműködési programot ír alá a svéd Investor ipari-pénzügyi csoport elnökével és a Gripen repülőgépet gyártó Saab AB elnök-vezérigazgatójával. A magyar kormány vállalja, hogy a haderőreform követelményeitől, s az ország gazdasági lehetőségeitől függően 1996-ig dönt a svéd vadászrepülőgépek megvásárlásáról.

1995. október 30. — Budapesten tárgyalnak az amerikai légierő és az F—16-os vadászgépet előállító gyár szakértői.

1996. március 28. — a kormány megállapítja, hogy a svéd JAS 39 Gripen típusú repülőgép megfelel a Magyar Honvédség követelményeinek, és alkalmas lehet a magyar légierő igényeinek kielégítésére.

1996. április 16. — A francia Dassault Aviation cég Budapesten Mirage 2000—5 típusú vadászrepülőgépeket kínál megvételre.

1996. május 30. — A kormány döntése szerint a NATO-csatlakozásról szóló tárgyalások megkezdéséig, elhalasztják a légvédelem korszerűsítését, külföldi harci repülőgépek vásárlását.

¹⁰ Prof. Dr. Szabó János: A védelmi beszerzések alakulása, Budapest 2002

1996. szeptember 19. — Az F—16-os vadászgépeket gyártó Lockheed-Martin amerikai cég küldöttsége Budapesten tárgyal.

1997. április 7. — Keleti György honvédelmi miniszter Budapesten bejelenti: az év vége előtt nem várható a honvédségi vadászgéptender kiírása.

1997. november 12. — A svéd Saab-csoport Budapesten bejelenti, hogy eddig 105 millió amerikai dollárt ruházott be, illetve növelte a magyar kivitel abban a reményben, hogy a magyar hadsereg Gripen vadászgépeket vásárol majd.

1998. augusztus 22. — Orbán Viktor miniszterelnök a kecskeméti repülőnapon bejelenti: a gazdaság teljesítőképessége nem teszi lehetővé új nyugati vadászgépek vásárlását.

1999. április 21. — Stuttgartban együttműködési jegyzőkönyvet ír alá Chikán Attila gazdasági miniszter és Klaus Marigold, a DaimlerChrysler AG igazgatósági tagja. Az óriásvállalat elsősorban a magyar hadsereg korszerűsítésében kíván részt venni a MiG—29-es repülőgépek felújításával.

2000. július 3. — A Honvédelmi Minisztérium (HM) és a német DaimlerChrysler Aerospace (DASA) cég szándéknyilatkozatot ír alá a magyar haderő kötelékében lévő 27 MiG—29-es vadászrepülőgép közül 14 darab korszerűsítéséről, amit a DASA az orosz MiG-gyárral végezne.

2000. augusztus — Szabó János honvédelmi miniszter ajánlatot kér az F—16os és F/A—18-as használt amerikai vadászbombázó gépekre az amerikai kormánytól.

2000. december 1-je. — A svéd Saab és a brit BAe Systems 24 Gripen eladására tesz ajánlatot, pénzügyi és ipari együttműködési javaslattal kiegészítve.

2001. február 8. — Használt F—16-os vadászrepülőgépek beszerzéséről dönt a nemzetbiztonsági kabinet. A MiG—29-esek helyét a felújított F-16osok 2004 közepétől, végétől veszik át.

2001. február 13. — A HM-hez 24 darab Gripen típusú vadászrepülőgép kölcsönadásáról szóló svéd ajánlat érkezik.

2001. június 22. — Az Egyesült Államok budapesti nagykövetsége sajtóközleményben tudatja, hogy a magyar kormány 2001. április 25-én levélben kért tájékoztatást és árajánlatot 24 db F—16-os repülőgép öt éves bérletére és szervizelésére. Az ajánlat első része július 9-én érkezik meg a HM-be.

2001. július 30. — A török kormány 24 F—16 típusú vadászrepülőgép bérletére tesz ajánlatot.

2001. augusztus 21. — Belgium F—16-os vadászrepülőgépeket ajánl a HM-nak – ez a negyedik ajánlat, amely a honvédelmi tárcához érkezik.

2001. szeptember 4. — A HM befejezi a használt vadászrepülőgépek bérleti ajánlatainak elemzését.

2001. szeptember 10. — a nemzetbiztonsági kabinet a svéd kormány vadászrepülőgépekre vonatkozó ajánlatát találja a legkedvezőbbnek.

A döntés szerint tovább maradnak a MiG—29-esek, a svéd légierőtől pedig 14 használt, de csak néhány éves Gripen-t bérel Magyarország – zárta le a magyar légierő fejlesztésének közel évtizedes vitáját egy, az előzmények ismeretében váratlan döntéssel a nemzetbiztonsági kabinet. Az előzetesen leírt svéd ajánlatban mindössze néhány éves, a skandináv ország légierőjének kötelékében szolgáló gép szerepel, szemben az amerikaiak húszéves gépeivel.

A korábban nyilatkozó illetékesek biztosra vették, hogy az amerikai F—16-osok váltják majd ki a hadrendben lévő orosz MiG—29-eseket, csak azt tartották kérdésesnek, hogy az Egyesült Államokból, Törökországból vagy Belgiumból szerzi-e be Magyarország a gépeket. A Honvédelmi Minisztérium (HM) előzetes anyagában is az a javaslat szerepelt, hogy ha a kabinet további tárgyalások nélkül le kívánja zárni a repülőgépek ügyét, akkor az amerikai ajánlatot fogadja el. További harmincnapos halasztás esetén pedig lehetőséget adtak volna a belgáknak, hogy kidolgozzák a négy közül legalacsonyabb árat megjelölő javaslatukban az egymilliárd feletti katonai vásárlásoknál jogszabályok szerint kötelező gazdasági ellentételezési csomagot.

A nemzetbiztonsági kabinet ülésének az elején is többségben voltak azok, akik az F—16-osok mellett érveltek. A védelmi tárca, a Miniszterelnöki Hivatal képviselője és a polgári titkosszolgálatokat felügyelő minisztert képviselő államtitkár is a tengerentúli típust részesítette előnyben, igaz utóbbi Simicskó István nem az amerikai, hanem a legolcsóbb belga ajánlatot tartotta a legkedvezőbbnek. Fordulat akkor történt, amikor az ajánlatok gazdasági ellentételezése került napirendre. Ebben a svédnek messze a legelőnyösebb, Matolcsy György gazdasági miniszter szerint „hihetetlen jó feltételű” lehetőségeket kínáltak. A miniszterelnök által megtámogatott gazdasági érvek hatására végül a Gripen mellett döntött a nemzetbiztonsági kabinet.

Az ülést követő sajtótájékoztatón Matolcsy is elismerte, hogy a döntést elsősorban gazdasági szempontok befolyásolták: a svédnek ellentételezési ajánlata verhetetlen volt, a beszerzés összegének 105 százalékára vállaltak magyarországi beruházásokat, magyar áruk vásárlását,

valamint magyar alvállalkozók megbízását. Az amerikaiak ennek a felét tudták volna teljesíteni – mondta. Matolcsy hozzátette, a legolcsóbb ajánlatot a belgák tették, ám ehhez nem csatoltak értékelhető ellentételezési javaslatot. Arra a kérdésre, hogy nem lehetett volna-e további határidőt adni a belgáknak az úgynevezett offset (ellentételezés) kidolgozására, a miniszter annyit jegyzett meg, hogy eddig is pontosan ismertek voltak a magyar feltételek.

A 24 gép bérletére az amerikaiak 250 milliárdos, a svédok 220 milliárdos, a belgák 170 milliárdos ajánlatot tettek. A nemzetbiztonsági kabinet azonban szintén váratlanul úgy döntött, hogy nem kéttucatnyi, hanem mindössze 14 használt nyugati repülőt kölcsönöz. A beszerzés értékét így 130-140 milliárd forintra becsülték a tájékoztatón. A svédok ebből 100 milliárd forintra vállaltak ellentételezést. Ráadásul ebbe nem számítják bele azt a 450 millió dollárt, amelyet még 1996-ra várt repülőgéptender reményében egy évvel korábban kötött elő-ellentételezési megállapodás alapján már befektettek, illetve levásároltak. Ilyen lehetőséget nem lehet kihagyni, amikor a világgazdáság lehűlőben van – vélekedett Matolcsy.

Katonailag a Gripen kiválasztását Kárász János, a védelmi tárca helyettes államtitkára azzal indokolta, hogy a felajánlott F—16-osoknál jóval fiatalabb gépekről van szó, amelyeknek korszerűbb a radarja, több légi célt támadhatnak egy időben, rövidebb idő alatt készíthetők elő a következő bevetésre, kisebb az üzemanyag-fogyasztásuk, kisebb kiszolgáló személyzetet igényelnek, és rövidebb kifutópályára van szükségük. Ugyanezek az érvek szerepeltek abban a dokumentumba is, amelyet a HM még áprilisban készített a svéd és az amerikai típus összehasonlításakor. Akkor azonban, a fenti jellemzők ellenére, az F—16-ost értékelték jobbnak.

A döntésben belpolitikai szempontok is érvényesültek. Még az MSZP szerint is üdvözlendő a nemzetbiztonsági kabinet döntése, elhárult a húszéves korszerűtlen amerikai gépek beszerzésének veszélye – mondta a Népszabadságnak Juhász Ferenc, a szocialista párt akkori alelnöke. A honvédelmi szakértő szerint azonban továbbra is elfogadhatatlan az a gyakorlat, ahogy a kormány el kívánja dönteni a légerő fejlesztésének igen nagy horderejű és rendkívül költséges ügyét. — Változatlanul azt gondoljuk, hogy géptípust nem egy szűk körű miniszteri kabinetnek kell választania, hanem az Országgyűlésnek, megalapozott, az ellenzék számára is hozzáférhető katonai szakértői vélemények alapján jelentette ki Juhász.

A képviselő emlékeztetett arra is, hogy a megrendelés egyik legfontosabb szelete, a gépek felfegyverzése így is amerikai cégeké lesz, hiszen a Gripennek nincsen saját fegyverzete. — Az sem zárható ki, hogy a részletes tárgyalások során majd kiderül, igen komoly nehézségekkel számolhat a Magyar Honvédség a fegyverutánpótlás területén, ha az amerikai harci technikához nem amerikai vadászgépet szerez be — mondta Juhász, aki szerint a nemzetbiztonsági kabinet döntése figyelmeztetés lehet az USA ajánlattevőinek, hogy túl idős gépekkel jelentkeztek a magyar korány beszerzési felhívására.

Ezen túlmenően a svédek győzelmét megalapozó 1995-ös megállapodást a Saab AB elnökö-vezérigazgatója még Horn Gyula kormányfővel kötötte, az F—16-osok bérletéről szóló előzetes híreket fenntartásokkal fogadó MSZP pedig nem támadja a Gripenek kölcsönvételét, szemben a Lockheed-levél miatt is gyanús amerikai ajánlattal. Ugyanakkor a Gripenen használt fegyverek jelentős része amerikai, így az Egyesült Államok is legalább negyvenmilliárdos megrendelést kap.

Döntés született arról is, hogy a meglévő 27 MiG—29-esből 14 üzemidejét meghosszabbítják, és ezeket, a korábbi elképzelésekkel ellentétben, nem vonják ki a hadrendből, hanem párhuzamosan üzemeltetik majd a nyugati típussal. Ezek többsége olyan rossz állapotban van, hogy azokat a kiszereelt alkatrészek miatt valósággal újjá kellene építeni.

A döntésből következik, hogy a NATO-nál Magyarország módosítani fogja a felajánlását, és a MiG-ek helyett a Gripeneket ajánlja fel a szövetséggel való együttműködésre.

Az üzemeltetési számvetés alapján a felajánlott 8 gép bármikori kiállításához a kisebb-nagyobb meghibásodások miatti rátartással 14 repülőgépet kell üzemeltetni. A Gripeneken kisebb átalakításokat kell végezni a NATO-együttműködés biztosításához.

A honvédelmi, a gazdasági és az igazságügyi-miniszter közvetlenül a döntés céljából részletekben menő tárgyalásokat kezdett a svédekkel. Szabó János honvédelmi miniszter az év végén aláírta a végleges szerződést, amely megteremti az új magyar légierő magját, amelyet a későbbiekben tovább lehet fejleszteni. A nemzetbiztonsági kabinet után a kormány és az Országgyűlés is döntött a vadászgépcseréről.

A módosított ellentételezési megállapodás értelmében a svéd fél befektetési kötelezettsége a korábbi 32 Mrd HUF-ról 54 Mrd HUF-ra emelkedett

A 14 darab JAS 39 GRIPEN EBS HU repülőgép szállításának kezdete 2006-ban esedékes. Ennek értelmében, az első 4 repülőgép 2006. március 21-én megérkezett hazánkba.

IV. 1. 5. A Prágai képességfejlesztési vállalások (PCC) a 2003-as felülvizsgálati eljárás tükrében¹¹

(NATO Végrehajtó Munkacsoport (EWG) 2003. november 21-én elfogadott anyaga alapján: AC/281-N(2003)0026-FINAL(INV)))

A prágai képességfejlesztési vállalások (2002. november) négy alapvető operációs fejlesztési területet ölelnek fel. A tagállamok összesen 411 nemzeti vállalatot tettek, melyből 38% rövid távú fejlesztést irányoz elő (2003-2005), másik 39% középtávú (2006-2008), a maradék 23% pedig 2009 utáni vállalatot tesz. A NATO prágai csúcstalálkozója, azaz a kötelezettségvállalások eredeti megtétele óta többszöri módosítást eszközöltek a tagállamok vállalásaikra vonatkozóan. *Amennyiben a PCC vállalások megvalósulnak, még abban az esetben is hiányosságai lesznek a NATO-nak a különböző megjelölt területeken. Ezen hiányosságokról is összegzés készült a szervezetben.*

A négy alapvető terület a következő:

1. Vegyi-, biológiai, radiológiai- és nukleáris támadások elleni védelem
2. Információs felsőbbrendűség: vezetési, irányítási és kommunikációs képességek
3. Interoperabilitás és harci hatékonyság
4. Alkalmazhatóság és a harcoló erők tevékenységének fenntarthatósága

¹¹ (NATO Végrehajtó Munkacsoport (EWG) 2003. november 21-én elfogadott anyaga alapján: AC/281-N(2003)0026-FINAL(INV)))

A négy területen a visegrádiak vállalásainak a száma a következő:

	Csehország	Lengyelország	Magyarország	Szlovákia
1.	6	5	4	
2.	5	6	3	
3.	2	7	5	
4.	1	5	2	
ÖSSZESEN	14	23	15	

Magyarország képességfejlesztési vállalásai a következők:

1. Vegyi-, biológiai, radiológiai- és nukleáris támadások elleni védelem terén mind egyéni, mind kollektív védőeszközök és mentesítő berendezések beszerzése
2. Támogatjuk a többnemzetiségű NATO-parancsnokságok számára szükséges vezetési, irányítási és kommunikációs képességek beszerzését és üzemeltetését. Készek vagyunk forrásokat biztosítani a Szövetségi Földfelszín Megfigyelő (AGS) rendszerének tervezéséhez és fejlesztéséhez. Felgyorsítjuk a vezetési és információs fölényt biztosító, NATO interoperábilis rendszerek beszerzését.
3. Az interoperabilitás és a harci hatékonyság javítása érdekében harci helikoptereinket a visegrádi országokkal közösen korszerűsítjük. Létrehozunk harci támogató és harci kiszolgáló támogató (CS–CSS) alegységeket. Megfigyelőként részt veszünk az ellenség kommunikációját zavaró eszközök fejlesztésére alakult francia–német–olasz munkacsoportban. A Gripeneket felszereljük nagy pontosságú fegyverekkel.
4. Gyors alkalmazás és a harcoló erők tevékenysége fenntartásának garantálása területén támogatjuk a NATO közös beszerzésű és üzemeltetésű légi-utántöltő képesség kialakítását. Részt veszünk a szövetségi légi szállító képesség kialakításában (vagy 2 db saját beszerzésű AN-70 típusú szállító repülőgéppel, vagy szövetségi szintű megoldások finanszírozásához történő hozzájárulással). Létrehozunk egészségügyi vagy katonai rendész feladatokra szakosodott, zászlóalj szintű alegységet.

Prága szellemében, speciális képességek fejlesztésére összpontosítva, két katonai rendész feladatok ellátására is alkalmas gyalogsági zászlóalj, egy hidász zászlóalj, valamint egy víztisztító század felállítását tervezzük.

Magyarország képességfejlesztési vállalásainak teljesítése:

- A magyar vállalatok a mindenképpen szükséges alapképességek (egyéni és kollektív ABV védőeszközök, telepíthető CS/CSS) kialakítása mellett speciális képességek (biológiai laboratórium, biológiai mintavevő egység, műszaki alegység) megteremtését, valamint a NATO közös, vagy többnemzetű projektjeiben való részvételt célozzák meg a stratégiai légi és tengeri szállítás, a légi utántöltés és a Szövetségi Földfelszín Megfigyelő (*Alliance Ground Surveillance – AGS*) rendszer fejlesztése területén. Vállalásainkat időarányosan teljesítjük, leszámítva a Mi-24 helikopterek modernizációját. Ez utóbbit eredetileg V4 országok közösen tervezték, de mivel a többi ország a megállapodást felmondta, Magyarország nemzeti keretben folytatja a modernizálást.
- Magyarország 14 képességfejlesztési vállalását a haderőreform végrehajtásának keretében valósítja meg.
- Öt többnemzetű PCC-együttműködési kezdeményezésben veszünk részt: CBRN zászlóalj, tábori kórház, katonai rendész egység, stratégiai légi szállítás és légi utántöltés.
- CBRN-védelem: megkezdődött a korszerű egyéni vegyvédelmi védőeszközök beszerzése a MH teljes személyi állománya részére. A kollektív védelmi eszközök közül a szűrőszellőztető berendezések és a tábori óvóhelyek kiválasztása, illetve beszerzése folyamatban van. A mentesítő eszközök beszerzése és a csapatok részére történő eljuttatása 2004-ben megkezdődik. Létrehoztuk a hordozható biológiai (PCR) laboratóriumot. Megkezdődött a minta-előkészítő és feldolgozó konténer (*Bio Sample Port – BSP*) tervezetése.
- Információs fölény: a vállalt interoperábilis, telepíthető harcászati szintű kommunikációs rendszer létrehozása elkezdődött, a haderőfejlesztés hosszútávú tervében szerepel. Továbbra is készek vagyunk együttműködni a Szövetségi Földfelszín Megfigyelő (AGS) rendszer fejlesztésében és a többnemzetiségű NATO parancsnokságok (CJTF) számára szükséges vezetési, irányítási és kommunikációs képességek (C3) közös költségvetés terhére történő beszerzésében. Ez utóbbi vállalással kapcsolatban a NATO hiányolja a konkrét pénzügyi kötelezettségvállalást.
- Harci hatékonyság: Megfigyelőként részt veszünk az ellenség kommunikációját zavaró eszközök (TBD) fejlesztésére alakult francia–német–olasz munkacsoportban (ezzel kapcsolatban a NATO hiányolja a konkrét vállalást.) 2006-tól létrehozzuk a felajánlott magyar erőkhez szükséges harci támogató és harci kiszolgáló támogató (CS–CSS)

alegységeket. A Gripenek felszereléséhez szükséges nagypontosságú fegyverek beszerzésének nagybani ütemezése elkészült, a haderő-fejlesztési terv tartalmazza a szükséges erőforrásokat. Létrehozunk 2006-tól egy zászlóaljnyi speciális harctámogató (CS) képességet (egy hidász zászlóalj, egy víztisztító század és két katonai rendész lövész zászlóalj). A Mi-24-es harci helikopterek V4 keretben történő továbbfejlesztésének terve megghiúsult, mert abban a négy ország eltérő módon érdekelt. Így a modernizálást nemzeti keretben folytatjuk.

- Bevethetőség és fenntarthatóság: Részt veszünk a német vezetésű stratégiai légi szállítási munkacsoportban, valamint a spanyol vezetésű légi-utántöltési munkacsoportban.

Csehország képességfejlesztési vállalásai a következők:

1. Vegyi-, biológiai, radiológiai- és nukleáris támadások elleni védelem terén elemző laboratórium és fertőzőes megbetegedések kezelésére felkészült kórház létesítése valamint különleges csapatok számára kollektív védőeszközök és berendezések beszerzése.
2. Vállalja egy hatékony hírszerzési rendszer kiépítését. Telepíthető passzív felderítő, megfigyelő rendszer felállítását tervezi az elektronikus hírszerzés erősítése céljából. Támogatják a harcászati szintű egységek számára szükséges új felderítési, megfigyelési eszközök beszerzését és üzemeltetését. Készek forrásokat biztosítani a Szövetségi Földfelszín Megfigyelő (AGS) rendszerének tervezéséhez és fejlesztéséhez. Vállalja taktikai kommunikációs rendszerek telepítését.
3. Az interoperabilitás és a harci hatékonyság javítása érdekében harci helikoptereinket a visegrádi országokkal közösen korszerűsítjük. Létrehoznak katonai rendőrségi osztatot a harci támogató és harci kiszolgáló egységek kiszolgálására. Harctéri egészségügyi létesítmények telepítését vállalják.
4. Gyors alkalmazás és a harcoló erők tevékenysége fenntartásának garantálása érdekében 3 darab AN 70 típusú nagyméretű szállító repülőgép vásárlását vállalják 2005-2006-os beszerzéssel.

Csehország képességfejlesztési vállalásainak teljesítése

- **CBRN-védelem:** Jelenleg két darab biológiai támadásra való reagálásra berendezett mobil állomása van. Ezek modern vegyvédelmi és szűrőberendezésekkel felszereltek. Fő céljuk a cseh és szövetséges haderők számára a biológiai fegyverekkel szembeni védelem biztosítása. Középtávra további két állomás felállítását tervezik. Felállításra került a fertőző betegeket kezelő, részleges képességekkel rendelkező intenzív állomás (bio-safety szint: 4), melynek teljes képességekkel működő kórházzá való továbbfejlesztése 2005-re van tervezve. A nukleáris, biológiai és vegyi fegyverek elemzését biztosító telepíthető laboratórium (SONDA) Kuvaitba már telepítésre került. Új generációs laboratóriumok kifejlesztése és felállítása 2005 elejére várhatók. 2004 végére valószínűleg összesen 8 rover típusú, földi felderítő berendezéssel felszerelt gépjármű beszerzésére kerül sor. Készen áll a cseh csapatok beoltására (anthrax, feketehimlő) a kiképzett egészségügyi személyzet. A telepítendő csapatok részéről további oltáskészletek beszerzése folyamatban van. Beszerzésre kerültek a különleges csapatok számára a kollektív védőeszközök és berendezések (COLPRO típusú mobil sátrak).
- **Információs fölény:** Lépéseket tesz az EG 0400 bevezetésére a működési, szervezeti és technikai szinteket egyaránt beleértve. A NATO-ban használt információs rendszerrel kompatibilis rendszer (VZSI) használatának bevezetését tervezi. A katonai felderítő információs rendszer kidolgozásához a Hadügyminisztérium középtávú költségvetésében külön forrásokat különített el. A NATO STANAG telepítését, a hírszerzési adatok rendszeren belüli továbbítása, cseréje érdekében, 2006 végére tervezik. Egy VERA típusú (földi, légi és vízi objektumok észlelésére és felkutatására szolgáló) rendszer próbaüzeme folyamatban van (cél: átállás VARA 1-ről A3D rendszerre), melynek pénzügyi háttérét teljes egészében a cseh kormány állja. Használatáról való tárgyalások Hollandiával folynak. Középtávú költségvetésének része a Szövetségi Földfelszín Megfigyelő (AGS) rendszere tervezésének és fejlesztésének finanszírozása. 2005-ig RZ-12 típusú célfelderítők vásárlását tervezi.
- **Harci hatékonyság:** amennyiben sikerül Irakból kivonni 2004 végéig a csapatokat, ezen erők más területeken bevethetőek lesznek. Ezek az erők parancsnokból, valamint könnyűfegyverzettel felszerelt 6 fős osztagokból állnak, melyek képességei a következők: őrző-őrzés, feltartóztatás-letartóztatás, vallatás, mozgástámogatás, gépjármű ellenőrzés,

közlekedési baleseti kivizsgálás. A Mi-24-es harci helikopterek V4 keretben történő továbbfejlesztésének terve meghiúsult, mert abban a négy ország eltérő módon érdekelt. Így a modernizálást nemzeti keretben folytatjuk.

- Bevethetőség és fenntarthatóság: a 3 db AN 70 típusú szállító repülőgép vásárlását az orosz kormányzati adósság törlesztésének részeként tervezik beszerezni, így a terv megvalósulása nagymértékben függ az orosz AN-70 program előrehaladásától.

Lengyelország képességfejlesztési vállalásai a következők:

1. Vegyi-, biológiai, radiológiai- és nukleáris támadások elleni védelem terén kollektív védőeszközök és berendezések beszerzése 5 dandár szintű magas fokú készségben lévő erő támaszpontján. NATO bevetések biztosítására sugárfertőtlenítő egység létrehozása. Egyéni védő felszerelés gyártása a magas készségű haderők számára. Felszerelés nyújtása és személyzet kiképzése a telepíthető vegyi-laboratóriumokba.
2. Katonai térképészeti és szatellit ábrázoló hírszerzési rendszer kiépítésével támogatják a többnemzetiségű NATO-parancsnokságok számára szükséges vezetési, irányítási és kommunikációs képességek megszerzését. Készek vagyunk forrásokat biztosítani a Szövetségi Földfelszín Megfigyelő (AGS) rendszerének tervezéséhez és fejlesztéséhez. Biztonságos nemzeti katonai üzenetkezelő rendszer (MMHS) felállítását vállalják 2008-ig. Többnemzetiségű segítséggel, barát/ellenség azonosító, Mode 5 és Mode S képességekkel rendelkező berendezések (IFF) fejlesztését vállalják. Magas készségű bevethető erők részére vállalják a vezetési és információs fölényt biztosító, NATO interoperábilis kommunikációs és információs rendszerek beszerzését 2005-ös határidővel.
3. Az interoperabilitás és a harci hatékonyság javítása érdekében harci helikoptereinket a visegrádi országokkal közösen korszerűsítjük. Telepíthető egészségügyi osztag létrehozását vállalják. A gawron típusú könnyűpáncélos kísérőhajók rakétákkal való felszerelését vállalják. Többfunkciós (F-16 típusú) repülőgépek számára levegő-föld precíziós lőszerk vásárlását tervezik. Két, újfajta talpazatú személyszállító páncélcsovi zászlóalj felállítását tervezik 2006-ig. A kutatási és mentési képességek

fejlesztését szintén tervbe vették. A szárazföldi haderők struktúrájának felülvizsgálatát vállalják azzal a céllal, hogy harci támogató és harci kiszolgáló egységeket hozzanak létre.

4. A gyors alkalmazás és a harcoló erők tevékenysége fenntartásának érdekében Hadszíntéri Csapatmozgási Koordinációs Központ (TMCC) felállítását vállalják a szövetségi kirakási körzet, összpontosítási körlet és előretörő hadmozdulat támogatása érdekében. Részt vesznek a szövetségi légi és vízi szállító képesség kialakításában. Részt vesznek a többnemzetiségű, levegőben történő üzemanyag újratöltési akciókban. Rendelkezésre bocsátanak egy katonai rendőr alegységet és növelik készségi állapotát.

Lengyelország képességfejlesztési vállalásainak teljesítése:

- CBRN-védelem: a vállalások bennefoglaltatnak a lengyel haderő 2003-2008-as fejlesztési programjában. A hozzárendelt költségek a nemzeti tervekben találhatóak. Egy sugárfertőtlenítő vállalat (DECON) működőképes állapotban van. Egy telepíthető biológiai, egy kémiai és egy radiológiai laboratórium 2004 végétől készenlétben áll, a tervek szerint. Lengyel nukleáris, biológiai és vegyi fegyverszakértők 2002-2003 folyamán részt vettek nemzetközi hadgyakorlatokban. 2004 végére azt tervezik, hogy a földi erők második FOO-1 típusú védőzubbonyval való felszerelését biztosítják.
- Információs fölény: A Földrajzi Információgyűjtő és Értékelő Központ és Katonai Térképészeti Tanácsadó Központ felállításának költségei a lengyel haderő 2003-2008-as fejlesztési programjában bennefoglaltatnak. Lengyel képviselők küldését tervezik az AGS brüsszeli képviseletére, amely képviselet pénzügyi támogatása terve van véve. A nemzeti katonai üzenetkezelő rendszer (MMHS) a „titkos” szintig lesz képes üzenetek továbbítására. A barát/ellenség azonosító, Mode 5 és Mode S képességekkel rendelkező berendezések (IFF) fejlesztésénél elsősorban a hazai iparra kívánnak támaszkodni. A kutatás-fejlesztés beindításával a lengyel hadseregben le kívánják cserélni a SUPRASL IFF rendszert a Mark XIIA standard rendszerre. A gyorsan bevethető magas-készségű csapatokat 2005-ös határidővel új generációs CIS felszereléssel tervezik felszerelni.

- Harci hatékonyság: HRF alkalmi harci egység kiképzése (5 fő) és rendelkezésre bocsátása a CJSOTH Főhadiszállása részére tervbe van véve. 2004 végére vállalják egy – fogászati részleggel kiegészített – egészségügyi osztag megteremtését, felszerelését és kiképzését, amelyet 2005 végéig NATO küldetésekhez bevethető állapotba hoznak. 2007 végéig vállalják a gawron típusú könnyűpáncélos első kísérőhajó megépítését, amely a tervek értelmében 2008-ra bevethető lesz. A kísérőhajókat egyenként 8 db hosszú ható távolságú RBS 15 Mk3 típusú rakétával tervezik felszerelni, melyek megvételére 2006-2008 között kerül sor. 3 db (nemzeti forrásból felújított) Mi-24 típusú helikopterrel felszerelt kutatási és mentési képességek felszerelt csoport felállítását vállalják 2005-re. A harci támogató és harci kiszolgáló egységek létrehozásánál konzultációkra kerül sor a Szövetséges Fegyveres Erők Európai Legfelsőbb Parancsnokságával, az egységek létrehozásánál érvényes feltételek és szabályok meghatározása érdekében.
- Bevethetőség és fenntarthatóság: a Hadszíntéri Csapatmozgási Koordinációs Központ (TMCC) felállítását és felszerelését 2006-2008 között tervezik megvalósítani. A Központ működésével kapcsolatos tapasztalatokat az Egyesült Királysággal való együttműködés útján kívánják összegyűjteni, melynek érdekében a kapcsolatfelvétel megtörtént. A katonai rendőri alegység bevethetőségét 30 napra tervezi növelni, melyek használatával többnemzetiségű együttműködések vezetőjévé kíván válni, mint „vezér-nemzet” („lead-nation”). Az alegység hadműveleti képességét, nemzeti alakulatok révén 2005 végéig kívánja elérni. Németország vezetésével kíván részt venni a stratégiai légi szállító programban. Részt kívánnak venni a Spanyolország vezette Többnemzetiségű Levegőben történő Üzemanyag Újratöltési Munkacsoportban.

IV. 2. Védelmi ipari együttműködés

IV. 2. 1. A Varsói szerződés öröksége

Amennyiben a közép-kelet európai országok védelmi-jellegű iparával kapcsolatos gazdasági helyzetet kívánjuk vizsgálni, minden esetben kiindulópontként kell tekintenünk azt a tényt, hogy ezen országok a Varsói Szerződés tagállamai voltak, amely gyors felbomlásának 1991-ben lehettünk tanúi. Míg ezen országok némelyike hozzákezdett saját védelmi iparának felépítésébe a második világháborút követően, az 1970-es években a Szovjetunió erős nyomásgyakorlásának hatására ezek beszüntetésre kerültek annak érdekében, hogy a SZU által megtervezett munkamegosztás szerint szervezzék meg védelmi iparukat és termelésüket. A SZU egy olyan központosított rendszert hozott létre befolyási övezetében, amelyben monopóliumot biztosított magának bizonyos védelmi szektorokban, mint például a fegyvergyártásban vagy a kutatás-fejlesztés területén és szigorú kontroll alá vonta a technológiai gyártási jogosítványokat és fegyvertermelést a VSZ államaiban. Az utóbbit úgy szabályozta, hogy azok kizárólag alacsony technológiai szintű fegyverrészek és felszerelések gyártását végezheték, ezzel kiszolgáltatottá és rászorulttá válva a SZU-ból származó ellátásra. Csupán Románia tudta saját fegyvergyártó kapacitásait megtartani a VSZ országai közül.

Bár szigorú munkamegosztás és leosztott specializáció szerint, a visegrádi országok mégis komoly védelmi ipart tudtak kiépíteni, amely nagy részben az állandó és kiszámítható hadi megrendeléseknek volt köszönhető. Termelésük lényeges része a VSZ tagállamaiba, valamint harmadik világbeli országokba áramlott. Az ipari termelés az 1980'as évek végén érte el csúcspontját a VSZ tagállamaiban. A szektor ekkor körülbelül 750ezer főt foglalkoztatott a régióban, és termelésének nagysága 14milliárd USD értékű volt mai árakon számolva.

A VSZ felosztása 1991-ben a tagállamokat megfosztotta hagyományos piacaiktól, valamint beszállítóiktól. A védelmi jellegű termelés ezek hatására radikálisan visszaesett a 90'es évek elejére. Emellett az érintett országok mindegyikében - igaz, eltérő mértékben és más ütemezéssel - hozzákezdtek a haderő csökkentéséhez. Ezek a haderő-redukciók összességében nagyobb mértékűek voltak, mint az idősebb demokráciákban lezajlott hasonló változások. Ennek az a magyarázata, hogy a Varsói Szerződés hadseregei általában túlméretezettek voltak, a szovjet modell szerint szervezett társadalmak pedig túlmilitarizáltak. Az új

haderőideál a „kicsi, de magas fokon professzionális haderő”, vagy ahogyan Jelcin indokolta ötszáz tábornok nyugdíjazását: „Hatékony fegyverzetű, mozgékony hadseregre van szükségünk.” Már említettük, hogy a haderőcsökkentések igen különböző mértékűek voltak. Azokban az országokban, ahol a lakossági és politikusi veszélyérzet alacsony szintű volt, s csekély presztízű erőket tartottak fegyverben (például a Cseh Köztársaságban vagy Magyarországon), a változás sokkal gyorsabban, mélyebben és intenzívebben zajlott, mint a magasabb szintű biztonsági fenyegetettséget érző, nagyobb presztízű haderővel rendelkező országokban (például Romániában vagy Lengyelországban).

A védelmi kiadások összességében egyre csökkenő mértékűek voltak 1997-ig, amíg a NATO tagság perspektívájával kevéske növekedés beindulása volt tapasztalható. A fegyveres erőkkal, sőt általában a védelmi szektorok egészével kapcsolatos beruházásokat egyértelműen a NATO-csatlakozás politikai célja befolyásolja. Azok az országok, amelyek meghívást kaptak a teljes jogú NATO-tagságról folyó tárgyalásokra, képesek és hajlandók voltak növelni katonai költségvetésüket (a NATOországok támogatását is beleszámítva), s a változatlanul fontos gazdasági prioritások ellenére valamennyi országban bár elfogadottá váltak a NATO-tagság költségei, a teljesítések üteme és minősége nagy különbözőségeket mutatott.

IV. 2. 2. A vizsgált országok védelmi költségvetési, modernizációs és beruházási kondíciói a rendszerváltozástól a NATO-tagság eléréséig

A GDP, az infláció és a védelmi költségvetési folyamatok

A gazdasági átalakulás közben kényszerítő módon fellépő GDP visszaesés, a viszonylag magas infláció és a korábban ismeretlen munkanélküliség az érintett új demokráciák legtöbb szektorát feszültségekkel telítette, beleértve a civil-katonai relációkat is. A csökkenő védelmi költségvetések közepette is végre kellett hajtani azonban a védelmi reformokat.

A GDP visszaesését és a gazdasági teljesítőképesség csökkenését Közép-Európa országaiban hagyományosan úgy szokás emlegetni, mint elégségek okot a védelmi költségvetés csökkentésére. 1993-94-ben azonban a szóban forgó gazdaságok kezdtek kilábalni átalakulásuk első periódusából. 1993-ban Lengyelország volt az első a korábbi KGST-

országok közül, ahol is GDP növekedést regisztráltak, s nem sokkal később 1994-től a Cseh Köztársaság, Magyarország és Szlovákia is hasonló tendenciákat mutatott.¹²

A GDP-ben beállott pozitív irányú változások azonban nem állították - és még kevésbé fordították - meg a védelmi költségvetések zuhanását a régióban. Nyilvánvalóan a gazdasági növekedés önmagában hatástalan volt a védelmi költségvetés szempontjából előnyös elosztási arányok javítását illetően.

Ezt a trendet csak a közép-európai országok nyugat-európai biztonsági struktúrákhoz való integrációs politikája volt képes megállítani, illetve részben megfordítani. Ahol a politikai akarat meg volt, ott megtalálták a pénzügyi megoldást is (amint a GDP növekedés lehetővé tette), hogy növelni lehessen a védelmi költségvetés GDP-ből való részesedését.

1997-ben mind Lengyelországban, mind pedig a Cseh Köztársaságban 3%-ra növekedett a védelmi költségvetés GDP-n belüli részesedése. Lengyelországban, ahol a gazdaság 6-7%-os növekedést ígért, ez igen jelentős növekedésnek számít. Mindkét országban akkor növelték a védelmi költségvetést 3%-ra, amikor a parlament kinyilvánította a NATO-csatlakozás melletti elkötelezettségét. Ezzel szemben Magyarországon a védelmi költségvetés 1997-ben még az 1996-os arányt is „alul múlta” 1,4%-os GDP-ből való részesedésével. E mögött persze vannak méltányolható megfontolások is: az 1993-94-ben kezdődött magyarországi növekedés ugyanis nem folytatódott 1995-ben a szomszéd országokhoz hasonló módon, mint később kiderült, bizonyos stabilitási problémák miatt.

Az infláció keményen folytatódott, a gazdasági nyomás fokozódott és mindezek következtében 1997-ben tovább nőtt a védelmi költségvetésen belüli feszültség. Ebben a periódusban a Magyar Honvédség felélte készleteit és 1997-ben lényegében minden mozgósítható tartalékát elfogyasztotta.

A térség országai között - nem kis mértékben e „ridegtartás” következtében - éppen a Magyar Honvédségnek van a legégetőbb szüksége az új technikákra. Szállító járműveinek többsége elmúlt 20 éves és az általuk okozott balesetek aránya 1994 óta növekszik. Ilyen körülmények között érthető, hogy a magyar fegyveres erők hadrafoghatósága, sőt működőképessége az

¹² Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi ipari integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok, SVKI Bp. 1998. No 23.

ezredfordulóra kérdésessé vált. A politikai döntéshozók argumentumaiban változatlanul azzal találkozunk, hogy a védelmi költségvetés növelését a gazdasági helyzet szigorúan korlátozza.

A védelmi költségvetés folyamatos nyírbálása természetesen önerősítő társadalom-lélektani hatásokkal is jár, hiszen súlyosbítja a térségben mindenütt jellemző magas infláció is. Ahelyett ugyanis, hogy megértenék, hogy az infláció valójában redukálja a védelmi költségvetés csökkentésének valóságos hatását, sokan egyszerűen csak a számok növekedésére figyelnek. A költségvetés csökkentésével kapcsolatos vita meglehetősen neuralgikus ponthoz érkezett, ám következményei Magyarországon (éppen viszonylag csekély terjedelmű védelmi ipari háttér miatt) nem képesek ugyanolyan hatást kikényszeríteni, mint az a munkanélküliségi hullám, mely a viszonylag nagy védelmi ipari szektorokkal rendelkező Lengyelország és a korábbi Csehszlovákia utódállamaiban fenyegetett.

Tényszerűen részletezve az adatokat: az infláció Lengyelországban volt a legnagyobb (1990-ben 680% 1991-be 70,3%, 1992-ben 43%) öt követte Csehszlovákia 1990-es 65%-os inflációval, míg Szlovákiában 1992-ben csupán 39,8%-ot, 1993-ban pedig 12%-ot tett ki az inflációs ráta.

Magyarországon, ahol az infláció viszonylag alacsony (1991-ben 35% 1992-ben pedig 23%) volt, az inflációval való egybeesés összegződése miatt a védelmi költségvetés 60%-os csökkenést mutat reálértékben számítva, miközben névlegesen 57%-os költségvetés-növekedés mutatható ki 1988 és 1995 között.¹³

Kezdetben a védelmi költségvetés csökkentését lehetett úgy is szemlélni, mint a CFE-egyezmény alapján végrehajtott haderő-csökkentési és fegyverzetcsökkentési lépéseinknek egyfajta járulékos hatását. Azonban e tendencia máig folytatódik, miközben régen alákerültünk a CFE-normáknak. Ma már nem is ironikus azok álláspontja, akik szerint a védelmi költségvetés csökkentésével a nemzetgazdaság számára nem képződik felhasználható megtakarítás. Ma már nem csak arról van szó, hogy a nemzetgazdaság nem jut ezen döntések folytán egyértelmű előnyökhöz, hanem arról is, hogy érzékeny károsodások indulnak meg a civil-katonai kapcsolatok rendszerében is.

¹³ Occasional Paper , Institute for Security Studies 2004 szeptember No 54.

Védelmi költségvetés - katonai beruházás, kutatás és fejlesztés

Az 1980-as évek közepén a Varsói Szerződés legtöbb közép-európai országa a védelmi beruházások lényeges csökkentése mellett döntött. Az akkori költségvetés csökkentések főleg a kutatás és fejlesztés területeit érintették, ami 1989-re értelemszerűen a katonai beruházásokat is leállította. E lépések különösen Csehszlovákiában és Magyarországon éreztették hatásaikat.

Bár ez a költségvetés csökkentés a személyi állomány számára ekkor még nem jelentett közvetlen hatást, de meghatározta a katonai felszereléseknek azt a készlet-állapotát, melyet az új politikai elitiek 1989-90-ben megörököltek. Ettől az időtől kezdve viszont a védelmi kiadások legnagyobb hányada a személyi illetményekre és fenntartási célokra fordítódott, s így az 1990 utáni védelmi költségvetés csökkentések már közvetlenül és azonnal érintették a személyi állományt: vagy jövedelmük (családi megélhetési feltételeik), vagy munkafeltételeik megőrizhetősége - de többnyire mindkettő - romlott. Azt lehet mondani, hogy a védelmi kiadások egyensúlyvesztése nagyobb mértékben volt okozója a védelmi szektor feszültségeinek, mint maga a csökkentés. A fegyveres erőknek tehát 1996-ban lényegében szembe kellett nézniük az egy évtizede tartó védelmi költségvetés csökkentéssel, illetve ami még ennél is nagyobb súllyal nehezedett rájuk, az egy évtizede folyamatosan egyensúlyát veszítő struktúrával.

Azok a gazdasági nehézségek, amelyeket a piacgazdaságra való áttérés okozott, lehetetlenné tették az új politikai elitiek számára az alternatív választást; folytatniuk kellett a személyi állomány és a működés-fenntartás prioritizálását, szemben a modernizáció, a beruházás, a kutatás és fejlesztés támogatásával. A védelmi beruházások gyakorlatilag megszűntek, s csak igen csekély modernizációra, illetve beszerzésre jutott keret. A statisztikák önmagukért beszélnek, a beszerzési költségek értékét külön minősíti, hogy azokban benne foglaltatik a nem-katonai jellegű beszerzések költsége is, csakúgy, mint ahogy az építkezések költsége is jelen van beruházás és fejlesztés költségszámaiban.

A fegyveres erőkön belüli beruházás teljesen egyértelműen a NATO-csatlakozás politikai céljai által befolyásolt tevékenység. Ez kimutatható a csehek azon döntése mögött, hogy modernizálják MIG-21-eseiket ahelyett, hogy újabbakat vásároljanak az oroszoktól.

Hasonlóképpen ez motiválta a magyar döntéshozókat is, amikor 1993-ban korszerűsítették elavult légi irányító és kontroll rendszerüket és megvásárolták az Egyesült Államok IFF rendszerét. Ez volt az egyetlen technikai modernizációs project, ami a Magyar Honvédségben a 90-es évek végéig megvalósult. A védelmi beruházások megindulásának előrejelzése tekintetében ma sem látszik használhatóbb kiindulópont, mint az, hogy milyen valószínűségek tolják a politikai döntéshozókat a NATO-orientációval kapcsolatos technikai modernizációs lépések felé.

Úgy tűnik, hogy valamennyi visegrádi ország védelmi szektorában - így Magyarország esetében is - az adottságok kényszere a fiskális politika tárgyává teszi a költségvetésképzést. Magyarország esetében ez a logika olyannyira nyilvánvaló, hogy nem csak a kényszerű lépésekben de a koncepciók alakításában is felfedezhető. Tulajdonképpen úgy is fogalmazhatunk, hogy a magyar döntéshozók a „redukció a modernizáció előtt” elvét követték.

Az ország fegyverzeti készleteiben, az utóbbi években mindössze az oroszoktól a korábban felhalmozott szovjet államadósság fejében kapott 28 MÍG 29-es vadászgép, valamint a BTR-80-as páncélozott szállítójárművek, a német Bundeswehr, korábban az NDK által használt készleteiből kapott MI-24-es harci helikopterek képviselték a megújulást.

A lengyel fegyveres erők reformjába szintén beleszóltak a szűk költségvetési határok. Ez akkor is igaz, ha az egy főre (egy katonára) eső kiadások különösen 1995 óta egyértelmű növekedést mutatnak, de még ez a növekedés is csak a létezés fenntartására volt elegendő. A varsói politikai vezetés úgy tűnik, nem vállalhat további haderő-redukciót, hiszen ellenére annak a látszatnak, hogy Ukrajnáé és Lengyelországé a legnagyobb fegyveres erő a térségben, a CFE előírások szerint Lengyelországé a területéhez és népességéhez mért legkisebb arányú haderő a régióban. Varsó nem engedheti meg magának a nyugati technikát, ugyanakkor a lengyel fegyveres erők fegyverzetének 90%-a az egykori szovjet ipari forrásokból származik, vagy pedig Lengyelországban gyártott, de a Varsói szerződésből örökölt licencekre alapozott termékekből áll. A fegyverzet többsége kiöregedett, elavult, korszerűtlen, ami viszont nyilvánvalóan nagyobb számú katonai szolgálatban tartott állományt igényel. A lengyelek a korábban volt 90 védelmi ipari gyártó vállalatból 31-et megkísérelnek megőrizni, ez azonban igen komoly kiadásokat jelent folyamatosan. Az utóbbi időben számos

modernizációs terv született, de mindez ideig - a politikai döntés megszületése híján - ezek csupán papíron lévő kezdeményezések maradtak.

A Cseh Köztársaság - amely a volt Csehszlovákia fegyverzetének mintegy kétharmadát örökölte - sajátos védelmi ipari restrukturalizációs filozófiát követ, említett szomszédaitól némileg eltérő módon: egyfelől - a harci repülőgépek és a harci helikopterek kivételével - megkísérli fegyveres erői fegyverzetét a CFE egyezmény szerinti maximum kvóta szintjén megtartani, másfelől mindent megtesz annak érdekében, hogy megszabaduljon a VSZ-ből örökölt technikától, különösen a harci repülőgépek területén. 1993 óta a cseh vezetés - hasonlóképpen a szlovák vezetéshez - prioritásként kezel a finanszírozás tekintetében minden új infrastrukturális beruházást, amelyeket a fegyveres erő helyváltoztatása igényelt, a fegyverzeti modernizációs kiadásokat viszont viszonylag alacsony szinten tartotta. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a szétváláskor örökölt 2:1 arányú haderő megosztás miatt a cseh védelmi rendszerben maradt a fegyverek túlnyomó része, ami lehetővé tette a költségek csökkentését, ugyanakkor a csehek számára az is jelentős előnyt nyújtott, hogy Csehszlovákia korábban „frontországnak” számított a VSZ-en belül, s ennek köszönhetően viszonylag korszerű fegyverzetet és felszerelést örökölt a Cseh Köztársaság.

Azok a feltételek és lehetőségek, amelyek a Cseh Köztársaság számára rendelkezésre állottak, hasonló mértékben Szlovákiát is érintették. Bratislava döntéshozói csaknem minden kategóriában követték a CFE-egyezményben maximált kereteket, miközben az 1993 után jelentős mértékben újjáélesztett védelmi iparuk számára ez jelentős hasznot hozott. A szlovák védelmi beruházási politika sajátosságát jól tükrözi a tény, hogy miközben a csehekhez hasonlóan ők is szükségesnek látták, hogy jelentős összegeket költsenek a haderő újraterelítése során igényelt infrastrukturális fejlesztésre, ők a csehektől eltérően megmaradtak a korábbi VSZ technológia mellett és a szovjet tartozások törlesztéseként MÍG 29-eket és más orosz katonai felszereléseket is fogadtak modernizációs programjuk keretében.

Összegzésképpen elmondható, hogy a korlátozott pénzügyi források mellett a politikai küzdelmek eredményei is komoly mértékben befolyásolják a régió országaiban a védelmi szektor újraépítését és a haderők reformját. Igen jól illusztrálja e megállapítást az a tény, hogy 1989 és 1996 között Lengyelországban hat, a Cseh Köztársaságban négy, Szlovákiában öt fejlesztési tervet állítottak össze a fegyveres erők fölötti civil kontroll biztosítására, ám - legalábbis nyugati szakértők szerint - egyik sem volt képes az említett periódus végéig az

elvárt eredményt elérni. Az is igaz azonban, hogy miután egyértelművé vált, hogy a civil kontroll megvalósítása az első és legfontosabb feltétele a NATO-ba történő meghívásnak, valamennyi ország a térségben - különösen Lengyelország - felgyorsította a védelmi szektorban esedékes reformokat.

A visegrádi országok védelmi kiadásai 1990-ben és 1996-ban (USD-ban)¹⁴

Állam	Védelmi kiadás egy lakosra		Védelmi kiadás egy katonára		Védelmi kiadás (GDP %-ában)	
	1990	1996	1990	1996	1990	1996
Csehszlovákia	189	-	14833	-	2,39	-
Csehország	-	106	-	15714	-	2,82
Szlovákia	-	83	-	10563	-	2,92
Lengyelország	32	80	3897	12475	4,11	3,1
Magyarország	73	51	8167	8087	3,15	1,2

Védelmi költségvetés funkció szerinti megoszlása (1995-1996)¹³

%	Személyi költségek	Működés és fenntartás	Beszerzés	Kutatás és fejlesztés	Infrastruktúra
1995					
Csehország	35	43	14	4	4
Magyarország	52	36	8	0	4
Lengyelország	63	22	12	2	1
Szlovákia					
1996					
Csehország	41	26	15	3	16
Magyarország	50	35	9	0	6
Lengyelország	69	15	14	1	1
Szlovákia	40	32	20	2	6

Megjegyzés: Szlovákia esetében nincs adat.

¹⁴ Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi ipari integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok SVKI Bp. 1998 No. 23 (forrás: ISS London)

Védelmi kiadás alakulása a GDP %-ában 1989-1995 között¹³

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Csehszlovákia	6,8	3,6	-	-	-	-	-
Csehország	-	-	-	3,8	2,7	2,7	2,8
Szlovákia	-	-	-	3,8	2,2	2,2	2,8
Magyarország	3,6	2,0	2,1	2,2	2,3	1,8	1,4
Lengyelország	8,0	5,4	4,6	2,3	2,6	2,4	2,5

A visegrádi országok hagyományos fegyverzeteinek a CFE normákhoz képest fennálló induló és aktuálisan létező keretszámai¹⁵

Állam	Harcokosi			Páncélozott jármű			Tüzérségi eszközök		
	induló	mai	limit	induló	mai	limit	induló	mai	limit
Csehország	1525	953	957	2254	1363	1367	1620	767	767
Lengyelország	2515	1721	1730	2232	1455	2150	2151	1581	1610
Magyarország	1345	835	835	1731	1540	1700	1047	840	840
Szlovákia	901	478	478	1133	683	683	799	383	383
<i>Teljes</i>	<i>6286</i>	<i>3987</i>	<i>4000</i>	<i>7350</i>	<i>5041</i>	<i>5900</i>	<i>5617</i>	<i>3571</i>	<i>3600</i>

Állam	Vadászgépek			Harci helikopterek			Személyi állomány		
	induló	mai	limit	induló	mai	limit	induló	mai	limit
Csehország	265	187	230	36	36	50	92893	62773	93333
Lengyelország	446	400	460	70	92	130	269670	233870	234000
Magyarország	143	144	180	39	59	108	82728	66051	100000
Szlovákia	117	114	115	19	19	25	58346	45832	46667
<i>Teljes</i>	<i>971</i>	<i>845</i>	<i>985</i>	<i>164</i>	<i>206</i>	<i>313</i>	<i>503637</i>	<i>408526</i>	<i>474000</i>

¹³ Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi ipari integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok SVKI Bp. 1998 No. 23 (forrás: ISS London)

¹⁵ Nagy L. – Siklósi P. A CFE-szerződés hatása Magyarország katonai biztonsági környezete. Védelmi Tanulmányok SVKI, Bp 1994.

IV. 2. 3. A védelmi ipar jelenlegi felépítése, a visegrádi országok modernizációs és beruházási programjai

Napjainkban körülbelül 290 védelmi ágazattal kapcsolatban lévő vállalat működik a visegrádi országok területén, melynek fele Csehországban tevékenykedik. Ezek többsége kis- és középvállalkozás, melyből szintén a többség kereskedelemmel foglalkozik, saját, termelő kapacitás nélkül. A védelmi ipar termeléséről igen nehéz feladat adatokat gyűjteni a régió országaiban, a számok a Szlovákiai (2002) 29 millió USD-től a lengyelországi (1999) 971 millió USD-ig terjednek. Viszonyítási alapként megemlítjük, hogy a legnagyobb európai hadi vállalat, a BAE Systems, 2003-ban 18.5 milliárd USD összegben adott el termékeket.

A visegrádi országok fegyvergyártásának szerkezete napjainkban is a Varsói Szerződés rögzítette viszonyokat tükrözi. Míg Szlovákiában és Lengyelországban megmaradtak nehézfegyverzet és gépjárműgyártó kapacitások, hazánkban és Csehországban a hadi elektronikai gyártás feltételei adóttak, szintén Lengyelország valamint Csehország tekintélyes bevételre tesz szert a légügyi ágazat termeléséből kifolyólag. Több gyár állt rá a szovjet fegyverzet felújítására, az ezzel kapcsolatos különleges know-how kialakítására. Általánosságban megállapítható azonban, hogy ezen országok termelésére és exportjára az alacsony, fejletlenebb technológia használatával való gyártás (repülőgépváz alkatrészek, nem-páncélozott járművek, könnyű és kézfegyverek) a jellemző. Csupán elenyésző számban találunk olyan vállalatot, amely képes volt modern technológiák gyártására az elektronikus hadviselés és a C3 (command-control and communications – vezénylés, ellenőrzés és kommunikáció) területén.

Hadiipar (2003-as adatok, amennyiben más nincs feltüntetve))¹⁶

Ország	Csehország	Lengyelország	Szlovákia	Magyarország
Védelmi költségvetés (millió USD)	1900	3900	624	1400
Védelmi költségvetés a GDP%-ban	2.2	2	1.9	1.8
Védelmi beszerzések (millió USD)	475	798	81	289
Védelmi ipari vállalatok száma*	130	58	40	61
Védelmi iparágban foglalkoztatottak száma	17000	50000	60000	2000
A védelmi iparág termelése (millió USD)	175 (2002)	971	29 (2000)	70
Fegyverzet export (millió USD)	87 (2002)	175	3 (2002)	4.7

*Az itt feltüntetett számok a Hadiipari Szövetség (Defence Industry Association) listáján szereplő cégek számának összesítéséből származnak. Itt a védelmi erőknek beszállító, hivatalosan regisztrált cégekről van szó.

¹⁶ Occasional Paper No54 Institute for Security Studies 2004 szeptember; Egyesült Államok Kongresszusának Költségvetési Hivatalának adatai (www. Cbo.gov)

A visegrádiak védelmi költségvetésén belül, 2003-as adatok alapján az alábbi arányban voltak jelen a személyi állományra, a felszerelésre és az infrastruktúrára vonatkozó kiadások – az legelső jelentős javára.¹⁷

Ország	Csehország	Lengyelország	Magyarország
Személyi állomány	48.8%	64.4%	48.7%
felszerelés	21%	14.4%	10.2%
infrastruktúra	4.3%	2.8%	1%

Haditechnikai fejlesztések:

Magyarország

2005 legfontosabb haditechnikai fejlesztése a Magyar Honvédség négyszáz BTR–80 páncélozott szállítójárművének fejlesztése volt. A katonai vezetés az eszköz rendszerben tartása mellett döntött, miután felmérte, hogy sem lehetőség, sem különösebb indok nincs a cserére. Az átalakítás két alapvető célja az éjszakai alkalmazhatóság kialakítása, valamint az együttműködési képesség javítása volt, melynek nyomán a típus (az elképzelések szerint) akár 2020-ig hadrendben maradhat. Az elavult gépjárművek cseréjét azonban már nem lehetett halogatni; ez jelenleg két kategóriát érint, a közúti személyszállító autók (A), illetve a katonai terepjárók (C) csoportját. Ebben a programban a magyar ipar is jelentős súllyal képviselteti magát.

A fegyverzeti korszerűsítést illetően a radarrendszerek, a mesterlövészpuskák, továbbá a páncéltörő, tüzérségi és optikai berendezések modernizációját kell megemlíteni. 2006 elején a prototípusok tesztelése, illetve a fejlesztési irányok pontosítása zajlik; az említett eszközök rendszeresítése várhatóan 2008-2010-re valósul meg. Az egyéni felszerelések átalakítása szorosan kapcsolódik a missziós tevékenységhez; ezen a területen a 9 milliméteres KGP–9 géppisztoly, a lövedék- és repeszálló mellények, a vegyvédelmi felszerelések, valamint a

¹⁷ Willem F. van Eekelen, DCEF No5 Geneva, March 2005 The Parliamentary Dimension of Defence Procurement Requirements, Production, Cooperation and Acquisition

gépkarabélyok tökéletesítése élvez prioritást. A nemzetközi küldetésekből szerephez jutó katonai alakulatok már megkapták a szükséges felszereléseket, de a területen tapasztalható gyors változások folyamatos cserét tesznek szükségessé. Nagy jelentőséggel bír a híradó eszközök fejlesztése; az URH-rádiók beszerzése megtörtént, a készülékeket, a végéhez közeledő csapatpróbák után, beépítik a harcjárművekbe, az alegységeknél 2006-ban jelennek meg. A légierőhöz kapcsolódó beruházások sorában kétségkívül a Gripen-program a legkiemelkedőbb; az első vadászrepülő (két-két együléses, illetve gyakorlógép) 2006 tavaszán érkeznek Magyarországra. Hamarosan elkezdődik a Mi-17-es helikopterek modernizációja, a cserére érett Mi-8-asokat pedig 2010 környékén váltja fel egy új modell. A gépeket speciális feladatok ellátására is felkészítik, a kutató-mentő képességek kialakítása jelenleg folyamatban van. Ami a légvédelmet illeti: három program vár megvalósításra. A Mistralok idegen-barát felismerő rendszerrel történő ellátása, az IGLA légvédelmi rakéták felváltása korszerűbb típussal, illetve a háromdimenziós radarok építése. Utóbbi kapcsán új fejlemény, hogy a déli határszakaszt figyelő állomás számára új helyszínt jelölt ki a kormány, a Pécshez közeli Tubest.¹⁸

Lengyelország¹⁹

A jelenlegi lengyel védelmi programban a fegyveres erők fejlesztése a következő három területre oszlik:

1. beszerzési programok;
2. fegyverzeti rendszerek modernizációja;
3. katonai eszközök fejlesztése a hazai termelési sajátosságok figyelembevételével.

A lengyel fegyveres erők jelenleg hatályban lévő 6-éves tervének (2003-2008) prioritásai a következők:

- A NATO és EU műveletekhez rendelt magas-készültségű csapatok hatékony kiképzése

¹⁸ Feith Lásznó írása a Honvédelem Online-on (2005.12.22) a 2005 novemberi C + D kiállítás keretében megrendezett szakmai konferencián dr. Gáspár Tibor vezérőrnagy, az MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság parancsnoka beszéde alapján

¹⁹ Ország-ismertetők (Lengyel, Cseh, Szlovák) forrása: a négy ország fegyverzeti igazgatójának prezentációja a 2005. decemberi budapesti értekezleten

- a PCC vállalatok teljesítése
- a C2, hírszerzés és légvédelmi rendszerek harctéri hatékonyságának további fejlesztése
- a logisztikai és orvosi kiszolgáló rendszerek mobilitásának javítása

A technikai modernizáció a következő nagyobb programokat öleli fel (a jelenlegi készletek modernizációja költséghatékonyság alapján prioritást élvez az új fejlesztésekkel, illetve beszerzésekkel szemben):

- Összesen 690 darab páncélozott jármű fejlesztésének befejezése 2013-ig
- 264 darab „spike” páncéltörő rakéta fejlesztésének befejezése 2013-ig
- 48 darab F-16 repülőgép fejlesztésének befejezése 2007-ig
- 8 darab CASA repülőgép fejlesztésének befejezése 2005 -ig
- 1 korvett (kísérő naszád) fejlesztésének befejezése 2012-ig
- C2 felszerelés: szatellit-terminálok, rádió állomások, rádióvonalak fejlesztésének befejezése 2013-ig

Példák, haderőnemekre lebontva:

Szárazföldi erők: RYS típusú páncélozott jármű; Mi-8, Mi-17; W-3W helikopterek; OSA SA;

Légierő: MIG-29; Radarok;

Flotta: távirányítású rakétákkal felszerelt korvett, tengeralattjáró-elhárító helikopterek

Lengyelországban az új fegyverzeti készletek egyrészt az új hazai fejlesztésekből (pl: LOARA integrált elhárító fegyverzeti rendszer, POPRAD rövid-hatótávolságú légvédelmi rendszer, GROM vállról indítható léghárító rakéta, BRYZA tengeri őrző repülő, SW4 felderítő helikopter, NBC védelmi rendszerek, stb) - melyek a lengyel hadiipari termelés alapját adják – másrészt a megvásárolt külföldi fejlesztések lengyel szabványok szerint átdolgozott típusaiból állnak.

Cseh köztársaság

A cseh védelmi erők főbb modernizációs, fejlesztési projektei az alábbiak:

- JAS-39 GRIPEN vadászgépek: összesen 12 együléses és 2 kétüléses gép van Csehország birtokában. A gépek tárolására és javítására szánt hangár 2007-ben lesz felújítva/megépítve. A

gépekhez használt lőszerkészletet eredetileg Sidewinder AIM-9M típusúra tervezték, de végül AIM-9L-el lett helyettesítve. 27mm-es löszerekből 1000 db-ot Svédországból, 8000 darabot Németországtól vásároltak. AIM-120 C-5 AMRAAM szállítása és integrációja a SAAB felelőssége, a modernizációt 2006 márciusában kezdik. Rakétákat az USA-ból szállítanak, 24 darabot, 2006-2007 folyamán.

- Szubszónikus L-159 ALCA repülőgép: összesen 72 db, a cseh AERO Vodochody vállalat szállításában 2005 végéig - továbbá PLAMEN géppuska és KTL-159 típusú repülés-szimuláló gép is benne foglaltatik a 42,5 milliárd cseh koronás vételárban.

- Mi-17 (Mi-171S) és Mi-24 (Mi-35) helikopterek modernizációja –az orosz adósságrendezés keretében. Ennek értelmében 16 darabot kapnak majd az előbbi, 10 darabot az utóbbi típusból az Orosz Föderációtól – 2006 eleji határidővel. A helikopterek 2006-2007 során NATO kompatibilis légi-tájékoztatói rendszerekkel lesznek felszerelve.

- Légi szállító járművek beszerzése:

közepes méretűek - 2006-2008 során, 130ezer cseh korona/darab, nem HM forrásból;

kisméretűek – 2008-2010 során, 65ezer cseh korona/darab, bérlet útján

légi teherfuvarozók – 2011-2014 során, 200ezer cseh korona/darab, bérlet útján

- T 72 M4 CZ típusú harckocsi – az orosz T-72 típus 3. generációs, modernizált változata, melyben a harckocsi személyzetének vegyi/sugárzás elleni/biológiai védelme biztosítva lett.

- A cseh hadsereg 2012-ig lecseréli az összes kerekes páncélozott személyszállítóját, és 234 új járművet (Pandur II 8x8; Patria AMV 8x8) tervez vásárolni.

- Tatra teherautók, és Tatra T-815 Multilift (177 darab) cseh gyártmányú teherautó vásárlása

- A felesleges löszerek gazdaságos megsemmisítése 2007 év végéig-melyek összto mege 47420 tonna és jelenleg a tárolási kapacitások 61.3 %-át foglalja el.

- ARTHUR tűzérési radar rendszer beszerzése, a Csehországban nagy múltú passzív légvédelmi rendszerek (ADS/ELINT/ESM, VERA-E) továbbfejlesztése

Szlovákia

A szlovák hadsereg prioritásai (a teljesség igénye nélkül-mivel a forrás hiányos):

- A PCC-vel kapcsolatos feladatok teljesítése

A kommunikációs, információs rendszerek védelmének megoldása

- 215/2004 tv. végrehajtása a titkos adatok védelméről

- Fegyverzeti programok végrehajtása légvédelmi területen (NATINADS, Mi-24 helikopterek modernizációjának befejezése, rövid- és közepes hatótávolságú radarok beszerzése, repterek megfelelő felszerelése), az alacsony, valamint magas-készültségű erők vonatkozásában

- A szlovák hadsereg felesleges lőszerének megsemmisítése, amely mennyisége 13942 tonna, a szlovák VOP 015 Novaky fegyverkarbantartó gyár közreműködésével. 2005-ben 126352ezer szlovák koronát költöttek megsemmisítésre.

IV. 2. 4. Nemzetközi együttműködés, tőke beáramlás és az offset²⁰ szerződések

Általában jellemző a visegrádi országokra, hogy a rendszerváltás után a külföldi befektetők, cégek „becsalogatására” különböző kedvezményeket, különleges ösztönző intézkedéseket vezettek be. Ez a nemzetközi hadiipari cégek esetében sem volt másképp. Ugyanakkor napjainkban különböző szabályozás van érvényben ezen országok esetében a hadiipari cégek külföldi tulajdonlásával kapcsolatban. A cseh törvények például a nemzeti hadiipari cégeknél a külföldi tőke jelenlétét 50%-ban korlátozzák. Ez az arány Lengyelországban 15-20%. Magyarország tekinthető a legnyitottabb piacnak, a hadiipari cégekben jelenlévő külföldi tulajdon korlátozásának teljes hiányával.

²⁰ Az offset, vagy „ellentételezési” szerződések, a vásárlás feltételként ipari kompenzációt igénylő megállapodások a védelmi jellegű eszközök és szolgáltatások terén. Ezen megállapodások a következő formákban jelenhetnek meg: alvállalkozói szerződések, jogosítványokat igénylő gyártások, technológiai transzfer, marketingtámogatás, pénzügyi támogatás, befektetések és vegyes vállalatok létrejötte.

A nemzetközi együttműködés lényegében a közös-vállalatok és alvállalkozási szerződések rendszerében zajlik, melyek a nagy volumenű beszerzéseket rendező offset szerződések kereteiben lettek megkötve. Számos vállalat egyenesen a létét köszönheti ehhez hasonló offset szerződések megkötésének. A megkötött szerződések alapján, az ilyen jellegű műveletekből származó tőkebehozatal 10 milliárd USD körüli értéket tehet ki az elkövetkezendő 10 év során. Ezek egyharmada előreláthatóan közvetlen beruházás formájában jut el a hazai hadiipari vállalatokhoz.

Jelentősebb offset megállapodások²¹

Recipiens ország	vállalat	projekt	Évek száma	Körülbelüli összérték (USD millió)
Csehország	Saab/BAE	JAS-39 Gripen	2013-ig	978
Magyarország	Saab/BAE	JAS-39 Gripen	2001-2014	1045
Magyarország	Kongsberg	FM rádiós felszerelés	2010-ig	210
Magyarország	Matra Defence	Mistral-2 rakéta	1997-2002	112
Lengyelország	Lockheed Martin	F-16C/D Block	2013-ig	6000
Lengyelország	Rafael	Spike anti-tank rakéta	2004-2013	820
Lengyelország	Patria	AMV páncélozott járművek	2013-ig	820
Lengyelország	EADS-CASA	C-295M repülő	2005-ig	212
Összesen				10290

Néhány kivételtől eltekintve (izraeli, indiai és taiwani szerződések) a közép és kelet európai hadiipari termelésre berendezkedő cégek többsége Egyesült Államokbeli és európai partnerekkel kötött megállapodásokat. Míg a közös vállalatok és együttműködési szerződések aránya az európai és transzatlanti viszonylatban megegyezik, addig az „offset” megállapodások túlnyomó többsége – mintegy 2/3-a – USA-beli vállalatokkal kötött. Ezen

²¹ Occasional Paper No54 Institute for Security Studies 2004 szeptember

aránytalanság nagy része az F-16-os vadászrepülők lengyelországi eladásából származik - amely 6 milliárd dollár nagyságú ellentételezést („offset”-et) jelent – és az USA, Nyugat Európával szembeni nagymértékű befolyását eredményezni a lengyel hadiipar piacán.

IV. 2. 5. Kivitel

A visegrádi országok, annak 1998-as bevezetése óta elismerik az unió Fegyverzet Kiviteléről szóló szabályzatát. Immár EU tagként, aktívan részt kell venniük az előírások szerint a kiviteli engedélyek megtagadásával és meggátolásával kapcsolatos konzultációs mechanizmusokban.²²

2002-ben a régióból való kivitelek összértéke igen alacsony, 205 millió USD volt. A visegrádiakra, de a régió többi országára is jellemzően megfigyelhető volt, hogy egymás közti kereskedelmük drasztikusan lecsökkent a Világkereskedelmi Szervezet tagországainak javára. Hagyományaik nyomán csupán Csehország és Szlovákia között maradt fenn a kereskedelmi együttműködés magas szintje. Az utóbbi években megfigyelhető jelenség a Közel Kelet, Afrika és Ázsia országai irányába való nyitás, amely országokba való export a visegrádiak fontos hadiipari bevételi forrásává vált. Ezen országokba való kivitel jelentős része feljavított hadieszköz, fegyver nélküli régi szovjet hadifelszerelés, továbbá kis és könnyűfegyverzet. Lengyel és cseh részről az utóbbi időben ez kiegészült hazai gyártású gépjárművekkkel és radar rendszerekkel. Az EU korábbi 15 országába és az Egyesült Államokba irányuló kivitel nagysága elenyésző, többnyire pótalkatrészekből áll.

A visegrádiak további exportcikke lehet az a felhalmozott tudás („know-how”), amit NATO szabványoknak való megfelelés céljából szovjet típusú hadieszközökön végzett feljavítási, modernizálási munkálatok terén szereztek. Ezt a tudást reményeik szerint a NATO békepartnerségi programjában (PfP) résztvevő országok számára lehet majd legelőnyösebben értékesíteni. A 2004-es NATO bővítési kör az említett know-how körülbelül 4 milliárd USD

²² Burkard Schmitt: „A common European export policy for defence and dual-use items?” Occasional Paper 25, Paris: ISS of WEU, 2001 Május

nagyságrendű igényét vonta maga után, aminek teljesítésében a visegrádiak reményeik szerint vastagon részt vesznek majd.²³

IV. 2. 6. A magyar védelmi szektor helyzete

A magyar hadiipar teljesítménye a pártállami periódusban valamint a rendszerváltozás időszakában

A VSZ és a KGST egyezmények keretében megvalósuló hazai hadiipari megújítás 1958-ban kezdődött. 1970-ben a magyar hadiipari termelés elérte a nemzetközi egyezmények által kitűzött szintet és 1988-ig folyamatosan fejlődött. A három évtized alatt a haditermelés növekedési üteme 1 - 1,5 százalékkal meghaladta a civil termelés növekedési ütemét. Ennek ellenére a haditermelés nem volt túljelentős súlyú: csúcstermelése idején a hadiipari az ország gépipari termelésének mindössze 3 százalékát tette ki.

A haditermelésben jelentősen nőtt az export aránya: 1986-ban elérte a 73, 1988-ban a 76, 1990-ben pedig a 85 százalékot. Az utóbbi évben a konvertibilis valutában megvalósított hadiipari kivitel értéke elérte a 60 millió dollárt. Figyelemre méltó, hogy az ekképpen szerzett konvertibilis valuta kitermelési költsége (1 USD kitermelési költsége forintban) 8-10 százalékkal alacsonyabb volt, mint a civil exportból származó konvertibilis valutabevételei esetében.

Az 1970-1988. közötti időszakban a magyar hadiipar a következő fontosabb termékeket állította elő:

- kézfegyverek, légvédelmi lövegek (122 mm-ig), 82-120 mm-es automata és normál aknavetők;
- kézfegyverlőszerke, tüzérségi löszerek (122 mm-ig), aknavetőgránátok, gyalogsági aknák, harckocsi-aknák és kézigránátok;
- rövidhullámú- és ultrarövid hullámú adó-vevő készülékek és rádióállomások taktikai és hadműveleti célokra; ultrarövid hullámú, mikrohullámú és troposzférás közvetítőállomás;

²³ Kamil Tchorek, „Defence markets open up with NATO enlargement” Warsaw Business Journal, 2004 április

hosszú hullámú, középhullámú, ultrarövid hullámú és mikrohullámú felderítő vevőkészülékek, rádiolokátorok és teljes körű felderítő és zavaró állomások;

- páncélozott járművek, terepjáró kocsik, teherautók, speciális járművek.

A fentieken kívül a magyar hadiipar előkészületeket tett újfajta lőporok, robbanóanyagok és különféle gyújtószerkezetek gyártására, illetve a MiG-21-es vadászgépek, helikopterek (MI-8, MI-24), radar- és rakétarendszerek, tankok (T 55, T 72) és távközlési berendezések felújítására.

Az 1970 és 1988 közötti időszakban jelentősen változott a hadiipar termelési szerkezete. Ezen időszakban a fegyvergyártás aránya a hadiipar össztermelésén belül 11 százalékról 8 százalékra, a lőszergyártás aránya 22 százalékról 1 százalékra, a járműgyártás aránya 34 százalékról 7 százalékra, az egyéb hadiipari termékek gyártásának aránya pedig 8 százalékról 4 százalékra esett vissza. Ennek fő oka az volt, hogy a magyar hadsereg fegyverzetének 70 százalékát külföldről, főleg a Szovjetunióból szerezte be. Ugyanakkor, a távközlési berendezések gyártása a magyar hadiipar össztermelésén belül 25 százalékról 80 százalékra emelkedett.²⁴

1988-ban a magyar hadiipar mintegy 30 ezer embert foglalkoztatott, de a 47 hadiipari termelést folytató gyárból mindössze 17-ben volt a hadiipari termelés aránya magasabb 5 százaléknál.

1988 után gyorsan csökkent a hadiipari termelés: 1989-ben és 1990-ben az éves leépülés körülbelül 30 százalékos volt, 1991-re pedig a hadiipari termelés, néhány javítási munkán kívül, gyakorlatilag megszűnt.

A hazai hadiipari vállalatok sajátossága e periódusban, hogy katonai cikkeket csupán tevékenységük kis részében gyártottak, illetve békeidőben – mintegy „tartaléküzemekként” – nem is állítottak elő fegyvereket (53 ilyen „tartalékgyárról” tudunk), ezért a rendszerváltozás okozta sokk során ezeknek a konverziója nem okozott jelentős problémákat.

²⁴ Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok, SVKI Bp. 1998 No.23

1988-ban a hadipar össztermelése az akkori átszámítási árfolyam szerint mintegy 370 millió dollár volt. A hadiipar hanyatlása 1989-ben kezdődött és az ezt követő években a termelés folyamatosan csökkent. A termelésesökkenés mértéke 1988-hoz viszonyítva minden évben 30 százalék körül mozgott. Ez gyakorlatilag, néhány javítómunka kivételével, a hadiipari termelés megszűnését okozta. A hirtelen és nagyarányú termelésesökkenést elsősorban a külföldi piac, azon belül a Szovjetunió és a Varsói Szerződés piacainak összeomlása, másodsorban a hazai megrendelések visszaesése okozta. Az utóbbit a nemzetvédelmi költségvetés reálértékének drasztikus csökkentése okozta. 1988 és 1996 között a védelmi kiadások reálértéke 63 százalékkal csökkent, ami gyakorlatilag annyit jelentett, hogy új fegyverek vásárlására nem maradt pénz.

A Varsói Szerződés megszűnése, a volt tagállamok hadseregeinek jelentős leépítése, a katonai költségvetés nagyarányú csökkentése és a hazai politikai és gazdasági rendszerben végbement lényegbeli változások mind hozzájárultak a termelés csökkentéséhez. A hazai és külföldi szerződések elmaradása gyakorlatilag a hadiipari termelés megszűnéséhez vezetett. Azokban a gyárakban, ahol a haditermelés meghaladta az össztermelés 10 százalékát, összesen mintegy 15-20 ezer ember maradt munka nélkül.

A magyar védelmi ipar 1988-1995 között²⁵

	1988	1990	1992	1993	1994	1995
Termelés (milliárd forint)	21	9,3	4,7	6,7	6,3	6,7
Munkaerő létszáma	30 000				5 600	5 600
Vállalatok száma	40	80		66	60	60
A katonai kiadások részaránya a GDP-ben	3 %			1 % körül		
Kivitel	75%	50%	80-90%			20%

²⁵ Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok, SVKI Bp. 1998 No.23

A hadiipari üzemek legtöbbje ebben az időszakban nem rendelkezett olyan magas színvonalú kutatási és fejlesztési háttérrel, ami lehetővé tette volna számukra az elvesztett kiviteli piacok pótlását. Néhány vállalat képes volt ugyan modern hadiipari termékeket gyártani, mégis ugyanazon nehézségekbe ütköztek. Az akkori helyzetet a következőképp jellemezhetjük:

- A Magyar Honvédség nem rendelkezett az ilyen modern termékek megrendeléséhez szükséges forrásokkal, így a gyártók nem tudták export-kínálatukat hazai ajánlásokkal alátámasztani.
- A hadiipari cégek legtöbbje a csőd szélén állt, ami nyilvánvalóan gátolta talpra állásukat.
- A nemzetvédelmi költségvetés reálértékének drasztikus csökkentése a politikai változások után megfosztotta a hadiipari cégeket annak lehetőségétől, hogy növeljék hazai piacukat. Például 1990-ben a hazai hadiipar az előző évi megrendeléseinek mindössze 38 százalékát kapta.
- Nemcsak a hadiipari vállalatok, de gyakorlatilag az egész magyar gazdaság komoly pénzügyi problémákkal küzdött.
- A változást követő években, gyakorlatilag a NATO-tagság elnyeréséig folyamatosan elhalasztották a hadsereg-fejlesztési terv kidolgozását és jóváhagyását. Így nem volt olyan alap, amelyre a védelmi eszközök jövőbeni fejlesztésének tervezését, a termelésre való felkészülést építhették volna.
- A külföldi tőkebefektetők a hadiipari cégek privatizációja iránt csekély érdeklődést mutattak.

1988-ban az akkori 17 legjelentősebb hadiipari vállalat közül a következő hat leállította a hadiipari termelésének legnagyobb részét:

- Bakony Gépgyár (autóalkatrészek gyártója, 1988-1989-ig lőszeret is gyártott, részlegesen privatizálták);
- Danuvia Gépipari Vállalat (kézifegyverek gyártója, privatizált cég);
- Telefongyár (egyesült a Siemens magyarországi cégével);
- BHG (sikeres telefonközpont-szállító, túlélést a Northern Telecom-mal kialakított szövetségének és a költségvetés nagyarányú pénzügyi támogatásának köszönheti);
- Orion Elektronikai Társaság (elektronikai termékeket gyártó neves cég, amely csődbe jutott, majd 1993-ban külföldi befektető bevonásával újraélesztették, mikrohullámú felszereléseket gyárt);

- Magyar Optikai Művek (az egykori legjelentősebb, optikai készülékeket gyártó vállalat, nagy múltú a védelmi célú termelésben, már 1945 előtt is állami tulajdonban volt. Felszámolták, sőt fizikailag is lerombolták, de a MOM Hydrometrical Technologies nevű cége megalapítása révén meg tudta menteni tevékenysége egy részét).

Amikor a többi gyártó ráébredt, hogy a hadiipari megrendelések csökkenése elkerülhetetlen, radikális profilváltoztatás mellett döntöttek.

A hadiipari átalakulás kibontakozása

A helyzet súlyossága ellenére megkezdődött és folyamatosan haladt előre a védelmi szektor kormányzati megerősítése, melynek lépései a hadiipart is érintették:

- A honvédelmi költségvetés reálértékének éveken át tartó csökkenését követően a kormány a költségvetés növelése mellett döntött, és úgy határozott, hogy a védelmi költségvetést évente a GDP 0,1 százalékával szükséges növelni.
- A mindenkori kormányzati iparpolitikája – bár lassan és nem eléggé következetesen – igyekezett támogatni a vállalatok túlélését. A felügyeletet gyakorló minisztériumon belül kialakítottak egy kimondottan a hadiipar ügyeivel foglalkozó szervet.
- További fontos lépés volt, hogy a kormány a fontos hadiipari vállalatoknak elengedte azon beruházási hitelek visszafizetését, melyeket 1989 előtt vettek fel. 1992-ig 14 hadiipari vállalat írhatta így le tartozását. 1993-ban elengedték a Honvédelmi Minisztériumhoz tartozó Radar Rt. 230 millió forintnyi tartozását, 1997-ben pedig további 18 hadiipari vállalat beruházási hitelekből felgyülemlett adósságát engedték el.
- Kormánydöntés született egy hazai repülőgép-javító bázis működtetéséről.
- A hazai gyártók versenyképességének növelésére a kormány kezdeményezte a közbeszerzési törvény módosítását, az ún. program-költségvetési eljárás alkalmazását és olyan jogi struktúrák elfogadását a nemzetközi kapcsolatokban, mint a bilaterális együttműködés (ellentételezés, avagy offset), titoktartási egyezmények stb.

A hazai hadiipar tekintélyes kutatási-fejlesztési potenciálja a nehézségek közepette is kormányzati támogatást élvezett: 1993 és 1997 között ötven kutatási projektet fejeztek be, amelyek között számarányát tekintve az elektronikus hadfelszerelések fejlesztése állt az első helyen, 19 projekttel. Az ezután következők a lőszerrel és a taposóaknákkal kapcsolatos

K+F, kilenc projekttel, a járművek és logisztika kérdései hat projekttel, a katonák személyes felszerelésével és védőruházatával kapcsolatos K+F tevékenység hat-hat projekttel, a lőfegyverek és a terepfelvételi technológia fejlesztése öt projekttel, majd az egyéb felszerelések (kiképző felszerelések, adatgyűjtés) fejlesztése következik szintén öt projekttel.

A gyártó cégeken kívül más erre szakosodott kutatóintézetek is részt vesznek a védelmi ipari kutatás-fejlesztésben. A legjelentősebbek a következők:

- A HM Technológiai Hivatal (azelőtt Haditechnikai Intézet), melynek alapvető feladata a kifejlesztendő rendszerek iránti követelmének kidolgozása és a KF tevékenységek koordinálása. Legismertebb fejlesztései a pilóta nélküli légi jármű-rendszerek (több mint 20 vállalat nemzetközi együttműködésének eredménye), a nagy tűzerejű messze hordó mesterlövész-puska, a tűzvezetést irányító mikroszámítógép, valamint információs rendszerek tűzérési ütegek számára.
- A Távközlési Kutatóintézet, amely a védelmi rendszerek fő elektronikai berendezéseinek szállítójaként jelentős tapasztalatot halmozott fel.

A magyar védelmi szektor jelenlegi helyzete, költségvetése, a védelempolitika prioritásai

A 90-es évek végére a hazai kormánypolitika és a piaci erők által alakított védelmi szektorban a hadiipar modernizációja tulajdonjogi változásokban, profilváltozásokban és szervezeti változásokban öltött testet. A külföldi tőke – ellentétben a hazai gazdasági átalakulás „civil” szektoránál” – sem az itt végbement privatizációban, sem a katonai fejlesztési programokban a kezdeti nagy reménységekkel szemben nem játszott lényeges szerepet.

Az 1988-1998 közötti időszakban 48-ról 15-re csökkent azoknak a vállalatoknak a száma, amelyekben a haditermelés aránya meghaladta az 5 százalékot. Ugyanakkor, 2000-ben több mint 60 hadi-jellegű termelést is folytató vállalat működött. Ezekben az üzemekben viszont az ilyen jellegű termelés az össztermeléshez viszonyítva igen változatos arányú volt és voltak olyan vállalatok is, amelyek hadiipari kapacitása teljesen kihasználatlan volt. Ezekre a vállalatokra nemcsak a haditermelés csekély aránya jellemző, hanem az is, hogy egyesültek azokkal a kis- és középvállalkozásokkal, amelyek a régebben állami tulajdonban volt hadiipari vállalatokból keletkeztek. A magántulajdonban lévő vállalatok a haditermelésnek mindössze 25 százalékát végzik, a fennmaradó 75 százalékot még most is állami vállalatok

adják (az állam tulajdonjogát a Honvédelmi Minisztérium, a Gazdasági Minisztérium és a Miniszterelnöki Hivatal közvetlen irányítása alatt álló Állami Privatizációs és Vagyonkezelési Rt. egymás között megosztva gyakorolja). Az állam négy védelmi ipari vállalat irányítását tartja kézben kizárólagos vagy többségi tulajdonjoga által. A honvédelmi tárca 2006-ban elképzelhetőnek tartja a Hm EI Rt, a HM Currus Rt, a HM Armcom Rt és a HM Arzenál Rt privatizációját, amennyiben a megfelelő befektető – a megfelelő árajánlattal – jelentkezik, de a részvények ötven százaléka plusz egy szavazat tartósan állami tulajdonban maradna.²⁶

Öt vállalat privatizációja a cég menedzsmentje és az alkalmazottak általi kivásárlás révén ment végbe, így ezek a vállalatok (kényszerűen) magyar tulajdonban maradtak. Külföldi tőke bevonásával 5 vállalat esetében valósult meg sikeresnek mondható privatizáció. Másik három esetben a privatizáció sikertelennek bizonyult, ami e cégek csődjéhez vagy újraállamosításhoz vezetett. Számos új cég jött létre a csődbe ment vagy felszámolt vállalatok helyén.

Az egymást követő kormányok védelmi ipari politikája helyességéről sok vita folyik. Sok kritika éri a védelmi politikát, amiatt, hogy nincsenek világos tervei, így nincs jövőkép a beszerzési politika fejlesztésére vonatkozóan. Így megválaszolatlan kérdés marad, hogy mikor, mivel és milyen arányban fog a magyar védelmi ipar a Magyar Honvédség újbóli felszereléséhez hozzájárulni. Sokan kifogásolják a magyar védelmi ipari vállalatok elégtelen kormányzati támogatását is. A kormánytisztviselők viszont arra hivatkoznak, hogy 2000-ben a honvédségi szállítói versenytárgyalások kiírásával a védelmi ipari vállalatok támogatásának új hulláma kezdődött meg. Több mint 60 vállalat jutott szállítói státusra minősítő okirathoz. Számos védelmi jellegű vállalat kapott jelentős mértékű pénzügyi támogatást, ami e cégek megerősödéséhez vezetett. Nem kis összegeket használtak fel erre a célra, főleg adósság-elengedés és állami bankgarancia formájában, bár azt sok támogatott vállalat nem tudta hatékonyan hasznosítani.

A magyar védelmi ipar egy jelentős része nem tud továbblépni mai helyzetéből, egyfelől azért mert világos, előre látható fejlődési képet mutató piac nélkül a védelmi ipari vállalatok képtelenek az egyetlen lehetséges beruházási forrást képező külföldi tőkét bevonni, másfelől azért, mert a jövő honvédelmi beszerzéseiben megkérdőjelezett szerepük a külföldi piacokon való elfogadottságukat is nehezíti. A magyar védelmi ipar jövője kétségtelenül a Magyar

²⁶ Fapál László, a HM közigazgatási államtitkárának nyilatkozata, „Privatizálják a hadiipari cégeket” 2005.07.11. Magyar Védelmiipari Szövetség honlapja
<http://www.vedelmiipar.hu/index.php?p=newsread&id=77>

Honvédségnek a NATO-tagsággal összefüggésben időszerű újbóli felfegyverzésének módjától, ezen belül az ésszerű beszerzési politika megvalósításától függ.

A hazai honvédelmi vezetés legnagyobb dilemmáját az jelenti, hogy a nemzetközi elvárásoknak megfelelő tervezett fejlődési pálya nagyjából évi 1,7-1,8%-os GDP hányadot igényelt volna. Az ehhez képest drasztikus költségvetés-csökkentés viszont egyfelől teljes áttervezést igényel, azaz nem tekinthetőek véglegeseknek a korábbi döntések.

Ennek a dilemmának a kezelésekor elháríthatatlan feladat, hogy politikailag el kell ismertetni, hogy a társadalom érdeke a minél hamarabb prosperáló gazdaság, amely képes integrálódni az Európai Unióba, a maastrichti szerződés feltételeit teljesítve, lehetővé téve, hogy az ország az Euro-zónába belépjen és a gazdasági értelemben vett határok nélküliséget, az információt, a munkaerő, a tőke szabad áramlását, s az ország számára egyre több uniós forráshoz való hozzájutást biztosítsa.

A biztonságot ebben a tekintetben a védelmi szektoron belül is el kell fogadtatni leértékelt tényezőként, azzal a magyarázattal, hogy az ország biztonságát nem fenyegeti komoly veszély. A NATO-tól és a Európai Uniótól is biztonsági garanciákat kapunk, és elegendő olyan szervezeti struktúrákat fenntartanunk, amelyek megőrzik a lehetőségét a képességek fejleszthetőségének, az embert, fegyvereket, kultúrákat, tudást magában foglaló komplexumban, hogy amennyiben szükség lesz rá, akkor a fejleszthetőség feltételeit biztosító tényezők működésbe hozhatóak legyenek.

A régi kényszereknek és reflexeknek megfelelően ismét a struktúrákat kell a finansiális feltételekhez igazítani, amely feladat megint rátereli a figyelmet a védelmi szektor egészének rendkívül kényes pontjaira. Mindenekelőtt arra, hogy a honvédség 36 000-es létszámából a szorosabb értelemben vett katonai feladatot ellátó állomány mindössze 16 000 fő, azaz rossz az arány a direkt katonai és a nem közvetlenül katonai feladatot ellátó, általában háttértámogatást végző állomány között.

A katonai feladatot ellátó állománynak ráadásul gyakran az intézményi, működési stabilitása is problematikus, hiszen a háttérintézmények, támogató szervezetek működése sok tekintetben elaprózott, infrastruktúrája hatékonysági hiányokkal terhes. Ugyanakkor a megtakarítási kényszer fokozódik. Újra, meg újra felvetődik, hogy a központi tagozat tagjai kiváltságos helyzeteket élveznek, miközben a csapattagozat stabilitása megkérdőjeleződik. A honvédelmi

tárca elképzelései szerint ezen fordítani szükséges, de a lépések nem idézhetik elő a vezetés, irányítás hatékonyság-vesztését.

A védelmi szektor költségvetése

A Magyar Köztársaság 2005-ös költségvetésében a honvédelmi tárca részére 282,9 milliárd forintot kitevő, úgynevezett támogatási főösszeg volt elkülönítve, ezen kívül a honvédségi egészségügyi intézetek működésének részbeni finanszírozására az Országos Egészségbiztosító Pénztártól befolyó 5,2 milliárd forint. A költségvetési javaslat elkészítése során - a korábbi időszakban részben alkalmazott bázisalapú tervezési módszer helyett - a szakemberek alapvetően a tárca védelmi tervező rendszerére (TVTR) támaszkodtak, melynek középpontjában a képességek, a feladatok, az erőforrások és a költségek összhangjának megteremtése áll. A költségvetés tervezésekor figyelembe vették a védelmi felülvizsgálatra vonatkozó, kiemelten az önkéntes haderő 2005. évi finanszírozásával kapcsolatos döntéseket, valamint a Magyar Köztársaság nemzetközi szerepvállalásaiból és szövetségi kötelezettségeiből adódó, a HM-re háruló feladatok teljesítésének költségvetési hatásait. (táblázatok és további adatok²⁷)

A TÁRCA 2005. ÉVI KÖLTSÉGVETÉSÉNEK KIEMELT ELŐIRANYZATOK SZERINTI MEGOSZÁSA

Kiemelt előirányzat	M Ft.	Megoszlási %
Személyi juttatások	104 102,8	36,13%
Munkaadókat terhelő járulékok	31 325,0	10,87%
Dologi kiadások	101 895,1	35,37%
Egyéb működési célú támogatások, kiadások	20 554,5	7,13%
Működési költségvetés összesen	257 877,4	89,50%
Intézményi beruházási kiadások	15 986,0	5,55%
Felújítás	7 368,4	2,56%
Egyéb intézményi felhalmozási kiadások	3 048,3	1,06%
Éven túli kölcsönök	372,5	0,13%
Felhalmozás összesen	26 775,2	9,30%
Fejezeti kezelésű előirányzatok (központi beruházások)	3 464,0	1,20%
MINDÖSSZESEN	288 116,6	100,00%

²⁷ Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok, SVKI Bp. 1998 No.23

A honvédelmi tárca 2005. évi létszám-előirányzatainak alakulását alapvetően befolyásolta, hogy az önkéntes haderőre történő áttérés kiemelkedő eredményeként az előző évben megszűnt a hadkötelezettség alapján teljesítendő sorkatonai szolgálat. A költségvetési létszám (a betöltött és be nem töltött állomány táblás helyek összessége) 32 811 fő, ami — túlnyomórészt a sorállomány megszűnésének következményeként — az előző évihez képest 4710 fős csökkenést jelent.

A 2005. ÉVI KÖLTSÉGVETÉSI LÉTSZÁM, A 2004. ÉVIHEZ VISZONYÍTVA (fő)

Állománycsoport	2004.	2005.	Eltérés
Hivatásos tisztek, tiszthelyettesek	16 951	16 984	33
Szerződéses legénység	9 790	8 100	-1 690
Sorállomány	2 905	0	-2 905
Közép- és felsőfokú tanintézeti hallgatók	840	850	10
Katonaállomány összesen	30 486	25 934	-4 552
Teljes munkaidőben foglalkoztatott közalkalmazottak, köztisztviselők	6 875	6 706	-169
Részmunkaidőben foglalkoztatott közalkalmazottak, köztisztviselők	160	171	-11
Polgári állomány összesen	7 035	6 877	-158
MINDÖSSZESEN	37 521	32 811	-4 710

A személyi juttatások (például az illetmények) és járulékaik 2005-ben a honvédelmi tárcának várhatóan 135,4 milliárd forint kiadást jelentenek. A nem rendszeres személyi juttatások tartalmazzák a nemzetközi feladatokhoz kapcsolódó devizajuttatások és járulékaik 6,4 milliárd forintját is. Az összességében 129 milliárd forintot kitevő hazai személyi juttatások és járulékaik az összkiadás 44,8%-át jelentik. (A munkaadókat terhelő járulékok 31,4 milliárd forintot — 26,8 milliárd forint társadalombiztosítási járulékot, 2,6 milliárd forint munkaadói járulékot, 1,3 milliárd forint egészségügyi hozzájárulást és 0,7 milliárd forint táppénz-hozzájárulást — tesznek ki.)

Ami az említett tervezési körirat útmutatásait, nemkülönben a kormánydöntéseket illeti, azok figyelembevételével határozták meg például a 2005. évi béremelés 6%-os mértékét is. A prognosztizált infláció mértékét figyelembe véve tehát a honvédségi munkavállalók 2005-ben

átlagosan 2%-os reálbér-növekedésre számíthatnak. A béremelés fedezetül a tárca költségvetésében szereplő 6,4 milliárd forint szolgál. A teljes személyi állomány 13. havi külön juttatásának fedezete — a járulékaival együtt számított 8,2 milliárd forint — ugyancsak szerepel a költségvetésben.

A munkájukat magas szinten ellátó munkavállalók jutalmazására a költségvetés 1 milliárd forintot kitevő általános parancsnoki, továbbá 0,6 milliárd forintot kitevő magasabbparancsnoki és meghatározott célú jutalomkeretet tartalmaz.

A többletfeladatok díjazására (túlszolgálati, helyettesítési, megbízási díj, szabadság, szabadidő pénzbeni megváltása) mintegy 3,2 milliárd forint szerepel a tárca költségvetésében. A készenlét, az ügyelet díjazására, illetve a műszakpótlék kifizetésére — a tényleges teljesítések honorálására — 2, 1 milliárd forint áll rendelkezésre.

A Honvéd Önkéntes és Magánnyugdíjpénztár, továbbá a Honvéd Önkéntes Kölcsönös Kiegészítő Egészségbiztosító Pénztár tagjainak tagdíj-kiegészítését a tárca, mint munkáltató a költségvetési szigorítások ellenére is változatlanul biztosítja a 2004. évi szinten. Az erre a célra szánt költségvetési összeg 3,7 milliárd forint. A HM a munkavállalók továbbtanulását mintegy 0,2 milliárd forinttal segíti.

A 2005. évben várható létszámcsökkentésekkel kapcsolatos felmondási (felmentés, végkielégítés stb.) kiadások többletére a költségvetés nem tartalmaz külön összegeket. A honvédelmi tárca a leépítések megvalósításának ütemében nyújtja be ezzel összefüggő költségvetési igényét, melynek forrása a központi költségvetés céltartaléka.

A LEGFONTOSABB SZOCIÁLIS (JÓLÉTI) JELLEGŰ JUTTATÁSOK 2005-BEN

Megnevezés	Összeg (E Ft.)
Üdültetési hozzájárulás, támogatás	8 034
Lakáskiürítési támogatás	212 000
Albérleti díj hozzájárulás	860 849
Lakáskarbantartás	5 000
Részleges lakásfelújítás	90 000
Honvéd Önkéntes Nyugdíjpénztári hozzájárulás	1 778 958
Magán-nyugdíjpénztári kiegészítés	995 696
Honvéd Egészségpénztári hozzájárulás	911 896
Biztosítási díjak	113 850
Iskolakezdési támogatás	131 737
Hozzájárulás szemüvegkészítéshez	8 967
A munkába járással és a helyi bérlettel kapcsolatos költség-hozzájárulás	1 600 000
Étkezési hozzájárulás	1 100 000
Ruházati költségtérítés	700 000
ÖSSZESEN	8 516 987

A logisztikai kiadásokról

A tárca költségvetésében a logisztikai jellegű kiadások aránya meghaladja a 26%-ot. A 75,6 milliárd forintot kitevő kiadáscsoport nyújt fedezetet — többek között — a katonai képességek kialakításához szükséges fejlesztésekre, a csapatok és az intézmények logisztikai jellegű működési kiadásai természetbeni ellátására, a hadrafoghatóság érdekében a kiképzés feltételrendszerének zavartalan biztosítására és nem utolsósorban az állomány ellátását normatív alapokon biztosító beszerzésekre.

A Magyar Honvédség egészségügyi intézeteinek 2005. évi költségvetése 0,6 milliárd forinttal (25%-kal) magasabb a 2004. évi előirányzatnál. Ezt többek között a gyógyszerár-emelkedés, az áfakulcsok emelése indokolja. A NATO-vállalások részeként a Gripen bérleti díj és egyéb járulékos kiadások előirányzatai (fegyverzet beszerzése, infrastruktúra kialakítása stb.) összesen 18,1 milliárd forintot tesznek ki, melyből a logisztikai kiadások előirányzata 17,2 milliárd forint. A nemzeti fejlesztési programokon belül a gépjárműprogramra rendelkezésre álló előirányzatok terhére 180 különféle terepjáró személy- és tehergépjármű beszerzése szerepel a költségvetésben. A híradóprogram keretében, többek között, a mikrohullámú hálózat bővítése és digitális központok telepítése valósulhat meg. A ruházati programban

tovább folytatódik az állomány ellátása a 90 M hadigyakorló ruházattal (második váltás). A vegyvédelmi fejlesztési program végrehajtása során 4000 Patrik tűzoltó eszköz és 2 terepjáró gépjárműves fecskendő beszerzésére lesz lehetőség.

Az objektumok őrzés-védelmét — a sor állomány kiváltásával — szolgáltatásként vásárolja meg a tárca. Erre a feladatra 5,5 milliárd forintot biztosít az idei költségvetés. A technikai őrzés-védelem üzemeltetése 0,4 milliárd forintba kerül. Az őrzés-védelmi kiadások 5,9 milliárdot kitevő összege — összhangban az önkéntes haderőre történő áttérés követelményeivel — 3,6 milliárd forinttal magasabb a 2004. évi eredeti előirányzatnál.

Az infrastrukturális kiadásokról

Az infrastrukturális kiadások a honvédelmi tárca költségvetésében 11,2%-ot képviselnek. Ezek tervezése során alapvető célként fogalmazták meg a csaknem teljes intézményrendszer zavartalan üzemeltetésének és elhelyezési, fenntartási feltételeinek központi biztosítását (elhelyezési tender révén), a laktanya-rekonstrukciós program folytatását, a már korábban megkezdett beruházások befejezését, valamint az egyes kiemelten kezelt haderő-fejlesztési programok (például Gripen-program) infrastrukturális feltételeinek megteremtését.

Az elhelyezési szolgáltatások megvásárlásának köre a sorkatonai szolgálat megszűnésével bővült (takarítási, parkosítási stb. feladatokkal).

A nemzetközi feladatokról

A honvédelmi tárca költségvetésében nemzetközi feladatainak teljesítésére összesen 22,5 milliárd forint szerepel. Ez az összeg az összkiadás 7, 8%-át teszi ki, s az alábbi feladatok teljesítésének kiadásait fedezi.

Nemzetközi békemissziós feladatok: 5,9 milliárd forint.

Hozzájárulás a NATO és az Európai Unió működéséhez: 4,9 milliárd forint.

A képviseletek működtetése: 4,0 milliárd forint.

A légierő központi képzési feladatai: 3,2 milliárd forint.

A NATO-együttműködés feladatai: 1,4 milliárd forint.

Kommunikációs feladatok, kétoldalú kapcsolatok: 1,2 milliárd forint.

A nemzetközi gyakorlatok költségei: 1,1 milliárd forint.

Nemzetközi képzés: 0,8 milliárd forint.

Miként az a költségvetési törvény honvédelmi minisztériumi fejezetének megállapításai közt olvasható: a 2005-ben rendelkezésre álló előirányzat fedezetet nyújt a személyi állomány juttatásainak teljesítésére (beleértve a 6%-os bérfeljlesztést és a 13. havi külön juttatást is). A források biztosítják a kiemelten kezelt projektek teljesítését (Gripen-bérlet, gépjárműprogram stb.), a sorállomány kiváltásával kapcsolatos feladatok teljesítését (például őrzés-védelem), az önkéntes haderő kívánt szintű működtetését, valamint a nemzetközi kötelezettségekből adódó (a tervezéskor ismert) feladatok végrehajtását.

A védelempolitika 2005-ös prioritásai

A védelmi szektor építésének prioritásai úgy tűnik egyértelműek. A NATO gyorsreagálású erők feladataiban és az európai uniós harccsoportokban való részvétel az 1-es számú prioritás; a 2-es számú a nemzetközi feladatokhoz szükséges katonai képességeknek a biztosítása, ezt követi (3) a nemzetközi kötelezettségvállalásokat illető prágai vállalás teljesítése még akkor is, hogy ha az ütem tekintetében változtatni szükséges.

A következő (4) a külföldi szerepvállalásban megtartani az 1000 fős, jóváhagyott kontingensnél azt a szintet, ami nem okoz csalódást a korábbi nemzetközi aktivitásunkhoz képest. Ezeknek a feladatoknak a garanciáiképpen a következő prioritás, hogy (5) meginduljanak bizonyos fejlesztések a legszükségesebb dimenziókban, azaz eszközhiány ne akadályozza a nemzetközi szerepvállalást. További garancia, hogy (6) megőrizhető legyen az a képesség, hogy az ország határai, légtere védhető és ellenőrizhető legyen és végül (7) szintén megtartsunk bizonyos képességeket, olyan magállapotban, amelyben a dolgok még fejleszthetők maradnak.

Mindezen prioritások háttereként a legfontosabb feladat 2005-ben, hogy helyreálljon az állomány morális egysége, amelyet csak úgy lehet elmélyíteni, hogy ha az önkéntes haderőre való áttéréssel, a kényszersorozás megszüntetésével együtt felszabaduló lehetőségeket az önkéntes haderő professzionalizálódásának az irányba próbáljuk terelni. A professzionalizálódást olyan szintre kell hozni, hogy ellensúlyozni legyen képes a gazdasági

folyamatok következtében a honvédelmi szektorfejlesztési-átalakítási programjának módosításait – el kell fogadni, hogy az európai biztonság erőegyensúlyának jelenlegi helyzete nem hat kényszerítőleg sem a fegyverkezésre, sem a védelmi szektorok bővítésére és hogy az európai társadalmak a jövőben nem a hadseregek útján kívánják érvényesíteni érdekeiket, hanem elsősorban gazdasági erejük, társadalmi kohéziójuk alapján. Ezek alapján az illúziók felszámolása rendkívül kemény feladata mind a politikai, mind a katonai-szakmai vezetés számára.

A védelempolitikai prioritások átírása mellett rendkívüli teher nehezedik a katonai végrehajtásra is. A katonai vezetésnek úgy tűnik, hogy tartós feladata lesz a védelmi felülvizsgálat folyamatos korrekciója további szervezeti átalakításokkal és takarékossgal. Továbbá a haderőreformot megelőző 2003-ban lezajlott 10-15%-os Honvédelmi Minisztériumi szerveknél végrehajtott létszámcsökkentést továbbiakkal kell kiegészíteni. Ezeknek a központi szervekre is kiterjedő haderő-átalakítás keretében kell megvalósulnia. Ma 2008 végéig mintegy 6500 fővel látszik csökkentendőnek a létszám.

A mintegy 100 milliárd forinttal kisebb költségvetés a haderő-átalakítási folyamat teljes áttekintését igényli. A Honvédelmi Tárca részére elfogadott mintegy 60-80 rendszabályból álló takarékosági csomag a 2005-ös évben további HM objektumok bezárását, szolgálati járművek számának csökkentését, hivatali működési költségek, képzési-oktatási költségek további racionalizálását jelenti, foglalja magában. Ugyanakkor cél marad a hadsereg felszerelésének modernizálása, az önkéntes haderő kiépítéséhez szükséges követelmények teljesítése, amelyekre azonban a pluszforrás csak a belső területeken elért megtakarításból szerezhető.

A honvédelmi rendszerváltásként értékelt önkéntes haderő már korábban egyre inkább sorkatonák nélkül működött, egyre több feladatot a szerződéses katonák oldottak meg a szervezetben. Úgy tűnik, hogy a szerződéses katonák új értékrendjét és működési mechanizmusait magukban foglaló normarendszerek készülnek és folyamatosan javulnak. A laktanyák üzemeltetésében azonban ennek során lényeges változás történt. Gazdaságossági számítások alapján az őrzés-védelem 85%-a került privatizálásra.

A civil beszállítás és a katonai felelősség egymásra építése a hazai haderőben még új jelenség, ennek a beüzemelése még várhatóan hosszabb időt vesz igénybe. Ez különösen igaz, amikor

készenléti fokozatokban az alfától a delta készenléti fokozat felé haladva a katonai őrzés-védelem, civil őrzés-védelem mellé történő beállítását illetve helyére lépését zökkenőmentesen, katonai garanciákkal kell megoldani.²⁸

Beszerezések²⁹

A könnyű szállító harcjármű vásárlás tervei szerint 2008-ig 535 darab, 118,9 millió EURO értékben, és a korábbi terveket módosítva elindult a BTR-ek minimális modernizálási programja. 2005-2015 között a BTR 80-s program költségvetése 36 millió EURO. A légi erő modernizációja folytatódik, a beruházások egyfelől a ZENGŐ radarépítés jövőjének a kérdésessé válása ellenére szépen haladnak, másfelől a Kongsberg cég a rádiótechnikai problémában feltehetően a korrekciókat végre tudja hajtani a NATO biztonsági előírásai szerint. A híradó nagytendert előreláthatólag 2005 tavaszán írja ki a minisztérium, ennek eredményei 2005 végére 2006 elejére várhatóak.

Eszközcsoport	Szükséges	Van	Hadrafogható	Beszerezés	Átlagos életkor	Rendszerben	Javítandó (M Ft)	Etmaradljavitás
TűzBrségieszköz	1590	2091	1800	1960-1988	30	2005-2015	25 800	
Rádiótechn.	292	607	300	1967-1994	25	2008-2015	50 2500	
Rakétatechn.	414	722	544	1975-2000	22	2000-2012	60 2950	
Lőszer	263190000	323 723 000	230 000 000	1960-1999	20	2000-2020	15 700	
Gyalogságifegyver	223 900	381000	285 750	1950-1999	25	2000-2020	15 500	
Harcokosi	427	806	606	1968-1996	20	2010	50 1000	
Lánctalpas pszh.	349	506	380	1978-1987	18	2010	50 780	
Harcokosivontató	192	208	130	1970-1994	23	2010	60 1420	
Kerekos pszh.	507	1121	665	1970-2000	20	2015	50 660	
Gépkocsi	28 558	13 920	5112	1962-1999	19	2010	75 14 000	
MiG-298	22	21	7	1993	7	2015	57 23 000	
MiG-29U8	6	6	3	1993	7	2015	50	
An-26	4	4	3	1975	25	2013	25 0	
Mi-24V	10	10	5	1985	15	2014	50 3000	
Mi-24D	22	26	7	1979	21	2014	66	
Mi-17	7	7	4	1983	17	2015	35 500	
MI-9	1	1	1	1983	17	2010	0 1200	
Mi-8	35	35	20	1968-1986	27	2010	40	

forrás: I-ij I ionm3elsc-gi Szernle, 20(11)/6

Az MH főbb haditechnikai eszközeinek helyzete

²⁸ ²⁸ Prof. Dr. Szabó János: A visegrádi országok védelmi integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok, SVKI Bp. 1998 No.23

Legújabb mérőföldkő hazánk NATO-integrációjában

Magyarország 2006. január elsejével csatlakozott a NATO repülőgép-fedélzeti, korai riasztó- és irányítóprogramjához, illetve annak szervezetéhez. A NAPMO (NATO Airborne Warning and Control Programme Management Organisation) célja, olyan – földi rádiólokátor-rendszerrel nem biztosítható – repülőgép-fedélzetre telepített rádiólokációs felderítési és fegyverirányítási rendszer működtetése, amely az integrált légvédelem sarokkövének tekinthető. Az első évben Magyarország egymilliárd forinttal járul hozzá a program közös költségvetéséhez

A csatlakozással Magyarország – bármilyen minősített helyzetben – biztosíthatja a NATO integrált légvédelmi rendszerével kapcsolatos követelményeket. Lehetőség nyílik arra is, hogy a légi tevékenység vezetéséhez szükséges adatokat – a NATO vezetési rendszerén keresztül – földi vezetési pontjaink is megkapják, illetve a 2006-ban rendszerbe álló Gripen repülőgépek az AWACS-ek (Airborne Warning and Control System – légi előrejelző és irányítórendszer) fedélzetéről közvetlen irányítást kaphassanak. Ez a rendszer szavatolja a légvédelmi szervezetek számára elengedhetetlen adatszolgáltatást is. A csatlakozással – minősített helyzetben – jelentősen növekszik a NATO-tagországok légtérvédelme. A repülőgépre telepített radarral a 100 méteres magasságban repülő eszközöket is fel lehet deríteni. Az adatokat egy időben látják a földi irányítók és a levegőben tartózkodó vadászrepülőgépek pilótái is. A rendszer – amely a módosított, NE-3A AWACS néven is ismert, Boeing-707 repülőgéptípuson, valamint a repülőgépekkel kommunikálni képes földi légvédelmi egységeken alapul – képes a harci repülőgépek és a légvédelmi rakétarendszer irányítására is. A repülőgépflotta a NATO tulajdona, üzemeltetését a NAPMO-nemzetek által befizetett éves költségvetésből finanszírozzák. A szervezethez történt csatlakozásunk után a flotta eszközeinek folyamatos korszerűsítése, illetve kapacitásának növelése – befizetésünk mértékében – a magyar költségvetést is terheli. Ezeket a költségeket azonban Magyarország közvetlen vagy közvetett módon, ellentételezésként visszakapja. A szervezet a megfelelő ipari háttérrel rendelkező tagországokkal beszállítói szerződést, a közvetett visszatérítés biztosítása érdekében pedig más termékek vásárlására szóló szerződéseket köt.³⁰

³⁰ Honvédelem online, 2006.01.13.

IV. 2. 7. A visegrádi országok hadiipari együttműködésének konkrét lépései

A visegrádi csoport megalakulását, azaz a „Visegrádi Hármak” állam- és kormányfői visegrádi találkozója követően 1991. augusztus 2-án került sor a védelmi miniszterek rövid munkatalálkozója Krakkóban, ahol meghatározásra került a védelmi szférában történő együttműködés fő irányvonala.

A védelmi miniszterek 1992. szeptember 25-i, Tatranska Zrubí-ban megrendezett munkatalálkozójuk során ismét leszögezték, hogy a „Visegrádi Hármak” politikai horizontja a NATO-ba, illetve távolabbi perspektívában az EU-ba való belépés. A találkozón szóba került Csehszlovákia szétválásának kérdése is, és ezzel kapcsolatban a lengyel fél azt javasolta, hogy a „visegrádi Hármak” elnevezés 1993. január 1-től változzon „Visegrádi Csoport”-ra.

Csehszlovákia 1993. január 1-én történt szétválása után Visegrádi Csoport néven folytatódott az együttműködés, de cseh részről egyre inkább érzékelhető volt bizonyos elhidegülés a csoport munkájától.

Az 1997-es madridi döntést követően a Visegrádi Csoport együttműködése gyakorlatilag megszűnt. Helyét átvette a „madridi Hármak” (Csehország, Lengyelország és Magyarország) intenzív együttműködése az érintett országok NATO csatlakozásának előkészítésére.

A V4-es együttműködés védelmi szférában történő újraindítására csak az 1998. évi szlovákiai választásokat követően kerülhetett sor.

A honvédelmi tárcaknak a védelmi ipart is érintő együttműködése a NATO Védelmi Képességek Kezdeményezés (DCI) programja és főként a védelmi együttműködést biztosító „Workshop” (munkacsoport) keretében valósul meg.

Az első „workshop” rendezvényre 1998-ban magyar-cseh-lengyel részvétellel került sor, amelyet 2000. áprilisában már a szlovák szakértői delegációval kibővült második munkacsoporti ülés követett a Cseh Köztársaságban.

Konkrét kezdeményezést jelentett az 1999. januári négyoldalú magyar-cseh-lengyel-szlovák helyettes-államtitkári szintű találkozó. Az **1999. áprilisában Karlovi Vary-ban** megtartott

három miniszteri találkozójukon a miniszterek további támogatásukról biztosították a V4-es együttműködés gyakorlati felélesztésére irányuló elképzeléseket. A találkozón döntés született, hogy a háromoldalú találkozó következő fordulójára a szlovák fél is meghívást kapjon, ami már konkrét lépést jelentett a V4-es együttműködés újraindítására és kiterjesztésére a védelmi szférában.

A 3+1-es formában, **1999. novemberében Lengyelországban** megtartott találkozón a védelmi miniszterek kinyilvánították szándékukat Szlovákia NATO tagsági törekvéseinek támogatására, hangsúlyozva, hogy katonai területen a V4-es együttműködés a 3+1-es felállás fenntartását jelenti, hiszen a három NATO-tag ország eltérő minőséget jelent, amit a szlovák fél teljes mértékben elfogadott.

Az együttműködés – bár minden résztvevő érdeke – alapvetően Szlovákia NATO-csatlakozási törekvéseit képes nagymértékben segíteni. Ennek megfelelően elsősorban csatlakozási tapasztalataink átadásában mutatkoznak konkrét eredmények, melyek az alábbi főbb területeken valósultak meg:

- A védelmi tárca átalakítása
- Jogharmonizációs kérdések
- A civil kontroll érvényesülésének kérdései
- Interoperabilitási kérdések
- Humánpolitikai kérdések
- Védelmi költségvetés
- Parancsnoki rendszerek
- Biztonsági kérdések

A fenti területeken az éves együttműködési tervek alapján konkrét szakértői együttműködés valósult meg, amelyek részét képezte a NATO Tagsági Akcióterv (MAP) programjában meghatározottaknak is.

A magyar-cseh-lengyel hadiipari együttműködés keretében létrejövő V3 országok védelempolitikai területért felelős helyettes államtitkárai **2000. március 22-i budapesti** találkozójukon áttekintették a témával kapcsolatos feladatokat. A hadiipari, beszerzéseket érintő együttműködés konkrét területeire vonatkozó magyar javaslatok az alábbiak voltak:

- a rendszeresített keleti gyártmányú eszközök közös fenntartási rendszerének kidolgozása;
- a kutató-mentő helikopterek fedélzeti berendezéseinek együttes kialakítása;
- az azonos harceszközök "közös" fenntartása, javítása és korszerűsítése;
- a fegyverzetek és más harceszközös beszerzésének összehangolása;
- tömegpusztító fegyverek elleni védelmet szolgáló eszközök közös fejlesztése, illetve beszerzése;
- a meglévő légvédelmi rakéta-eszközök korszerűsítése, pilóta nélküli felderítő eszköz kifejlesztése;
- a híradó és informatikai eszközök fejlesztése.

2002. január 23-án, Budapesten került sor a V4 országok védelmi minisztereinek következő találkozójára, amelyen az alábbi fő témakörök kerültek megvitatásra:

- a terrorizmus és az ellene folyó tevékenység összehangolása;
- a Balkánon kialakult helyzet áttekintése,
- az SFOR és KFOR jövője;
- a NATO-bővítéssel kapcsolatos nemzeti vélemények megbeszélése;
- a V4 országok katonai együttműködésének gyakorlati kérdései, ezen belül tájékoztatás a többnemzetiségű kötelékekben való részvételről, valamint a haditechnikai fejlesztés és modernizáció kérdései.

A V4 országok védelmi minisztereinek ezt követő találkozóját **Pöstyénben, 2002. május 30-án** tartották, ahol a MI-24 helikopterek közös modernizálására vonatkozóan Megállapodást írtak alá. A Megállapodás végrehajtása meghiúsult, miután világossá vált, hogy a közös program végrehajtásában a négy ország eltérő módon érdekelt, és a modernizáció nem hajtható végre az eredeti elképzelések szerint.

A visegrádi országok fegyverzeti igazgatói **Nyitrán, 2003. október 16-án** új technikai megállapodást írtak alá, amely a jövőbeli sikeres együttműködés feltételeit teremti meg, és biztosítja, hogy a felek kölcsönösen tájékoztatják egymást az MI-24 helikopterek nemzeti modernizációjával kapcsolatosan. (Lengyel részről az aláírásra - a lengyel fegyverzeti

igazgató távollétében – nem az aláírási ceremónián, hanem később, diplomáciai levélváltás útján került sor)

A következő Védelmi Miniszteri találkozóra **2004. május 24-én, a csehországi Komorni Hrádek-ben** került sor. A találkozón a résztvevők az alábbi napirendi pontokat vitatták meg:

- A Krakkó-hadtest helyzetének áttekintése;
- A topolcsányi dandár;
- Mi-24 modernizáció;
- Az Európai Biztonság- és Védelempolitika, harccsoportok;
- Az Európai Fegyverzeti Ügynökség;
- Műveletek (Afganisztán, Irak, Balkán)
- V-4 országok és Ukrajna együttműködése;

2005. március 4-én Varsóban került sor a V-4 védelmi minisztereinek soron következő, rendszeres éves ülésére. A találkozón a résztvevők az alábbi napirendi pontokat vitatták meg:

- Az Európai Biztonság- és Védelempolitika
- A nemzetközi békefenntartó műveletekben való részvétel
- Nemzetközi Repülőtisztai Kiképző Központ, Deblin, Lengyelország
- Többnemzetiségű Észak-keleti Hadtest felkészítése
- A Visegrádi Országok Katonai Együttműködésének Perspektívái
- Találkozó az Ukrán Védelmi Miniszterrel

2005. december 5-én, Budapesten került sor a visegrádi országok nemzeti fegyverzeti igazgatóinak értekezletére (V-4 NAD). Az értekezletet, azzal a céllal rendezték meg, hogy új irányelveket fogalmazzanak meg és javasoljanak a V-4 országok további védelemgazdasági és hadfelszerelés fejlesztési együttműködésére, amelyek jól előkészítik a legfelsőbb szintű, miniszteri védelmi együttműködési értekezletet. A találkozón a résztvevők az alábbi napirendi pontokat vitatták meg:

- Nemzeti álláspontok egyeztetése a NATO kiemelt programjaiban. (Rakéta védelem, földfelszíni felderítés, terrorizmus elleni harc).

- Nemzeti álláspontok egyeztetése, megismerése a közös fellépés lehetősége az EDA előtt álló fő kérdésekben
- Nemzeti fejlesztési programok kölcsönös megismerése. Az együttműködés lehetőségének vizsgálata.
- Az inkurrens hadfelszerelési eszközök és készletek kérdése a V-4 országokban.

Az értekezlet kiemelkedő eredményének tekinthető, hogy a 4 ország képviselője megállapodott abban, hogy az alábbi fejlesztési programokban erősíti együttműködését és támogatja a másik nemzetenél folyó kutatás-fejlesztési tevékenységet:

- Nagy-testű repülőeszközök védelme kézi közeli hatótávolságú légvédelmi rakéták ellen.
(MANPAD)
- Helikopterek RPG típusú gránátokkal történő támadások elleni védelme;
- Házi készítésű robbanóeszközök elleni védelem (IED);
- A vegyi, biológia és nukleáris fegyverek felderítése, megsemmisítése, valamint az ellenük való védelem.
- Terroristákkal kapcsolatos hírszerzés, felderítés és célmeghatározás új technológiája
(ISRTA).
- Harcszíntéri nem azonosított robbanóanyagok megsemmisítése (EOD).
- Aknavetőkkel végrehajtott támadások elleni védelem. (DAMA)

2005. december 10-11-én, V4-es Vezérkarfőnöki Találkozó került megrendezésre **Budapesten.** A találkozó célja az volt, hogy a VKF szintű megbeszéléseket szakmai alapokra helyezve, a résztvevő országok képesek legyenek katonai szakmailag támogatni a védelmi miniszterek tárgyalásait. A találkozón a résztvevők az alábbi napirendi pontokat vitatták meg:

- Műveletek és műveleti tapasztalatok
- A terrorizmus elleni küzdelem katonai aspektusai
- Katonai Szakértői Csoport létrehozása Ukrajna védelmi reformjának segítése érdekében

A fent említett tárgyalási témákhoz kapcsolódóan a vezérkarfőnökök közösen elfogadott döntéseket hoztak:

- Csehország vállalta egy missziós konferencia megszervezését 2006 első felében.

- javasolták a V4 védelmi miniszteri értekezleten megvitatni a műveleti költségek fedezésének lehetőségét a HM költségvetését nem terhelő, elkülönített költségvetési keretből.
- javasolták Ukrajna meghívását a következő V4 VKF szintű ülésre.

A Visegrádi Együttműködés magyar elnökségi programjával összhangban **2005. december 16-án** V4 védelempolitikai igazgatók találkozója került sor **Budapesten**, amelynek elsődleges célja a 2006. januári védelmi miniszterek találkozásának előkészítése volt. A találkozón a résztvevők az alábbi napirendi pontokat vitatták meg:

- Az Európai Védelmi Ügynökség (EDA) aktuális kérdései
- Az EU harccsoportok
- A NATO transzformációja és szerkezeti reformja
- NATO- és EU-műveletek áttekintése
- Az Ukrajnával való kapcsolataink erősítésének lehetőségei

2006. január 19-én, Budapesten került megrendezésre a soron következő védelmi miniszteri találkozó. A találkozón a résztvevők az alábbi napirendi pontokat vitatták meg:

- Az Európai Védelmi Ügynökséggel (EDA) kapcsolatos fejlemények
- Az Európai Unió harccsoportok alkalmazásának kérdései, különös tekintettel a stratégiai légi szállítás ügyében való közös fellépésre
- A NATO átalakításáról alkotott elképzelések
- A békeműveletekben való részvétel tapasztalatai, az Európai Unió afrikai békeműveleteivel kapcsolatos vélemények egyeztetése
- Az együttműködés további területei

Az Európai Védelmi Ügynökség (EDA) témakörében a magyar miniszter kijelentette, támogatjuk az EDA-n belül a kutatásra és technológiára fordított kiadások növelését, és jelenleg is dolgozunk a védelmi beszerzésekről szóló kormányközi rezsimmal kapcsolatos nemzeti álláspontunkon. A cseh miniszter kifejtette, céljuk, hogy védelmi vállalataik minél nagyobb szerepet kapjanak az európai védelmi piacokon, amiben az offset konstrukciónak nagy szerepe lehet. Hozzátette, az EDA-nak olyan mechanizmusnak kell maradnia, amely a nyílt kommunikációt biztosítja. Sajnálatosnak nevezte, hogy a V-4 országok meglehetősen alulreprezentáltak az Ügynökség döntéshozó fórumában (Steering Board), amin változtatni kellene. Lengyel partnerük leszögezte, nem tartja az offset módszert feltétlenül követendőnek,

hiszen azt 10-20%-al drágább a közvetlen beszerzéseknél. A szlovák miniszter ismertette, hogy országa jelenleg is a védelmi privatizáció közepén tart, így még hiányoznak az offset-rendszer alkalmazásához szükséges jogszabályok.

Az EU Harccsoportok (BG) témakörénél kifejtett álláspontok során a magyar miniszter kevés esélyét látta egy közös V4 keretek között megvalósuló harccsoport kialakításának. Kifejtette, Magyarország mind szakmai, mind pénzügyi okok miatt nem érdekelt légi szállító képesség megteremtésében, ezt jelenleg kétoldalú együttműködés vagy vásárlás útján oldjuk meg. Lengyel álláspont szerint még korai, hogy újabb összetételű harccsoportok felállításán gondolkodjon a négy ország. A cseh védelmi miniszter jelezte, Csehország és Szlovákia (cseh vezetéssel) 2009 második felére tervezi közös harccsoportja létrehozását.

Ami a NATO átalakításával és szervezeti reformjával foglalkozó napirendi pontot illeti, magyar részről elhangzott, hogy tekintettel arra, hogy a közeljövőben nem fogjuk tudni növelni a védelmi kiadásokat, a NATO jövőbeli műveletei során a költséghatékony megoldásokat részesítjük előnyben. A lengyel védelmi miniszter javasolta, hogy fogalmazzunk meg közös, határozott álláspontot a műveletek közös finanszírozása érdekében, amellyel szlovák kollegája egyetértett.

A NATO- és EU-műveletekre rátérve a magyar miniszter felhívta a figyelmet arra, hogy a Balkán további figyelmet igényel a nemzetközi közösség részéről. Magyarország tartós szerepet kíván vállalni a régióban. Kifejtette, Magyarország a kezdetektől fogva részt vesz az afganisztáni rendezésben, tervezzük egy saját PRT felállítását. A stratégiai légi szállítás miatt azonban kiszolgáltatottak vagyunk partnereinknek. Magyarország támogatja az ISAF és az OEF szorosabb együttműködését, hangsúlyozva, hogy délen fel kell készülni egy masszívabb katonai részvételre. Irak kapcsán jelezte, a stabilizációban már korábban is részt vettünk, jelenleg pedig egy közelbiztosító képességet ajánlottunk fel, amelynek fejlesztése a Magyar Honvédségen belül is prioritást élvez. Ezen kívül T-72-es harckocsikat, fegyvereket és lőszerket ajánlottunk fel az iraki hadsereg számára. Az afrikai békemissziókat empátiával és szolidaritással kezeljük, és erőnknek megfelelően igyekszünk ezekhez is hozzájárulni. Ez azonban nem katonai, hanem elsősorban szakértői szintű hozzájárulást jelent. A cseh védelmi miniszter hozzászólásában kifejtette, hogy számukra is prioritást képez a Balkán. Koszovóban mintegy 500 katonával vannak jelen, Afganisztánban pedig a kabuli repülőtér működtetésében és egy PRT-ban vesznek részt, de vizsgálják annak a lehetőségét, hogy további száz fővel

hozzájáruljanak az OEF-hez. Jelezte, kormánya próbálja meggyőzni a közvélemény nyomására vonakodó parlamentet, ne vonják ki kiképzőiket Irakból. A lengyel fél kifejtette, 17 országban vannak jelen, 7-ben csapatokkal, így közel 3000 katona teljesít hazáján kívül szolgálatot. A lengyel miniszter továbbá elmondta, hogy 2007-ben Németországgal és Dániával együtt átveszik az ISAF parancsnokságot, de nem csökkentik balkáni jelenlétüket sem. Afrikában azonban nem tervezik a részvételt, mivel azt nem tudnák a közvéleménynek megmagyarázni. Szlovákia számára is prioritás a Balkán, emellett Afganisztánban is jelen vannak. Nem tervezik misszióban lévő csapataik kivonását. Irakban a műszaki erők helyét kiképzők veszik át, míg Afganisztánban az OEF-ből az ISAF-ba teszik át csapataikat. Afrikai műveletekben ők sem kívánnak részt venni.

A szlovák miniszter szorgalmazta, hogy a visegrádiak a jövőben az oktatás-képzés területén fogják szorosabbra az együttműködést, amellyel a jelenlévők egyetértettek- a magyar fél a résztvevő országok humánpolitikai szakértőinek konzultációját javasolta, egy Budapesten megrendezendő találkozó során. Hozzátette, támogatjuk egymás fejlesztési és beszerzési terveinek közös tanulmányozását, és felhívta a figyelmet arra, hogy szívesen megosztjuk a feleslegessé vált fegyverek és lőszer megsemmisítése során szerzett tapasztalatainkat.

A megbeszélés után a védelmi miniszterek megbeszélést folytattak az ülésre meghívott ukrán kollégájukkal, melynek keretében támogatásukról biztosították az ukrajnai reformfolyamatot és jelezték, erőfeszítéseket tesznek a megfelelő fórumokon Ukrajna tagsági akciótervének (MAP) elfogadtatása érdekében.

A Visegrádi Csoport védelmi miniszterei tanácskozásukat követően az alábbi tartalommal, nyilatkozatot fogadták el:

- Megbízák a nemzeti fegyverzeti igazgatókat, hogy folyamatosan egyeztessenek egymással az Európai Védelmi Ügynökség keretében a védelmi beszerzésekről szóló kormányközi rezsimmal kapcsolatos nemzeti álláspontok kialakítása során, illetve vizsgálják meg, milyen közösen indítható kutatási programokra lenne lehetőség.
- Megbízák a védelempolitikai igazgatókat, hogy folyamatosan egyeztessenek a NATO transzformációjával és szerkezeti átalakításával kapcsolatos kérdésekben.
- Támogatják a műveletek (különösen a stratégiai légiszállítás, vezetés és irányítás, logisztika) közös finanszírozását, ami a NATO által vezetett műveletek sikeréhez és ezáltal a Szövetség hitelességének növeléséhez is hozzájárul.

- Megvizsgálják a békeműveletekben való közös részvétel lehetőségét. A miniszterek megállapították, hogy műveletek hatékonysága a nemzeti korlátozások felfüggesztésével további költségek nélkül is növelhető.
- Csehország felajánlására megrendezésre kerül egy V4 szimpózium, melynek célja a műveleti tapasztalatok megosztása.
- A miniszterek megegyeztek az oktatás és képzés területén történő együttműködés előmozdításának fontosságában. Magyarország felajánlotta, hogy a V-4-es országok szakértőinek részvételével találkozót szervez, amely lehetőséget biztosítana egymás álláspontjának megismerésére és az együttműködés további formáinak meghatározására.
- Segítik egymást az inkurrensé vált hadfelszerelési készletek megsemmisítésében.
- Támogatják Ukrajna euro-atlanti integrációját és védelmi reformját az Ukrajna által megnevezett területeken.
- Létrehoznak egy Katonai Szakértői Csoportot Ukrajna védelmi reformjának segítése érdekében.
- Tovább folytatódik a rendszeres egyeztetés a vezérkari főnökök, fegyverzeti igazgatók és védelempolitikai igazgatók szintjén a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésekben.

A fentebb vázlatosan felsorolt, 2006. januári miniszteri találkozót megelőzői magas szintű egyeztetéseken elhangzottak értelmében körvonalazódott, hogy az alábbi témákban merült komolyan fel a megerősíthető együttműködés szándéka:

- a terrorizmus megfékezése,
- Ukrajna aspirációinak támogatása,
- közös műveleti egység felállítása Afrikában,
- inkurrens hadi felszerelések megsemmisítésében a kooperáció,
- közös katonai képzés/oktatás megszervezése (Csehországi pilótaképzés, K+F területen a kapcsolatok szorosabbra fűzése, stb),
- az EDA vonatkozásában a harmonizált fellépés,
- valamint az a szándék, hogy az EU harccsoportok megoldatlan kérdéseire közösen készítsenek a visegrádiak megoldás-tervezetet (pl: stratégiai légi szállítás).

A találkozóról készített összefoglalóból azonban kitűnik, hogy csupán a közös képzés/oktatás megszervezésében volt teljes egyetértés a felek között, a további témakörök vagy nem

kerültek megemlítésre, vagy a megjelölt területen az előrelépés szorgalmazása megmaradt a retorika szintjén. Mindazonáltal megállapodás született a vezérkari főnökök, fegyverzeti igazgatók és védelempolitikai igazgatók további rendszeres találkozóinak folytatásáról a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésekben. Mindenképpen pozitívumként értékelhető tehát a szándék az egyeztető mechanizmusok életben tartását és a megerősített együttműködés új területeinek kutatását illetően.

V. Transzatlanti viszonyrendszer – a visegrádi országok útkeresése

V. 1. A transzatlanti szembenállás gyökere

„... a középpontban vagyunk, és ott kell maradnunk..(..) Az Egyesült Államoknak kell irányítania a világot, a jog és az erő erkölcsi, politikai és katonai fáklyájával a kezében, és példaként szolgálnia valamennyi nemzet számára” (Jesse Helms szenátor)³¹

Európa és az Egyesült Államok földrajzi adottságaiknál, történelmi örökségüknél, társadalmi-gazdasági prioritásaiknál, sajátos világértelmezésüknél fogva magától értetődően másfajta érzékenységgel reagál a különböző fenyegetettségekre. Az amerikai és európai érdekek és értékek azonban a biztonság terén nem csupán a különböző fenyegetettségek, kihívások kezelésének mikéntjét illetően, hanem olyan sarkalatos kérdésekben, mint maguk a fenyegetések percepcióját és a prioritások meghatározását illetően is szétválnak. Ennek bővebb kifejtése előtt ugyanakkor le kell szögezni, hogy a transzatlanti viszonyrendszert alapvetően a demokrácia és jogbiztonság szilárd talaján álló értékközössége határozza meg, függetlenül minden - többek közt biztonsági, kulturális, politikai - ellentétől.

Európa elfordul, túllép az erő alkalmazásán, szabályok, jogi keretek, nemzetközi tárgyalások és más együttműködési formák önmagában zárt világába lép be, amely nem más, mint a poszthisztórikus béke és a relatív gazdagság paradicsoma. Vagyis a kanti örök béke megtestesülése - ahogy Robert Kagan „Power and Weakness” című munkájában kifejti. Értelmezésében az Egyesült Államok továbbra is az erő terminusaiban kommunikál, szerinte elengedhetetlen a megfelelő katonai erő birtoklása és annak megfelelő használata. Vagyis az amerikaiak a Marsról, az európaiak a Vénuszról származnak.

Ezek a szemléletbeli különbözőségek tehát nem átmenetiek - a transz-atlanti szakadék okai sokkal mélyebbek, hosszabb múltra tekintenek vissza és valószínűleg maradandóak.

A 21. század elején az amerikaiak jókra és gonoszakra, barátokra és ellenségekre osztják fel a világot. Míg az európaiak jóval komplexebbnek tekintik azt. Az amerikaiak nemzetközi kapcsolataikban valós vagy potenciális ellenségeikkel szemben hamar a kényszerítés, az

³¹ Egyesült Államok: State of the Union Address, 2002. január 29

erőszak eszközeihez nyúlnak. Hajlamosak az unilaterális gondolkodásmódra, továbbá arra, hogy a végleteket keressék. A problémák megoldására, a fenyegetettség megtörésére törekednek. Kevésbé mutatnak hajlandóságot, hogy a nemzetközi szervezeteken keresztül cselekedjenek (mint pl. az ENSZ), szkeptikusabbak a nemzetközi jogot illetően. Az európaiak eközben bizonygatják, hogy a problémákat ők árnyaltabban és szofisztikáltabban közelítik meg. Finom és közvetett eszközökkel befolyásolnak, toleránsabbak a kudarccal szemben, megértőbbek a megoldás lassú megvalósulása esetén. A problémákra adott békés válaszokat keresik, és a tárgyalás a diplomácia, a meggyőzés, a rábeszélés eszközeit részesítik előnyben. Könnyebben, gyorsabban hivatkoznak a nemzetközi jogra, szerződésekre, viták megítélésében nemzetközi álláspontokra. Kereskedelmi és gazdasági kötelekeket próbálnak meg használni a nemzetközi viszonyok pacifikálására. A folyamatot hangsúlyozzák az eredménnyel szemben.

Európa és Amerika nézőpontjai tehát, a biztonság területén alapvetően különbözőek, ezek a nézőpontok azonban soha nem voltak statikusak, hanem idővel a két entitásnak a nemzetközi viszonyokban betöltött pozíciójuk szerint változtak.

V. 2. A vita elmergesedése

Az észak-atlanti szövetség fennállása óta először 2001. szeptember 11-én, az USA-t ért támadás után léptette életbe a washingtoni szerződés 5. cikkelyében foglaltakat és tekintette az USA elleni támadást a szövetség egésze elleni támadásnak. A támadásra való válaszként megindult, terrorizmus elleni háború során az USA szívesen fogadta a politikai támogatást, a hadit azonban nem vette igénybe. A NATO, mint katonai szövetség így - ugyan rövidke ideig „reneszánszát” élhette a politikai és erkölcsi támogatás összekovácsoló erejéből kifolyólag – de feltűnően nem volt jelen a terrorizmus elleni háborúban. A szövetség feltűnő hiánya az első olyan háborúban, amelyet egy tagország önvédelemből vív, nyílt vitákat váltott ki az Atlanti-óceán mindkét partján.

A 2001. szeptember 11-ét követő nyílt viták azonban csupán tovább fokozták a strukturálisan egyébként is meglévő – és mélyen gyökerező - visszásságokat. Ekkor ugyanis szokatlanul nyers formában kerültek felszínre olyan alapvetően ellentmondásos tézisek, amelyek Európa Amerikával szembeni viszonyát (egyenrangú vetélytárs vs. alárendelt vazallus), valamint a nemzetközi porondon elfoglalt helyét (unilateralizmus vs. multilateralizmus dilemmája) feszegették.

V. 3. Az Egyesült Államok és a NATO – egy lazuló kapcsolat

A NATO eddigi története során az USA számára, számos politikai és gazdasági okból kifolyólag a legfontosabb potenciális hadszíntér az európai kontinens volt. Ennek indoka a hidegháború során egyértelmű volt, a kilencvenes években pedig, az USA számára meghatározó konfliktusok – az öbölháború kivételével – továbbra is itt zajlottak. A boszniai és koszovói konfliktus rendezésében az USA vezető szerepet vállalt, és az a várakozás, hogy a Balkán még évekig békefenntartókat igényel, értelmet és funkciót adott a NATO-nak. 9/11 után azonban úgy tűnik, hogy az elkövetkező évtizedekben Amerika nem Európában fogja a legfontosabb háborúit megvívni. A terrorizmus, az iszlám fundamentalisták melegágyának tekintett területek – legnagyobb részt arabok lakta, Közép-Ázsiában és Dél-Kelet Ázsiában található államok, valamint „haramia” és „bukott” államok – elleni küzdelem kiemelt szerepe az európai kontinens jelentőségét igencsak lecsökkentette az Egyesült Államok szemében. Szintén figyelemre méltó tény az USA Oroszországgal szembeni viszonyának gyökeres megváltoztatása 9/11 fényében, ahol Moszkva Washington kiemelt partnerévé és szövetségesevé vált, – ez intézményesített keretek közé is került 2002 májusában a Rómában létrehozott NATO-Orosz Húszas Tanács formájában – és így Washingtonnak még kevesebb szüksége lett a szövetségre, mint korábban volt.

Nyilvánvaló, hogy a NATO, mint katonai szövetség működésének záloga a tagországok biztonsági szempontból való érték és érdekazonossága valamint egymásrautaltsága. Mint arra számos alkalommal, az óceán mindkét partján, vezető tisztségviselők szájából elhangzott utalás, az európaiaknak a képességek szempontjából való jelentős lemaradása megkérdőjelezi a szövetség katonai létjogosultságát. Lord Robertson 2002 augusztusában leszögezte, hogy az európai katonai képességek javítása a NATO mint katonai szövetség fennmaradásának záloga, a NATO vagy „modernizál, vagy marginalizálódik”. Amennyiben az európai szövetségesek nem hajlandók növelni katonai kiadásaikat, a jövőben az Egyesült Államok a szövetséget mellőzve, önállóan fogja meghozni vonatkozó döntéseit – figyelmeztetett a főtitkár.³²

Persze létezik olyan lehetséges alternatíva is, melynek értelmében az európaiak nem katonai kiadásaik növelésével, hanem feladatkörük és a NATO-n belüli munkamegosztás megváltoztatásával – a „lapok újraosztásával” – teszik ismét hasznossá magukat az USA

³² „Robertson calls for increase in NATO military spending” . Morning Star, 2002. augusztus 1.

számára, ez azonban, mivel praktikusán az V. cikkely értelmében teendő katonai akciókból és döntéshozatalból való kimaradást jelentené, nem kínál reális alternatívát számos európai vezető hatalom szemében.

Az elmúlt év eseményei rávilágítottak tehát arra, hogy Amerikának mind kevesebb szüksége van a NATO-ra. Van azonban – a terrorizmus elleni háború kapcsán felmerült – két olyan cél, amelyben az USA egyértelműen rá van utalva más országok segítségére. Egyik a több helyről összegyűjtött titkosszolgálati információk konszolidációja, a másik a tömegpusztító fegyverek terjedésének csökkentése.³³

Ezen területeken a NATO a feladatok koordináló szerepét tölthetné be, ezzel visszanyerve fontosságát az USA szemében. Az előbbi vizsgálva elmondhatjuk, hogy ennek csekély az esélye, hiszen Európában a titkosszolgálati információk gyűjtése nemzeti szinten történik és feldolgozásuk sem központosított, és az ehhez szükséges kapacitások megteremtése egyrészt rettentő forrásigényes lenne, másrészt ennek előtérbe helyezése (nem harctéri hírszerzés és elemzés) a szövetség katonai aspektusát gyengítené. Az utóbbit vizsgálva, mivel ott a feladat a tömegpusztító fegyverekkel rendelkező országok megfigyelését, a potenciálisan új tulajdonságok, képességek feltérképezését és nyomon követését, valamint speciális határvédelmet jelentené – melyek egyike sem katonai, inkább hírszerzési és rendészeti feladat, ellátásukra a szövetség egyelőre nincs felkészülve. A NATO-nak mint katonai szövetségnek a jövőjét illetően a bizonytalanság tehát nem csökken, hanem növekszik, ami szerepének leértékelődését jelzi.

V. 4. Irak

Az amerikai kül-és biztonságpolitika hegemon helyzetének nyílt érvényesítését 9/11, majd az iraki válság során egyre kendőzetlenebbül vállalta fel, ezzel új dimenzióba helyezve a transzatlanti vitákat. Az Irak kapcsán felszínre került amerikai – unilateralista – törekvések, valamint az érdekek és értékek szétválása nyomán színvallásra kényszerített európai államok reakciói valóságos megosztottságot eredményezett a kontinensen.

³³ Orbán Anita: Transzatlanti kapcsolatok – a NATO vége? Külügyi Szemle 2002. tél

A európai megosztottság pedig kedvez az amerikai politikának, ahol az „egyenrangú vetélytárs” megjelenésének rémképe a kilencvenes évek elejétől a stratégiai gondolkodás és tervezés központi eleme. Az ilyen típusú új hatalmi tényező felbukkanásának és megerősödésének késleltetése az Egyesült Államok kül-és biztonságpolitikájának fontos prioritása.³⁴

Az Európa szétdarabolását (desintegration) célzó washingtoni politika hivatalosan is kifejezésre juttatott formájának első jele az Elísée-szerződés 40. évfordulója kapcsán (az ott közösen megfogalmazott, az Irakra vonatkozó amerikai háborús elképzelésekkel szemben erősen szkeptikus francia-német állásfoglalásra mintegy válaszként) Rumsfeld védelmi miniszter szájából elhangzó vén Európa versus új Európa szembeállítás volt. Ez a tézis felszínre hozta az Egyesült Államok Európára alkalmazott „divide et impera” politikáját, amelyet az európai integrációval szemben már, mint említettük, jó ideje folytat. Figyelemre méltó tény, (melynek helyénvalóságára legjobb példa, a Bush-kormányzat nyers stratégiájával szembeni „jobbik opcióként” felmutatni kívánt, számos ismert amerikai politikus által aláírt levél) hogy az Európa alárendelésére irányuló amerikai politika távolról sem csupán a jelenlegi Bush-adminisztráció sajátja.³⁵

Vannak olyan vélemények, melyek szerint az amerikai megosztó politika kontraproduktív és a komoly ellenérzések összekovácsoló hatását bizonygatva a szándékolttal ellentétes eredményhez vezet.³⁶

Más elemzők szerint „A Bush-adminisztráció politikájával szembeni ellenállás végül éppolyan kulcsfontosságúnak bizonyulhat az EU fejlődése szempontjából, mint amilyen fontos tényezőt jelentett az Oroszországgal szembeni ellenállás a transzatlanti Szövetség számára”.³⁷

Véleményünk szerint azonban a valóságban igen jól működik az USA megosztó politikája, amivel egyben folyamatosan és egyúttal tarthatatlanul kényes helyzetbe hozza éppen a legatlantistább beállítottságú de a koherensen működő Unióhoz is ragaszkodó EU tagországokat – a szövetségesek folyamatos válaszút elé állításával.

³⁴ Szayna-Byman-Benkes-Eaton-Jones-Mullins-Lesser-Rosenau: The Emergence of Peer Competitors: a Framework for Analysis, ed. RAND Corporation, US Army, Arroyo Center, 2001.

³⁵ Isenberg, Alan I.: Détente? Dont wait for a Democrat, International Herald Tribune, 2003. június 11; Pfaff, William: The trans-Atlantic dispute simmers, International Herald Tribune, 2003. június 26.

³⁶ Boot, Max: Continental Divide, America needs a serious Europe Policy, Weekly Standard, 2003. június 9.

³⁷ Pfaff, William: Europe can gently check America, International Herald Tribune, 2003. május 2.

V. 5. Washington és az „Új Európa” kapcsolata

Felmerül a kérdés, hogy milyen szerep juthat a Kelet-közép Európai államoknak – „Új Európának”- ezen belül is a visegrádi országoknak a jövő NATO-jában? Mennyire fogja meghatározni ezt a szerepet az Egyesült Államokkal való viszonyuk alakulása?

Az iraki háború kapcsán felborult a korábban jól működő transzatlanti munkamegosztás, mely szerint a nyugati hatalmak közös fellépése legitimál, az amerikai hadsereg háborúzik, és Nyugat-Európa biztosítja a békefenntartás és újjáépítés erőforrás-igényének nagyobbik részét. A felborult egyensúlyból származó problémákat enyhíteni próbálva Amerika Kelet-közép Európával próbálta csökkenteni a Németország és Franciaország támogatásának elvesztésével keletkezett űrt.

Az egyik kérdés, hogy vajon Washington arra törekszik-e, hogy régi szövetségeseit tartósan az újakkal helyettesítse. A másik, hogy a régió országai megfelelően ki tudják-e használni a stratégiai űr okán, az USA által rájuk osztott új szerepkör lehetőségeit, növelni tudják-e befolyásukat a világ egyes számú szuperhatalmánál.

A kérdésekre a választ keresvén először vizsgáljuk meg a közelmúlt régiókat érintő katonai eseményeit és ezekben a Kelet-közép Európai államok részvételét. A Szovjetunió összeomlását követő években a kelet-közép-európai régió inkább alanya vagy szemlélője, semmint aktív szereplője volt a kontinensünk szempontjából jelentős katonai eseményeknek. A fontos kérdésekben elsősorban Amerika, valamint Nyugat-Európa három nagyhatalma, másodsorban pedig Oroszország volt meghatározó.

A kilencvenes években, a balkáni konfliktusok során az Egyesült Államok és Nyugat-Európa között kialakult egy nyíltan ki nem mondott, de a gyakorlatban szorosan követett munkamegosztás. Ennek értelmében a válság megoldásához szükséges eszközök legitimációját a szóban forgó államok közös akarata adja. A konkrét katonai lépéseket elsősorban amerikai egységek hajtják végre, amelyekhez a legitimációt erősítő más NATO-államok alakulatai is csatlakoznak – szigorúan kiegészítő és kiszolgáló jelleggel. A konfliktust követő békefenntartás és újjáépítés emberi- és anyagi erőforrás-igényének

oroszlánrészét azonban már Nyugat-Európa adja. Ebben a munkamegosztásban Kelet-közép Európa szerepe marginális volt, és csak eseti jelleggel, speciális okokból értékelődött fel egy-egy ország jelentősége, mint például Magyarországé a Jugoszlávia elleni esetleges szárazföldi támadás körüli viták kapcsán.³⁸

A balkáni konfliktus

Már a kilencvenes évek közepén érzékelhető volt, hogy az USA és Nyugat-Európa között komoly haditechnikai és logisztikai különbség van, az előbbi javára. A koszovói akció idején pedig már tátongó szakadékról beszéltek az elemzők. Az amerikai hadsereg ugyanis az elmúlt évtizedekben óriási összegeket költött arra és rengeteg kiképzési időt töltött azzal, hogy biztosítsa a harctéri információk azonnali és folyamatos begyűjtését és elosztását a harcoló alakulatok számára. Az európai szövetségesek közül egyedül a britek képesek az ilyen információk fogadására és feldolgozására. Mindezek ellenére az USA mindkét konfliktus során kényesen ügyelt arra, hogy a nyugat-európai államokat is bevonja a katonai kivitelezésbe. Ezzel ugyanis egyrészt hangsúlyozni lehetett, hogy az akció mögött széles nagyhatalmi koalíció áll, másrészt pedig bebetonozta az egyes országok háborúval kapcsolatos álláspontját.

Ami a békefenntartást – újjáépítést illeti, a kelet-közép-európai országok mind a boszniai, mind a koszovói konfliktus kapcsán megbízható, problémamentes, de súlytalan szövetségesek voltak. A balkáni békefenntartásban, a kezdeti jelentős létszámú amerikai csapatokat fokozatosan kivonták, a konfliktus utáni újjáépítési költségek oroszlánrészét pedig az Európai Unió államai állták. Közép-Európa nem tudott igazán jelentőset hozzáadni az amerikai-nyugat-európai szövetséghez. Mivel az európai vezető államok indokoltnak tekintették a szóban forgó beavatkozásokat, ezért az a tény, hogy a kelet-közép-európai államok is támogatták az akciót, csak minimális hozzáadott értékkel bírt. A régió államai katonailag nem vettek részt a háborúban, s a többiekhez képest csekély számú erőket vonultattak fel a békefenntartásban. Ráadásul a kelet-közép-európai államok nem járultak hozzá lényegesen a rekonstrukciós kiadásokhoz. Mindezen tényezők következtében a régió Amerikához és Nyugat-Európaéhoz képest marginális szerepet játszott a balkáni konfliktusok során. A régió országai közül egyedül - földrajzi helyzetéből adódóan - Magyarországnak volt lehetősége

³⁸ Orbán Anita: Washington és az „Új Európa”: alkalmi szövetség vagy hosszútávú partneri kapcsolat? Külügyi Szemle 2003. tél

arra, hogy a többieknél jelentősebb szerepet játsszon a balkáni háborúk során, mellyel élt is, és a taszári bázis rendelkezésére bocsátásával, valamint a koszovói válság során játszott szerepével jelentőségében ki is emelkedett a régió többi állama közül. Hazánk ezzel a jól kihasznált lehetőséggel számos szimpatizánst szerzett Washingtonban.

Afganisztán

2001. szeptember 11-ét követően, a fent vázolt viszonyrendszerben az afganisztáni beavatkozás nem hozott lényegi változásokat. Magát a katonai beavatkozást a bevált forgatókönyvnek megfelelően az amerikaiak hajtották végre, a szövetségesek által küldött kiegészítő és kiszolgáló csapatok segítségével. A konfliktus utáni békefenntartás és újjáépítés erőforrásigényének döntő részét már a nyugat-európaiak állták és állják. Kelet-Közép-Európa mint régió jelentősége nem változott számottevően.

Ami a háború megindítását illeti- Amerikának nem volt nehéz az afganisztáni háború megindításához legitim indokot találni: A nyugat-európai nagyhatalmak elfogadták az amerikai érvelés lényegét, miszerint a tálib kormány felelőssé tehető az al-Káida tettéért. A nyugat-európai nagyhatalmak kormányainak támogatása legitimizációs erővel bírt. A kelet-közép-európai államoknak az amerikai támadás melletti kiállása - a balkáni konfliktushoz hasonlóan - az USA számára fontos, de jóval kisebb jelentőségű volt, mint a nyugat-európai nagyhatalmak reakciója. A kelet-közép-európai országok egyöntetű támogatása így nem keltett különösebb feltűnést. Továbbra is problémamentes szövetségesek maradtak, viszont a legitimizációs kérdésben a régió nem tudta differenciálni magát Nyugat-Európától. Ráadásul mivel a nyugat-európai államok támogatása mellett Oroszország és Kína támogatása is adott volt, ezért az USA-nak nem volt szüksége arra, hogy a támadás a NATO égisze alatt történjen. Mindezekkel együtt az afgán hadművelet továbbra is multinacionális volt, és nem tért el drámaian a korábban megszokott transzatlanti munkamegosztás elveitől. A többi nyugat-európai államhoz hasonlóan a kelet-közép-európai országok is kimaradtak a háborúból. Ráadásul még az a földrajzi helyzetből adódó lehetőségük sem volt meg, amit Magyarország használt ki a balkáni háborúk során. Az afgán beavatkozásra való felkészülés során valamennyi kelet-közép-európai állam átengedte légterét az áthaladó csapatoknak, de semmi olyat nem tudtak nyújtani, ami kimozdította volna őket a megbízható, de csekély súlyú szövetséges szerepéből.

Az afganisztáni háború vége után, 2001 decemberében megkezdte működését az ENSZ-jóváhagyással létrejött ISAF (International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő). Az ISAF-hez több tucat nemzet csatlakozott békefenntartókkal, a transzatlanti munkamegosztásnak megfelelően az ISAF működésének kezdetén Franciaország, Németország, Olaszország és Nagy-Britannia küldték a legnagyobb létszámú csapatokat. A kelet-közép-európai államok hozzájárulása pedig természetesen messze elmaradt a nyugat-európai államoké mögött. A régióból elsőként Románia csatlakozott az ISAF-hez, egy 57 fős katonai alakulatot delegálva, s hamarosan követte Lengyelország. Magyarország a régióból utolsóként határozott egy ötvenfős katonai kontingens kiküldéséről. Lengyelország részvétele a közeljövőben meghatározó lesz Afganisztánban, hiszen 2007-től Németországgal és Dániával együtt átveszi az ISAF parancsnokságát.

Az afganisztáni háború során tehát a legitimitációt a nyugati nagyhatalmak összhangja, a katonai erőt elsősorban az USA, a békefenntartáshoz és újjáépítéshez szükséges erőforrásokat elsősorban a nyugat-európai nagyhatalmak voltak hivatottak biztosítani. Ebben a modellben Kelet-Közép-Európa szükségszerűen csekély hozzáadott értékkel bírt.

Irak

A korábban működő hallgatólagos transzatlanti munkamegosztás modellje az iraki háború kapcsán felborult. Amíg Afganisztán megtámadását a New Yorkot és Washingtonot ért terrortámadások szerte a nyugati világban indokoltá tették, addig az Egyesült Államok számára a kezdetektől problémát jelentett az iraki támadás legitimitása. Franciaország és Németország nyíltan szembefordult az USA-nak a bagdadi diktátor eltávolítását célul kitűző politikájával. Ez azonban nem az első alkalom volt az elmúlt tíz évben, amikor a szövetségesek véleménye élesen eltért a katonai erő használatának szükségességéről. A korábbiakhoz hasonlóan most is a nyugat-európaiak kardoskodtak a további tárgyalások mellett, és az amerikaiak szorgalmazták a mihamarabbi katonai akciót. Az európai szövetségesek ellenállása ugyan nem hátráltatta Amerika katonai sikereit, viszont komoly problémát okozott először a legitimitáció, majd a békefenntartás területén. Mivel azonban továbbra is szüksége volt a háború legitimitációjára – egy betöltendő űr keletkezett. Az így keletkezett strukturális rést próbálta meg a Bush-kormányzat Közép-Európával „betömni”: megjelent ekkor a nyolcak levele, amelyben nyolc nyugat-európai és kelet-közép-európai

NATO-tagállam vezetője kiállt az iraki háború terve mellett. Ezt követte a vilniusi tízek hasonló tartalmú levele. A kelet-közép-európai országok nyílt és egyöntetű kiállása Amerika mellett nagyon megemelte a régió ázsiját Washingtonban.

A Berlinből és Párizsról lemondó Bush-kormányzat ezek után megpróbálta Kelet-közép Európával eljátszani a transzatlanti munkamegosztásban eredetileg Németországra és Franciaországra eső szerep egy részét. A régió országainak jelentősen hozzá kellett volna járulnia a háború legitimitációjához – olyasmit kellett volna elérniük, amit a korábban vizsgált jelentős konfliktusok esetében egyszer sem tudtak. Az új munkamegosztást megideologizálandó és a kelet-közép-európai országoknak nagyobb világpolitikai súlyt kölcsönzendő, az amerikai kormányzat a régiót „új Európának” keresztelte, miközben Berlinre, Párizsra és Brüsszelre mint „rég Európára” kezdett el hivatkozni. Az amerikai hadügyminiszter Donald Rumsfeld nyomatékot adva az új terminológiának leszögezte, „amennyiben a NATO európai szárnyának egészét szemléljük, megállapítható, hogy a gravitációs központ kelet felé tolódott..”³⁹

A régió egyes országai azonban nem voltak egyformán vonzóak Amerika számára. A háború bel- és külföldi legitimálása szempontjából egyrészt az azt támogató ország gazdasági és politikai súlya, másrészt demokráciájának fejlettsége volt meghatározó. Utóbbi tényező azért fontos, mert minél korruptabb vagy minél autokratikusabb egy ország vezetése, annál kevésbé lehet az adott országra mint véleményformálóra számítani az USA számára releváns, a demokráciát alapértéknek tekintő közönség meggyőzésében. A régióban egyértelműen Lengyelországnak van a legnagyobb gazdasági és politikai súlya, és nem kevésbé demokratikus, mint bármelyik másik állam Kelet-közép Európában. (A régióból Romániának van még vonzereje azzal, hogy fekete-tengeri kikötővel rendelkezik, és a régió államai közül a legközelebb van a válságzónához.)

Katonailag az USA-nak ugyanúgy nem volt szüksége Nyugat-Európára, mint korábban. Amíg azonban korábban az elfogadott munkamegosztás részeként, legitimitációs és elkötelezettséget növelő céllal bevont nyugat-európai csapatokat a hadműveletekbe, addig most se német, se francia alakulatok nem vettek részt azokban. A „rég Európát” az „új Európával”

³⁹ Mark Baker: „U.S.: Rumsfeld’s Old and New Europe Touches on Uneasy Devidé” RFE/RF News, 2003. január 24.

helyettesíteni kívánó tervnek megfelelően bevontak viszont kelet-közép-európai csapatokat az iraki háborúba. Szándéktól és képességektől függően változott, hogy melyik állam milyen erővel vett részt a harcokban. Kelet-közép Európában mind szándék, mind képességek tekintetében messze kimagaslott Lengyelország, s a lengyeleket követte a földrajzi adottságait maximálisan kiaknázni akaró Románia. Varsó egy megközelítőleg 200 fős alakulattal vett részt a háborúban, s emellett lengyel GROM kommandósok aktívan közreműködtek a dél-iraki olajmezők biztosításában. Románia akkor értékelődött fel igazán, amikor Törökország úgy döntött, hogy nem vesz részt az iraki háborúban - a konstanzei repülőtéren az iraki hadműveletek alatt több mint ezer amerikai katona fordult meg, s a város a háború legfontosabb európai logisztikai csomópontjává vált. A régióból Lengyelországon és Románián kívül a Kuvaitba vegyifegyver-szakértőket küldő Szlovákia is aktívan támogatta Irak megszállását.⁴⁰

A régió egészének felértékelődése persze minden kelet-közép-európai ország számára kisebb-nagyobb lehetőséget is nyújtott arra, hogy erősítse súlyát Washingtonban. A lehetőségek kiaknázása legjobb módszerének pedig a katonai és a békefenntartási műveletekben való aktív részvétel bizonyult.

Ebből a szempontból a Kelet-közép Európával új transzatlanti munkamegosztást létrehozni kívánó Bush-kormányzat megpróbált régióakra építeni - ahol az oroszlánrészt Varsónak szánta Washington.

Varsó Washingtonnak politikai és katonai támogatást egyaránt hajlandó volt nyújtani. Előbbire kiváló példa a lengyel külügyminisztérium 2004-es nyilatkozata, melyben Lengyelország Kofi Annan ENSZ főtitkár, az iraki háborút nyíltan elítélő és jogtalanak tartó kijelentésére reagált – olyan nemzetközi környezetben, amelyben számos ország egyetértett, számos pedig kitérő állásfoglalásával próbálta elkerülni a konfrontációt az Egyesült Államokkal és a világszervezettel egyaránt. Az akkori lengyel nemzetvédelmi miniszter, Bronislaw Komorowski rámutatott, az 1441. számú BT határozat legitimálja az iraki beavatkozást és Annan éles, érzelmeiktől áthatott nyilatkozatát magánvéleménynek nyilvánítva megengedhetetlennek minősítette.

⁴⁰ Gorka L. Sebestyén – Böszörményi Nagy Gergely The American-Polish Alliance, and the Role of Central Europe in the U.S. Security Policy (Foreign Policy Review Volume 3, Nos. 1-2 (2005))

Első lépésként a háborúhoz nyújtott lengyel politikai és katonai támogatás elismeréseképpen ez Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Ausztrália mellett Lengyelország negyedikként vehetett részt az iraki rendezésről szóló első politikai egyeztetéseken. Ennél is jelentősebb, hogy az Irakot négy megszállási zónára osztó rendezési terv alapján, a Bászra és Bagdad közötti zóna Lengyelország irányítása alá került, ahová Varsó egy több mint 2000 fős katonai alakulatot küldött.

Washingtonnak több okból is érdeke volt Lengyelország kiemelése. Egyrészt azzal, hogy egy egész szektor irányítását és ellenőrzését bízta Varsóra, sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított neki, mint azt annak gazdasági és katonai ereje indokolná. Ez pedig minden valószínűség szerint egy, a megbízható szövetséges világpolitikai súlyát erősíteni kívánó stratégia része. Másrészt azzal, hogy az USA a lengyelekre bízta az egyik iraki zóna irányítását, egyben Varsóra háritotta annak ódiumát, hogy az adott területre kellő számú békefenntartót toborozzon. Nem volt alaptalan azt feltételezni, hogy számos ország szívesebben küld katonákat lengyel-, semmint amerikai parancsnokság alá. Így pedig lehetőség nyílhatott volna olyan országok bevonására az iraki békefenntartásba, amelyeket Washington egyedül nem lett volna képes felsorakoztatni. Ez az elképzelés azonban nem igazolódott be, hiszen a lengyeleknek sem sikerült egyetlen, a háború mellett korábban el nem kötelezett ország csapatait bevonni a megszállásba.⁴¹

A régió többi országa ugyan a tőlük korábban megszokottnál valamennyivel nagyobb létszámú, de a békefenntartás egésze szempontjából csak jelképes súlyú alakulatokat küldött Irakba. Ami pedig az anyagi erőforrásokat illeti, az egész régió szerepvállalása marginális volt - sőt, a kelet-közép-európaiak anyagi lehetőségei olyannyira elmaradnak a nyugat-európaiakétól, hogy még az általuk kiküldött csapatok kiszállítását sem tudták finanszírozni. Még a lengyel alakulatok logisztikai és tartózkodási költségét is az Egyesült Államok állja, Varsó mindössze a katonák bérét fizeti. A lengyel szerepvállalással kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy (annak ellenére, hogy a lengyel lakosság 70%-a az iraki hadműveletek

⁴¹ Orbán Anita: Washington és az „Új Európa”: alkalmi szövetség vagy hosszútávú partneri kapcsolat? Külügyi Szemle 2003. tél

ellen van) részvételük 2006. januárig bezáróan 600 millió dollárba került – melynek 60%-át az USA állta – és 17 katonájuk esett el.⁴²

A visegrádiak hozzáadott értéke a terrorizmus ellen folytatott háborúhoz

Az Egyesült Államok által vezetett terrorizmus elleni háború iraki szegmensének eddigi fázisai során, az három különböző téren számított szövetségesei támogatására. Egyrészt a katonai akciók legitimizálásához politikai támogatásra, másrészt a békefenntartásban nyújtott támogatásra, harmadrészt az újjáépítésekhez nyújtott anyagi segítségre.

A katonai aspektuson belül két szempontot érdemes megkülönböztetni. Egyik tényező a hadszíntéren szolgáló csapatok létszáma és képességeik minősége. Ebben a tekintetben a kelet-közép-európai hadseregek nem alternatívái a nyugat-európai hadseregeknek. A másik tényező a régió által nyújtott logisztikai támogatás. Mivel a legújabb amerikai nemzetbiztonsági stratégia által azonosított jövőbeli veszélyek (pl.: nemzetközi terrorizmus, bukott államok és tömegpusztító fegyverek terjedése) elsődleges forrása valószínűleg a közel-keleti és a délnyugat-ázsiai térség – a jövő amerikai szempontból fontos háborús konfliktusai valószínűleg erre a területre fognak koncentrálni. E szempontból régióink földrajzi fekvése kedvezőbb és így az általa nyújtott logisztikai támogatás fontosabb lehet, mint Nyugat-Európáé. Ez az állítás azonban sokkal inkább érvényes Romániára, mint a visegrádi országokra. (Ugyan a taszári bázis kiemelt szerepet játszott a balkáni háborúk során, majd 2002 telén ott képezték az „iraki tolmácsokat”, jelenleg azonban annak eladásáról van szó, ami annyit jelent, hogy a jelenlegi amerikai biztonságpolitikai koncepció nem számol azzal a lehetőséggel, hogy a közeljövőben Taszár földrajzi fekvését kihasználhatná.) Kelet-közép Európa földrajzi jelentősége azonban sokkal kisebb, ha más amerikai szövetségeseihez viszonyítjuk őket. Pakisztán, India vagy Törökország valószínűleg közelebb lesz a következő konfliktuszónához. (Anélkül, hogy találgatásokba bocsátkoznánk, feltételezzük, hogy amennyiben egy, a térség közelében kirobbanó és az irakinál erősebb legitimitással bíró háború zajlott volna, ezen országok valószínűleg rendelkezésre bocsátották volna logisztikai bázisaikat, ekkor pedig a régióbeli Románia sokkal kisebb mértékben szolgált volna az iraki hadműveletek kiindulópontjaként.).

⁴² idézet Sikorsi lengyel hadügyminiszter felszólalásából, 2006. január 19. - a V4 védelmi miniszterek találkozóján, Budapesten

Az újjáépítéshez és békefenntartáshoz nyújtott segítség tekintetében az a mérvadó, hogy adott esetben Kelet-közép Európa mennyi békefenntartó katonát és milyen nagyságú pénzügyi hozzájárulást tud egy háború utáni rendezésre áldozni. Irak esetében valamennyi kelet-közép-európai állam küldött katonákat a rekonstrukcióhoz. Sőt az iraki békefenntartás emberigénye oly mértékűnek bizonyult, hogy számos állam végül az eredetileg felajánlottnál több katonát és várhatóan hosszabb ideig küld Irakba. A küldött alakulatok létszáma így sem bizonyult elégségesnek az Irakban máig folyó konfliktusos helyzet rendezéséhez, nyilvánvaló, hogy a hiányzó emberi erőforrást nem Kelet-közép Európa, hanem csak olyan nagyhatalmak lennének képesek biztosítani, mint Németország vagy Franciaország. (Úgy tűnik, hogy a Bush-kormány is felismerte, hogy az iraki újjáépítés jelenlegi modellje nem fenntartható, 2003 szeptemberében ugyanis az ENSZ BT elé terjesztett egy határozattervezetet, amely korábbi szándékaitól eltérően jóval nagyobb szerepet szánt a világszervezetnek a megszállt országban. Ezzel a határozattal utat nyitott a nyugat-európai nagyhatalmaknak az újjáépítési folyamatban való részvételhez – melynek következtében az 1546-os ENSZ BT-határozat és a szuverén kormány megalakulása után a NATO az isztambuli csúcson egységes és határozott politikai támogatását nyilvánította ki az iraki stabilizációs folyamat támogatására, és felajánlotta támogatását az iraki biztonsági erők képzéséhez.)

Anyagi erőforrások tekintetében még gyengébbnek bizonyultak a kelet-közép-európai államok, hisz még a katonák kiszállításának és tartózkodásának költségeit is lényegében az USA állta. A régió tehát nem hogy nem képes az újjáépítést számottevő erőforrásokkal támogatni, de még a saját csapatainak kiküldésével járó költségeket sem tudja fedezni.

A visegrádiak washingtoni pozíciója

Az iraki háború során kialakult, fent vázolt helyzet következményeként a régió szerepe jelentősen felértékelődött Washingtonban. A kínálkozó lehetőséggel a régió egyes országai azonban különbözőképpen éltek. Lengyelország nagyot lépett előre a középhatalommá válás útján, míg Szlovákia, Csehország és Magyarország nem éltek vagy nem tudtak/akartak élni a lehetőséggel. A Bush-kormányzat stratégiai felmérték, hogy az új, Kelet-közép Európára támaszkodó modellben a Berlin és Párizs hiányával keletkezett űrnek csak nagyon kis részét képes betölteni a régió. Ugyan az „új Európáról” szóló retorika megpróbálta a „régii Európával” azonos szintre emelni Kelet-közép Európát, azonban mostanra világossá kellett, hogy váljon, hogy az új szövetségesek a töredékét sem tudják nyújtani annak, amit a régiók.

A legitimáció kérdésében sem a nyolcak-, sem a vilniusi tízek levele nem jelentett komoly előrelépést. A kelet-közép-európai támogatás ellenére sem sikerült az USA-nak a számára releváns közönséggel elfogadtatnia az Irak elleni háborút. Amerika minden „új Európával” kapcsolatos retorikája ellenére a régió világpolitikai – s ezen keresztül legitimációteremtő – súlya össze sem hasonlítható a „régii Európával”.

Itt megjegyzendő azonban, hogy a terrorizmus elleni háborúban játszott szerepen kívül más tényezők is árnyalják a régió, és ezen belül a visegrádi államok megítélését, határozzák meg szerepét az Egyesült Államok külpolitikájában.

(Ezek a tényezők függetleníthetők attól az egyébként érdekes és említésre méltó ténytől, hogy Amerikában hozzávetőlegesen 25 millió, Kelet-közép Európából származó, és a térséghez értelemszerűen ma is nagy kötődéssel bíró szavazópolgára van - amely kötődés feltehetően kölcsönös.)

Ilyen tényező például a volt-szovjet befolyási övezet nyugati peremén elhelyezkedő államok kezelésében játszott szerep. Itt a visegrádiaknak különösen fontos szerep juthat, az EU „Új Szomszédsgpolitikájában” betöltött szerepüket, például Ukrajna vonatkozásában vizsgálva. Erre lehet példa Lengyelország szerepe az „orange revolution” idején; a magyar „Nyíregyházi Kezdeményezés”, melynek célja az EU formálódó keleti politikájának regionális kiegészítéseként előmozdítani a határon átnyúló együttműködést, vagy szintén a magyar –és osztrák közös - kezdeményezésként kidolgozott projekt csomag, amely Ukrajna európai uniós integrációját hivatott elősegíteni a „Tágabb Európa” program keretében.

Létezik továbbá olyan vélemény, melynek értelmében az EU hagyományosan vezető szerepben lévő államai elméletileg jogosan tarthatnak attól, hogy a trójai faló sémájára, az Egyesült Államok potenciális befolyása, adott esetben a visegrádi államoknak a szervezetbe való felvételével, rajtuk keresztül jelentősen megnövekedhet. Ezen álláspontot képviselők szerint Kelet-közép Európa, egyrészt az Unióban való „igazi elfogadottság”, azaz teljes politikai integrálódás hiányából eredő frusztráció okán, valamint atlantista politizálásával gyengítheti az európai integráció kül- és biztonságpolitikai aspektusa megszilárdításának folyamatát.⁴³

⁴³ Gorka L. Sebestyén – Böszörményi Nagy Gergely The American-Polish Alliance, and the Role of Central Europe in the U.S. Security Policy (Foreign Policy Review Volume 3, Nos. 1-2 (2005))

Az Egyesült Államok pénzügyi szubvenciója a NATO új tagállamainak (millió USD)⁴⁴

	2000	2001	2002	2003 (becslés)	2004 (kérelem)
Csehország	6	9	10	11	10
Magyarország	6	9	10	11	10
Lengyelország	8	12	12	13	12
Összesen	20	30	32	35	32
Bulgária	5	14	9	10	9
Észtország	4	6	6	7	6
Lettország	4	5	6	7	6
Litvánia	4	7	7	8	7
Románia	6	17	9	10	9
Szlovákia	3	11	8	9	8
Szlovénia	2	6	4	5	4
Összesen	28	65	48	55	49

V. 6. A NATO legújabb fejlesztési tendenciáinak kihívásai

V. 6. 1. A transzatlanti olló

A Jugoszlávia elleni 1999-es légi háború, majd az afganisztáni és iraki kampány mindenki előtt nyilvánvaló tette, hogy az USA totális anyagi-technológiai fölényben van az európai lemaradással szemben. Becslések szerint az amerikaiak hatszor annyi pénzt investálnak egy-egy katonába, és ötször annyit költenek védelmi kutatásokra, mint európai szövetségeseik. Az olló ráadásul egyre nyílik, annak ellenére, hogy a 90-es években az európai NATO tagállamok növelték költségvetésüket. A 2003-as pénzügyi évben Washington a koreai háború óta példátlan mértékben, az előző évihez képest csaknem 46%-al toldotta meg a hadikiadásokat, amely 2004-ben már meghaladta a 400 milliárd dollárt, a következő hat év alatt pedig 2700 milliárd dollárt tesz majd ki az amerikai katonai büdzsé.

⁴⁴ Az USA kongresszusának költségvetési hivatala, USA Külügyminisztériumi adatok alapján. web-oldal: <http://www.cbo.gov>

Az európai NATO tagállamok ezzel szemben összesen sem fordítanak évi 170 milliárdnál többet védelemre, így hát nem csoda, ha az amerikai csapatok mobilitása és harci hatékonysága a számítások alapján mintegy tízszeres az Európai NATO országok egységeinek. A védelmi kiadások aránya a NATO-ban a következő: az Észak-Amerikai kiadások 3,3 GDP %-ot tesznek ki, a NATO tagországok együttesen 2,7 %-ot, az európai tagállamok pedig külön a GDP 2%-át költik védelemre. Washington a világ védelmi kiadásainak 43%-át adja, ezt Franciaország és az Egyesült Királyság együttes részesedése is már csak 5%-kal követi.

Az Európai Unióban 2000-ben a kormányok K+F kiadásainak mindössze 15%-át adták a katonai kutatások az 1991-es 21%-os szinttel szemben, vagyis az Európai Unió országai csökkentik a katonai K+F beruházásokat. Az Egyesült Államokban is csökkentek ugyan a védelem K+F-re fordított forrásai, de ez még mindig több mint a felét adja a kormány teljes kutatási kiadásainak. Az Egyesült Államok 80 milliárd dollárt irányzott elő az elavult fegyverzet lecserélésére 2004. és 2009. között.

A szakadék tehát Európa és az USA között minden valószínűség szerint tovább fog nőni. Még akkor is, ha az Európai Unió védelmi kiadásai több mint 80%-át az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Németország adja. A britek és a franciák mutatnak hajlandóságot némi növelésre. Franciaországban jelenleg a GDP 1,8%-át teszik ki a katonai költségek, 2003-2008 között viszont ezt 2, illetve 2,3%-ra emelik. A német védelmi költségvetés viszont 24,4 milliárd eurót tesz ki, és 2006-ig nem kívánnak a jelenleginél több pénzt fordítani a hadseregére, pedig Németország jóval az európai átlag alatt, a GDP 1,5% -a erejéig költ a honvédelemre. A fejlesztésekre fordított összegek arányát a jelenlegi 24,7-ről 2006-ig 27%-ra emelnék, és ennek megfelelően jelentős leépítéseket és laktanyabezárásokat jelentettek be.

V. 6. 2. Az Egyesült Államok dominanciája

Alig több mint egy évtized alatt a NATO átalakította önmagát egy kollektív védelemre összpontosító szövetségből a világ legtapasztaltabb béketeremtő és békefenntartó erejévé. Az 1990-es évek elején az Öböl-háború alatt a NATO félreállt, miközben Franciaország, az Egyesült Királyság és más európai szövetségesek hozzájárultak az USA által vezetett koalícióhoz, amely kiűzte az iraki erőket Kuvaitból. 1995-re azonban a NATO a

reflektorfénybe lépett, légi hadjáratot indított Bosznia és Hercegovinában, amely segítette véget vetni az ott három és fél éve dúló harcoknak, majd egy 60.000 fős haderőt vezetett a békemegállapodás katonai vonatkozásai végrehajtásának felügyeletére. Ezt követően a NATO kiterjesztette szerepvállalását a szárazföldön is, a béketeremtésről áttérve a békefenntartásra és a nemzetépítésre.

A NATO napirendjén szereplő számos kezdeményezés, tevékenység és művelet egyértelműen tükrözi a Szövetség erőfeszítéseit, hogy megfeleljen a változó stratégiai környezet kihívásainak. Ugyanakkor azonban kritikus fontosságú, hogy a Szövetség megőrizze jelentőségét az USA külpolitikájának prioritásai között. A NATO „teendőinek” listája nagyrészt azért bővül ilyen gyorsan, mert az USA politikai döntéshozói és véleményalakítói egyre inkább összekapcsolják a NATO stratégiai súlyát az USA külpolitikai céljaihoz való hozzájárulásával, az európai szövetségesek pedig felismerték, hogy a NATO csak önmagát veszélyezteti, ha visszautasítja a területen kívüli fellépésre irányuló felkéréseket és nem vállal fel kihívást jelentő új feladatokat.

A NATO 1999. évi washingtoni csúcstalálkozóján a szövetségesek egy új stratégiai koncepciót fogadtak el, amely tükrözte a biztonsági környezetben a hidegháború vége óta bekövetkezett változásokat. Mind a washingtoni csúcstalálkozón, mind 2002. évi prágai csúcstalálkozón a szövetségesek látványos képességi kezdeményezéseket indítottak útjukra - a Védelmi Képességek Kezdeményezést és a Prágai Képességek Kezdeményezést - Európa katonai képességeinek megerősítésére és annak biztosítására, hogy az európai fegyveres erők fel legyenek szerelve a gyorsabb és nagyobb távolságú bevetésekre. Habár a NATO átalakításának üteme a hidegháború vége óta figyelemre méltó volt, minden lépést heves vita kísért a NATO alapfunkciói tekintetében. A koszovói hadjárat tette egyértelművé az európai szövetségesek számára, hogy modernizálniuk kell katonai képességeiket, ha katonailag továbbra is meg akarják őrizni fontosságukat az Egyesült Államok számára. Valóban, egyes elemzők arra figyelmeztettek, hogy ha a katonai-technológiai és doktrínális szakadék Európa és az Egyesült Államok között tovább szélesedik, akkor a NATO jövője katonai szövetségként sivárnak ígérkezik. Ezért a Szövetségesek egy ambiciózus átalakítási folyamatot indítottak el - de az átalakítás szellemének még ki kell fejtenie hatását az NATO Stratégiai Koncepciójára, amely 1999. áprilisa óta nem változott.

V. 6. 3. Prága

Az Egyesült Államok saját új stratégiája valamint szövetségei feladatrendszerének átalakításával kapcsolatos törekvései sikerrel alapozták meg a NATO prágai csúcstalálkozóját, ahol Lord Robertson NATO-főtitkár jelentette be, hogy a 19 ország egyhangú döntésével meghívták a hét kelet-európai ország kormányát, hogy kezdjenek tárgyalásokat a NATO-hoz való csatlakozásról, annak érdekében, hogy 2004-ben a NATO-nak már 26 tagja legyen. Ezzel egyidőben a NATO számára az új évszázad kihívásait is megfogalmazták, amely kihívások nem annyira egyértelműek, mint amennyire valóságosak és sokkal alattomosabbak is, mint a hidegháború idején. Az első kihívás a fokozott instabilitás, a második fenyegetés a terrorizmus, a következő fenyegetés a tömegpusztító fegyverek terjedése. A csúcstalálkozón megfogalmazásra került, hogy a szövetségnek az új évszázad kihívásai alapján új képességekre is szüksége van - több nehéz teherszállító repülőgépre, sokkal kevesebb harckocsira, több precíziós irányítású fegyverre, telepíthető logisztikai támogató csoportokra, szárazföldi megfigyelő, felderítő rendszerekre, vegyi-biológiai hadviselés elleni védelemre. Kisebb, erősebb, gyorsabb haderők kellene, amelyek távolabb tudnak eljutni és hosszabb ideig működőképeseek.⁴⁵

A szövetségben új törekvésként jelentkezett, hogy a védelmi költségvetés nagyszabású növelése nélkül is lehet bővíteni a képességeket új prioritások felállításával, szakosodással, multinacionális együttműködéssel. A prágai csúcstalálkozó meghatározó jelentőségű mérföldkő volt, egyértelmű kötelezettségvállalást fogalmazott meg, hogy adott időkeretek között milyen képességeket fog nyújtani minden ország. A csúcstalálkozón tett felajánlások közül a leglátványosabb újdonság a NATO gyorsreagálású erő, NRF – 25 ezer fős, 5-30 napon belül bárhol bevethető erő, mely kezdeti működőképességét 2004 októberére érte el, teljes működőképességét 2006 októberére éri el. A katonai átalakítások területei a következők:

- a tagállamok területének közös védelme,
- a terrorizmussal, tömegpusztító fegyverekkel összefüggő veszélyek leküzdése,
- a NATO gyorsreagálású erő létrehozása,

⁴⁵ Prof. Dr. Szabó János: A globalizáció, az információs forradalom hatása a biztonsági világ- és regionális környezetre, valamint a védelmi szféra feladataira, Budapest 2005. szeptember

- stratégiai légi szállítási, légi utántöltési kapacitás megteremtése
- hírszerzés- és felderítés, harctéri kommunikáció
- vegyi, biológiai és nukleáris fegyverek, illetve ballisztikus rakéták elleni védekezőképesség,
- precíziós lőszer beszerzése,
- szakosodás.

A hét újonnan meghívott tagállamnak már ezekhez a képességekhez kellett, hogy hozzájáruljon, számukra a csatlakozás feltételül szabták meg a magasabb katonai kiadások biztosítását is, ami a tagországoktól legalább a GDP 2 százalékát elérő költségvetést igényel. (Csehország, Lengyelország és Magyarország prágai felajánlásai a IV. 1. 5. fejezetben olvashatóak.)

A 2002-es prágai csúcstalálkozónak egyik kiemelt témája volt az olyan programok kialakítása, amelyek az igényelt képességekhez, mindenekelőtt szállítási kapacitásokat és precíziós fegyvereket kértek.

2003 októberében a hollandiai Brunnsom támaszponton került felavatásra az Atlanti Szövetség gyökeres megújulását jelző, úgynevezett válaszó erők központja. A NATO válaszó erőinek szervezése mellett a másik legjelentősebb szervezeti újítás 2003. november végén Brüsszelben bemutatkozott be, egy új többnemzetiségű vegyi-biológiai-radiológiai védelmi zászlóalj, amely a terrorizmus elleni harc jegyében alakult. Létrehozása a 2001. szeptember 11-e utáni lépések keretébe illeszkedik. A zászlóalj a NATO új szimbóluma, gyorsan bevethető rugalmas, mobil egység. A kezdeti szakaszban mintegy 500 fővel megalakult zászlóalj fél évig cseh parancsnokság alatt állt, a Csehországi Libereczben nyitotta meg főhadiszállását. Vratislav Osvald cseh ezredes az egység parancsnoka és a zászlóalj mintegy 160 fős magját is a csehek adták.

V. 6. 4. Isztambul

A világ biztonsági kihívásait vállaló erőtevényezők 2004 első felében feltétlenül erősödtek, amikor újabb hét taggal gyarapodott a NATO, és 10 taggal gyarapodott az Európai Unió. A NATO és az Európai Unió között nemcsak biztató, közös, sajátos, biztonsági szerepmegosztás bontakozott ki, hanem az isztambuli NATO csúcstalálkozón egyértelmű feladatok is születtek,

mindenekelőtt a koszovói feladatátadásról, az afganisztáni szerepbővítésről, illetve az iraki konszolidációban való részvételről.

A hét új taggal: Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovéniával 26-ra nőtt 2004. márciusában az Észak Atlanti Szövetség tagországainak száma. Ez a kör nemcsak azt jelenti, hogy nőtt a NATO hatóköre és erőtartaléka Európában, hanem azt is, hogy a NATO határain kívüli szerepvállalásához erősödött a polgári demokráciák értékei által vezérelt biztonsági garanciát jelentő szervezett katonai erő. Összességében: mind az Európai biztonsági kockázatvállalás intézményesülésének, mind pedig a világbiztonság-kockázatainak jelentős pozitív módosulását ünnepelhettük ebben a lépésben.

A biztonsági garanciák oldalán további pozitív lépésnek számít, hogy az előzetes terveknek megfelelően rendkívüli elővigyázatosság, ugyanakkor nagyon erőteljes ellenzéki oppozíció keresztüzében ám mégis eredményesen zárult a NATO sörös Isztambuli csúcserkezte, ahol rendkívül fontos döntések születtek. Mindenekelőtt a szerepvállalás tekintetében, az Európai geopolitikában rendkívüli jelentőségű, hogy a délszláv válság kezelésében résztvevő NATO erők átadják szerepüket az Európai Unió békefenntartásnak. A másik rendkívül jelentős lépés a szerepvállalás tekintetében Afganisztánhoz kötődik, ahol is az eddig állomásozó 6500 főnyi NATO erőt 10 000 főre emelték föl és ellenőrzési hatókörét az ország eddigi inkább északi és nyugati feléről kiterjesztették a keleti-déli, eddig kevésbé ellenőrzött irányokba is. A harmadik és legfontosabb döntéshozatal Irakhoz kötődött, amennyiben a már korábban megszületett ENSZ felkérések mellé a NATO békefenntartó szerepbővítést és az újjáépítésben, a konszolidációban való szerepbővítést helyezte kilátásba. Ennek első és legfontosabb lépéssora az új iraki kormány számára az önvédelméhez – a rendfenntartáshoz, terrorelhárításhoz – lehetőséget biztosító erőknek a kiképzése és felkészítése NATO országok közreműködésével. (Azonban, annak ellenére, hogy az USA a NATO-t nagyobb helyszíni szerepvállalásra szólította fel, a Szövetség úgy döntött, hogy Irakban nem vállal az Afganisztánban már felvállalhoz hasonló stabilizációs szerepet.)

V. 6. 5. A visegrádiak közös célkitűzésének beteljesülése

Az isztambuli döntés hozzájárult az egykori Varsói Szerződés Szervezetének volt tagállamaiban végbement demokratikus fordulatok konszolidációjához, új energiát öntött a szövetségbe és megerősítette a biztonságnak, mint a haladás és felvirágzás feltételeinek fontosságát. A NATO tagsággal egyben a visegrádi országok - először Lengyelország, Csehország és hazánk, majd később Szlovákia - egyik fő célkitűzése beteljesült.

A szövetségbe való felvétel azonban számos új és nehéznek bizonyuló feladatot rótt ezen államokra. A NATO tagsággal együtt járó – de attól függetlenül is megjelenő – modernizációs kényszer hatására a régió országai védelmi felülvizsgálati folyamatnak kellett alávetni magukat. A Cseh Köztársaság, Magyarország, Lengyelország új és fontos védelmi vizsgálatokba kezdett, melyek üzenete a következő volt: szerényen emelni kell a költségvetést minden ajánlás szerint, csökkenteni a fegyveres erők létszámát, sorkötelezettségen alapuló haderő helyett pedig törekedni az önkéntes haderő kialakítására. A haderőreformok, illetve védelmi felülvizsgálatokból adódó feladatok legfontosabb célja, hogy ezen országoknak olyan, mind a NATO, mind pedig az EU számára hasznos és használható képességekkel rendelkező hadereje legyen, amely pozitívan befolyásolja szerepvállalási esélyeiket.

A haderőreformokkal egy időben komoly beszerzési vita alakult ki ezekben az országokban, mely során felértékelődött a közös, regionális megoldások lehetőségének szerepe. Ezek sikeréhez az eddigieknél behatóbb egyeztetés vált szükségessé-melyek ugyan megtörténtek, de nem feltétlenül végződtek sikerrel. Az együttműködés mellett a szakosodás is fontossá vált, amelynél a költségcsökkentés volt a meghatározó tényező. A NATO tag cseh fegyveres erők, az atom- biológiai és vegyi védelem terén erősek, a Magyar Honvédség műszaki képességeinek van jó híre. A közös beszerzések, a többnemzetiségi erők, és a szakosodás – három fontos kollektív fejlesztési elv kiterjesztése azonban nehéz feladatokat jelentett. Szemben álltak ugyanis az itt-ott még érthető – azonban a katonák által néha gyanúsan túltámogatott – nemzeti véleményekkel, miszerint a lehető legrosszabbra készülve, a katonai képességek lehető legszélesebb körét kell fenntartani. Az a tény, hogy az egyes országokon belül is nehezen született konszenzus az említett témákban, továbbá az, hogy a négy ország természetesen ragaszkodott nemzeti érdekeik védelméhez, gátat vetett a visegrádiak szorosabb együttműködésének – még az „elsőként való célba-érés” eufórikus hangulatát követően is.

VI. Összegzés

A visegrádi együttműködés új dimenzióba került a négy állam NATO illetve EU taggá válásával, ami – a sok esetben hasonló kötelezettségekből eredő teljesítés-kényszer hatására – új lendületet adhat az elkövetkező időszakban a közös munkának.

Az EU-ba újonnan belépett visegrádi államok, jóllehet megnövelték katonai kiadásait, ezzel az egész unió ilyen jellegű kiadásainak még mindig csupán elenyésző százalékát teszik ki. Továbbá ezen országok ipari is technológiai képességei mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban is meglehetősen korlátozottak. A hosszú ideig tartó Varsói Szerződés-tagságuk következtében az összes visegrádi ország nagy mennyiségű, szovjet időszből származó felszereléssel rendelkezik, ugyanazokkal a képességbeli hiányosságokkal kell szembenézniük, és gyakran a beszerzési és modernizációs projektjeik is hasonlóak. Eddig azonban képtelenek bizonyultak a szükségleteik összekapcsolására és közös projektekbe való átültetésére.

A haderő fejlesztési és hadiipari együttműködési lehetőségek kihasználtsága messze elmaradt attól a szinttől, amit a potenciális kölcsönös érdekek igazolnának, de a két területen belül az első jelentősebb lemaradással bír. Egyértelmű, hogy amennyiben össze hangolnák modernizációs – elsősorban korszerűsítési és beszerzési – politikájukat és együttműködnének az Európán belül számukra kiemelkedő lehetőségként megjelenő speciális képességek kifejlesztésében, - azaz szorosabbra fűznék regionális együttműködésüket – tovább növelhetnék versenyképességüket valamint hamarabb és előbbre juthatnának az euroatlanti szervezetek struktúrájában uralkodó érdekérvényesítési mechanizmusokban.

Az EU-ba való teljes, „politikai” integráció elérése érdekében azonban a visegrádiaknak még számos kritériumot kel teljesíteniük, számos elvárásnak kell megfelelniük, amivel egyidőben arra is lehetőségük van, hogy a most formálódó új struktúrák és programok kialakításánál érvényesíthessék érdekeiket. Ezek közül az általam vizsgált területen a potenciálisan legígéretesebbnek tűnő terület - a Tágabb Európa koncepcióban való összehangolt cselekvés mellett - az Európai Védelmi Ügynökség munkájának kialakítása során a közös érdekek felismerése és együttes képviselése. Ebben látom a visegrádiak egyik legkomolyabb együttműködési tartalékát.

Az EDA kialakításának célja volt, hogy Európa országainak fegyverzeti kérdéseit a továbbiakban ne elsősorban nemzeti kérdésként, hanem össz-európai szinten kezeljék. Ha ugyanis Európa meg akarja őrizni a hadiipari bázisának nemzetközi versenyképességét, akkor – tekintettel az európai nemzeti hadiipari piacok korlátozott méretére és a modern fegyverzetrendszer költségeire – elkerülhetetlen az egységes európai hadiipari felszerelés-piac megteremtése és az iparág összeurópai konszolidációja.

A visegrádi államok, egymás közt egyeztetett érdekeik alapján történő közreműködésével, szervesen hozzájárulhatnak az európai hadiipari bázis nemzetközi versenyképességének megőrzéséhez. A védelempolitika és hadiipar területén megerősödött visegrádi államok nem csupán saját súlyukat növelnék a transzatlanti integrációkban, de hangsúlyosabban hozzájárulva az Európai Unió saját védelmi képességeihez, javítanák annak versenyképességét, valamint fegyverkezés-politikájának hatékonyságát. A megnövekedett hatékonyság és versenyképesség pedig nem csupán az új biztonsági kihívásoknak való megfelelés előfeltétele, de egyben védelmet is jelent az Egyesült Államok monopóliumával szemben.

VI. 1. Következtetések - nyitott kérdések az EU tag visegrádi országok haderő fejlesztési és hadiipari együttműködésében

A tíz új tagállam, köztük a visegrádi négyek Európai Unióhoz való csatlakozása máig nem befolyásolta szignifikánsan az európai hadiipari folyamatokat, nem hozott alapvető változást ebben az iparágban. Ennek egyik oka, hogy az új tagállamoknak, még a négy visegrádi országnak is, ezen a téren nagyon csekély szerepe és súlya van: jóllehet a katonai kiadásukat megnövelték, az az egész EU ilyen jellegű kiadásainak még összesítve is mindössze öt százalékát teszik ki. Továbbá ezen országok ipari és technológiai képességei mind mennyiségi, mind minőségi vonatkozásban is meglehetősen korlátozottak. Az állításomat másodsorban befolyásoló ok, hogy a hadiipar eddig kívül maradt az európai integrációs folyamaton. Az EU Alkotmányos Szerződés 296. cikkelye szerint a tagállamok a hadiipari

termékek termelését, kereskedelmét és beszerzését valamint a hadiipari szolgáltatásokat kizárták az egységes piacból, sőt még arra sem voltak hajlandók, hogy CFSP/ESDP kormányközi struktúráit a hadiipari együttműködés céljaira felhasználják. Csak most tapasztalható, hogy az EU kezd részt venni ezen a területen. Ebből következik, hogy az újonnan csatlakozott államok nem egy olyan, már elfogadott *acquis* által meghatározott közösségi szabályozási környezetbe kerültek, amely a hadiipari piacokra vagy hadiiparukra közvetlen befolyást gyakorolhatna.

Mindez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az EU-bővítése és a hadiipar között nem lenne semmifajta összefüggés. Épp ellenkezőleg, az Európai Unió Képességi Akcióterv⁴⁶ folyamatainak valamint a Konvenció tevékenysége nyomán számos kezdeményezés történt, amely a hadiipar terén jelentősen növelheti az EU szerepét, és nagy hatással lehet az új tagállamokra is. Ez az Európai Védelmi Ügynökség (EDA) vonatkozásában már kifejezetten tapasztalható, továbbá ilyen jelek tapasztalhatók a Bizottságnak az Európai Biztonsági Kutatási Programra (ESRP) illetve a hadiipari beszerzésekkel kapcsolatos lehetséges közösségi direktívára vonatkozó terveivel kapcsolatban is. Ugyanakkor a fegyverzeti kérdések továbbra is alapvetően tagállami hatáskörben maradnak, és az ilyen téren hozott döntéseket egyhangú szavazással hozzák meg. Tehát katonai és hadiipari képességeiktől függetlenül az új tagállamok részt fognak venni a jövő folyamatainak alakításában.

Fentiek alapján a legfontosabb következtetés az, hogy az új tagállamoknak meg kell határozniuk a most futó kezdeményezésekkel kapcsolatos álláspontjukat, és mindezt igen gyorsan, hiszen a szóban forgó kezdeményezések meglehetősen felgyorsultak. Ez azonban nehéz feladatnak bizonyult – egyrészt azért, mert a szóban forgó témák nagyon összetettek és rendkívül szerteágazó vonatkozásúak, másrészt mert az új tagállamok számára az EU mechanizmusa, figyelemmel az e területen jelen lévő szereplők nagy számára és az intézményi torzalkodásokra, nem mindig könnyen érthető. Ettől függetlenül, a Visegrádi Országoknak azon kell lenniük, hogy az ő érdekeiket is figyelembe vegyék abban a folyamatban, amely a számukra kockázatokkal, de egyben lehetőségekkel is jár.

⁴⁶ ECAP = European Union Capability Action Plan - ECAP

Az egyik legjelentősebb és legelőrehaladottabb, fegyverzettel kapcsolatos EU projekt a hivatalosan 2004. júliusában elindított Európai Védelmi Ügynökség (EDA). Bár az még nem világos, hogy a gyakorlatban hogyan fog működni, és milyen konkrét hatást fog kifejteni, joggal feltételezhető, hogy az EDA több módon is a visegrádi országok hasznos eszköze lehet.

- ◆ Az ügynökségnek az európai katonai képességek fejlesztése terén végzett tevékenysége az új tagállamok számára további útmutatást adhat a haderejük modernizálásában, és segítheti őket a saját katonai tervezési folyamataik szilárdabb alapokra való helyezésében. A visegrádi országok beszerzési politikája nagy utat tett meg a hidegháború óta. Mind a négyen jelentős erőfeszítéseket tettek a védelmi költségvetésük növelésére és hozzákezdtek a haderejük átszervezéséhez és modernizálásához. Ezzel együtt is, az EDA segítheti őket e folyamat stabilizálásában, illetve a szélesebb európai összefüggésbe való helyezésében - ami az interoperabilitás és költséghatékonyság alapvető feltétele.
- ◆ Az EDA segíthet az együttműködés területeinek a meghatározásában. Hosszú ideig tartó Varsói Szerződés-tagságuk következtében az összes visegrádi ország nagy mennyiségű, szovjet időszakból származó felszereléssel rendelkezik, ugyanazokkal a képességbeli hiányosságokkal kell szembenéniük, és gyakran a beszerzési és modernizációs projektjeik is hasonlóak. Eddig azonban képtelenek bizonyultak a szükségleteik összekapcsolására és közös projektekbe való átültetésére. Az EDA megfelelő keretül szolgál a regionális együttműködésük elősegítéséhez, különösen a korszerűsítés és az azonnali beszerzések terén.
- ◆ Az Ügynökség támogatást nyújthat mind a fegyveres erők, mind pedig a visegrádi országok hadiiparának modernizálásában oly módon, hogy elősegítheti a szűk, speciális képességek („részképességek”) kifejlesztését. A védelmi képesség-fejlesztés-és fegyverzetpolitikák EU-szintű monitorozása révén az EDA valójában egyedülálló helyzetben van, hogy a szerep-szakosodás és a munkamegosztás új, hatékony formáit javasolhassa, és segíthesse azok létrejöttét.

Az Ügynökségnek kis operatív költségvetése lesz, lesznek külön költségvetésű ad-hoc projektjei, és idővel az OCCAR⁴⁷ program-menedzselési rendszerét is használhatja majd. Mindhárom esetben a verseny komoly problémát jelenthet a visegrádi országok iparának részvétele számára. Amennyiben az Ügynökség által finanszírozott szerződéseket a versenyképességi kritériumok alapján ítélik oda, a visegrádi négyek számára az a kockázat jelentkezik, hogy a pénzügyi hozzájárulásuknak semmilyen közvetlen hozadéka sem lesz. Ha viszont a szerződéseket a *jogos viszonyosság (juste retour)* elv alapján ítélik oda, az Ügynökségnek komoly nehézségei lesznek a fő küldetése megvalósításában, azaz az európai ipari alapok versenyképességének fokozásában. Amíg az Ügynökség csak egy egészen elenyésző nagyságú költségvetéssel rendelkezik, amely jelenleg csak megvalósíthatósági tanulmányok finanszírozására elég, addig nem lesznek olyan témák, amelyeknek a pénzügyi vonzatai komolyabb feszültségeket kelthetnek. Ám a helyzet a jövőben megváltozhat. Az EDA ad hoc projektjeiben illetve az OCCAR által menedzselte programokban való részvétel hasonló problémákat okozhat. Ilyen esetekben a pénzügyi szabályok és a feladatokban való részvétel ad hoc jelleggel ugyan megvitatható, de a *jogos viszonyosság (juste retour)* elv alkalmazása vitákat okozhat.

Az EDA-nak arra is felhatalmazása van, hogy szorosan együttműködjön az Európai Bizottsággal. Konkréten, az utóbbi részt vehet az Ügynökség ad hoc projektjeiben. Ez a rendelkezés különösen fontos, mivel a Bizottság jelenleg egy, a 2007 utáni időszakra vonatkozó Európai Biztonságpolitikai Kutatási Program (ESPR) kidolgozásán munkálkodik. A Bizottság szerint ennek célja a szinergiák maximalizálása, valamint a polgári, biztonsági és hadiipari kutatások közötti technológiai transzfer előmozdítása. A technológia egyre fokozódó kettősségére, valamint a katonai és nem-katonai biztonsági funkciók közötti átfedésekre való

⁴⁷ Az OCCAR egy fegyverkezési együttműködést elősegítő szervezet, melynek jelenleg 5 tagállam tagja.

Az OCCAR egy kormányközi ügynökség, de nem Európához tartozó. Kizárólag a hat érdekelt félhez tartozik, és szigorúan olyan beszerzési ügynökség, amely programok lefolytatásáért létezik. Ily módon nemrég átvette az A400M Airlifter program kezelését. Az OCCAR feladata ebben az esetben a vállalkozó kezelése, hogy a repülőgépek a szükséges időben és költséggel kerüljenek leszállításra.

Az egyik ilyen kezdeményezés az volt, hogy az EU négy legerősebb tagországa (Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Olaszország) 1998-ban megállapodott egy Közös Fegyverzeti Együttműködési Szervezet (OCCAR) létrehozásában, amelynek célja az, hogy a védelmi ipari vállalatok, az EU Bizottság állásfoglalásának szellemében, szoros együttműködést alakítsanak ki. Ennek során az együttműködés olyan területekre terjed ki, mint a költséghatékonyság kritériumának, mint elsődleges szempontnak a megteremtése, a felhasználók szükségletei hosszú távú harmonizálásának a kialakítása, az európai védelmi ipar technológiai bázisának a megerősítése a versenyképesség fokozása céljából, az egyensúly megteremtése a több évre szóló programok között. A szervezet jelenleg zártnak tekinthető, mivel más EU tagállam csatlakozási szándékát eddig nem fogadták el. Ez feszültséget eredményezett az egyébként jelentős védelmi iparral rendelkező kisebb tagállamok részéről.

tekintettel minden bizonnal ésszerű lépés, ha az ESPR-t felhasználják az EDA bizonyos ad hoc projektjeinek a finanszírozására. Ez is hasznos lehetne a visegrádi országok számára, mivel a Bizottság hagyományosan érdekelt a kis-és közepes vállalkozások (SMEs) támogatásában valamint a pénzügyi támogatások földrajzilag kiegyensúlyozott elosztásában. Továbbá, a Bizottság nem védelmez konkrét nemzeti érdekeket, és ez olyan tény, ami a kormányközi megállapodásoktól eltérően könnyebbé teszi a visegrádi országok számára a kutatási pénzekhez való hozzáférést.

A Bizottságnak a hadiipari beszerzések terén megfogalmazott kezdeményezése problematikusabb lehet, mint az Európai Biztonságpolitikai Kutatási Program területe. A Bizottság 2004-ben kiadott, a hadiipari termékek és szolgáltatások közbeszerzésére vonatkozó Zöld Könyve egy konzultációs szakasz kezdetét jelenti, ami még nem világos, hogy milyen eredménnyel zárul. Amennyiben az lesz az eredménye, hogy szűkíteni fogja az EU Alkotmány 296. cikkelyének hatályát, akkor az komoly kihatással lesz a visegrádi országok hadiipari piacaira. Ebben a tekintetben három tényező érdemel különös figyelmet.

Az első az átláthatóság és a tisztességes verseny kérdésköre. Az igaz, hogy az azonnal hozzáférhető eszközök külföldi beszerzése terén a Közép-és kelet-európai országok hadiipari piacain nagyon jelentős verseny van. Ugyanakkor, valahányszor olyan helyzet adódik, hogy helyi vállalatok ki tudják elégíteni a nemzeti hadsereg igényeit, akkor a visegrádi országok, hasonlóan a többi fegyvergyártó országhoz, a közbeszerzési döntéseiket határozottan nemzeti preferenciák alapján hozzák meg. A 296. cikkely hatályának korlátozása, akár egy új direktíva révén, vagy a fennálló szabályozás szigorúbb alkalmazása következtében, minden bizonnal korlátozni fogja az ilyen közbeszerzési gyakorlatot és megnyitja a kaput a szélesebb EU-n belüli verseny előtt. A versenyképesség valamint az alacsony technológiai termékek terén való szakosodás hiánya miatt a visegrádi országok hadiipari vállalatainak valószínűleg nehézségei lesznek a más EU országok hadigyártói által támasztott versennyel való szembeszállásban.

A második tényező, hogy a hadiipari beszerzésekre vonatkozó Közösségi direktíva kevés teret hagy az ellentételezésekre, mivel ez az átláthatóság és a tisztességes verseny elveivel nehezen egyeztethető össze. Mivel az ellentételezéseknek hatalmas jelentősége van a visegrádi

országok hadiipara szempontjából. Az elvesztésük komoly kihatással lesz a térség hadiipari szektorára.

Végül, de nem utolsósorban, egy, a hadiipari beszerzésről születendő bizottsági irányelv valószínűleg további intézkedéseket generál más területeken is, mint például versenyjog vagy a kereskedelem területén. Ha így történik, ez megkérdőjelezhet bizonyos állami támogatásokat is. Ennek a hatása különösen súlyos lesz az olyan vállalatok számára, amelyek nem versenyképesek és az állami támogatásoktól függenek. Mindez persze nem egyhamar következik be, ha egyáltalán bekövetkezik. A politikai konszenzus megszületése, az európai hadiipari eszközök egységes piaca csak lépésről lépésre jöhet létre és minden bizonnyal nagyon időigényes feladat lesz – amely elegendő időt biztosít a kormányoknak és az iparágaknak arra, hogy minderre felkészüljenek. Ebben az összefüggésben a privatizáció és a modernizáció – mind a termelési módszerek, mind a termékskála terén – kulcsfontosságú lesz a hadiipari vállalatok sikeressége szempontjából. Ebben a tekintetben a visegrádi országok nagy utat tettek meg a hidegháború befejeződése óta. Ennek ellenére, különösen Lengyelországban és Szlovákiában, a privatizációs folyamat még csak nagyon az elején jár. Emellett, mint arra már korábban utaltunk, a régió hadiipari termelése még jórészt továbbra is a korábbi Varsói Szerződés időszakára jellemző specializálódás mentén folyik. A termelés középpontjában továbbra is a nehézfegyverzet, a kézfegyverek termelése, illetve a szovjet-korabeli felszerelések modernizálása áll. Kétségesnek tűnik, hogy ez a termék-portfólió hosszú távon garantálja majd a túlélést. Korlátozott méreteikre való tekintettel a Közép-és kelet-európai hadiipari vállalatoknak valószínűleg nem lesz más választásuk, mint hogy vagy nagyon speciális kapacitásokra szakosodjanak, vagy, hogy a nagy nyugati fő szerződészkötő vállalatok szállítói legyenek. Már történtek ilyen erőfeszítések, de még nagyon sok a tennivaló. A viszonylag olcsó és jól képzett munkaerőre építve mind a kormányoknak, mind a vállalatoknak még specializáltabb területekre kellene összpontosítani a befektetéseket.

Elvben, különösen a közvetlen tőkebefektetések esetében, az ellentételezések elősegíthetik ezt az elkerülhetetlen adaptációs folyamatot. Segíthetnek a versenyképesség javításában és a nyugati partnerekkel való tartós kapcsolatok megteremtésében, amennyiben és csak abban az esetben, ha ezt a modernizáció és a specializálódás eszközeként, nem pedig a versenyképtelen létesítmények és struktúrák fenntartására használják.

Az előzőleg említett két kezdeményezésnél (Bizottsági direktíva, ESPR) még problematikusabb a visegrádiak számára a - többek között az ellentételezés uniós szintű harmonizációját, annak fokozatos visszaszorítását tervező - EDA 2005. november 21-én hozott döntése. Ennek értelmében 2006. július 1-i dátummal bevezetésre kerül önkéntes, jogilag nem kötelező érvénnyel egy védelmi beszerzési piaci rezsím – valamint az annak eszközéül szolgáló Magatartási Kódex. A tagállami védelmi beszerzési piacok egymás közötti megnyitására vonatkozó kormányközi rezsím lényege, hogy a részes tagállamok önkéntes alapon, beszerzési adatok közlésével, megnyitják védelmi beszerzési piacukat egymás ipari cégei számára. A tagállamoknak a tervezetten nettó 1 millió eurót elérő és meghaladó értékű beszerzéseiket kellene bejelenteniük az EDA által (megfelelő biztonsági rendszabályok mellett) működtetendő monitoring rendszerbe.

Problematikussá a csatlakozásról szóló viták miatt vált a rezsím bevezetése, hiszen míg a tagsággal önmagában

- az európai védelmi integráció megteremtése iránti elkötelezettségüket demonstrálhatnák,
- emellett az európai biztonság- és védelempolitika továbbfejlesztése, a tagállami védelmi együttműködés elmélyítése érdekében hozott döntések és intézkedések sikeréhez – lehetőségeikhez mérten – a gyakorlatban is a lehető legteljesebb mértékben hozzájárulhatnak

ennek ellenére a visegrádiak közül a 2006. áprilisi álláspontok alapján sem Magyarország, sem Csehország, sem Lengyelország nem kíván júliusban csatlakozni a rezsímhez. Ezen országoknak leginkább

- a Magatartási Kódexnek a nemzeti ellentételezési politikák harmonizálására vonatkozó elemei miatt,
 - valamint azért, mert kétségeik vannak afelől, hogy a kis- és közepes vállalkozásaik a piac jelenleginél nagyobb mértékű liberalizálása során képesek lesznek alkalmazkodni,
- kétségeik vannak a csatlakozás indokoltságát illetően. Félelmeik szerint a tervezett szabályozások hátrányosan érinthetik az egyébként is nehéz helyzetben lévő hadiiparukat, az EDA által javasolt új szabályok ronthatják tendernyerési lehetőségeit az európai piacokon.

Véleményem szerint ezen országok, köztük hazánk csatlakozása nem járna a hadiipar számára a fentiekben vázolt megrázó következménnyel, hiszen a Magatartási Kódex egyrészt elegendő rugalmasságot biztosítana az átállás idejére, másrészt az abban foglalt szabályozás kellő biztosítékokat tartalmaz - nem kötelező jellegű, és indoklás esetén el lehet térni az előírtaktól.

A rezsim indulásakor történő csatlakozás melletti legfontosabb érvnek mégis azt tartom, hogy amennyiben a bevezetéskor nem csatlakozunk ahhoz, úgy

- nemcsak a visegrádi (itt magyar, cseh, lengyel) kis- és középvállalatok alvállalkozói lehetőségeit korlátozzuk és a rezsimnek a védelmi iparra és piacra gyakorolt pozitív restrukturáló hatásaitól fosztjuk meg magunkat,

- hanem attól a lehetőségtől is, hogy „bennlévőként” a többi részes tagállammal közösen alakítsuk az offset- szabályokat - amelyek a rezsimhez történő későbbi csatlakozásuk esetén már ezekre az országokra is vonatkozni fognak. A felkészülési időszakot illetően így végső soron éppen ellenkező hatást ér el az, aki kimarad a rezsimből.

Bár a többi EU tag közül csupán Spanyolország jelezte kimaradási szándékát, köztudott, hogy több államnak is nehézségekkel fog járni a csatlakozás - aminek ellenére a mellett döntöttek. Hiszen a rezsim alkalmazása nélkül a tagállamok végképp lemondhatnak az európai védelmi piacról, mint elérendő célról - amelyhez az új rezsim bevezetése csak az első lépésnek tekinthető.

Ha azonban Európa meg akarja őrizni a hadiipari bázisának nemzetközi versenyképességét, akkor – tekintettel az európai nemzeti hadiipari piacok korlátozott méretére és a modern fegyverzetrendszer költségeire – elkerülhetetlen az egységes európai hadiipari felszerelés-piac megteremtése és az iparág összeurópai konszolidációja.

Az európai hadiipari bázis nemzetközi versenyképességének a megőrzése nem csupán az új biztonsági kihívásoknak való megfelelés előfeltétele, de egyben a védelmet erősíti az USA monopóliumával szemben. Ez valójában azoknak is az érdeke, akik hadiipari felszereléseiket az Egyesült Államoktól vásárolják, hiszen a verseny az egyetlen garancia arra, hogy Amerikától vonzó ajánlatokat kapjanak. Más szóval, lehet, hogy a hadiipar és hadiipari piacok

„össz-európaivá” tétele hatalmas feladat, ám hosszú távon mind a nagy, mind a kis EU országok számára a következmények még rosszabbak lehetnek, ha a fegyverzetek kérdéseit továbbra is elsősorban nemzeti kérdésként kezelik.

Az EU-ba és a NATO-ba újonnan belépett visegrádi államok szempontjából pedig egyértelmű, hogy amennyiben össze tudják hangolni modernizációs – elsősorban korszerűsítési és beszerzési – politikájukat és együttműködnének az Európán belül számukra kiemelkedő lehetőségként megjelenő speciális képességek kifejlesztésében, - azaz szorosabbra fűznék regionális együttműködésüket – növelhetnék versenyképességüket, valamint hamarabb és előbbre juthatnának az euroatlanti szervezetek struktúrájában uralkodó érdekérvényesítési mechanizmusokban.

VI. 2. Eredmények

1. Feltártam a visegrádi országokban a védelempolitikai együttműködést meghatározó nézetek és motivációk történelmi gyökereit, a megjelölt időszakban az együttműködés fejezeteit, és vizsgáltam a jelzett régió haderő fejlesztési, hadiipari együttműködési tendenciáit, melyek alapján bizonyítottam a visegrádi együttműködés jövőbeni szükségességét.

2. Igazoltam, hogy a visegrádi országok haderő fejlesztési és védelemipari együttműködésében léteznek további jelentős kiaknázatlan lehetőségek, hangsúlyoztam az Európai Unió Új Szomszédságpolitikájában, keleti és délkeleti politikájában, valamint az EDA (Európai Védelmi Ügynökség) kialakításánál az együttműködésben rejlő tartalékokat.

3. Bizonyítottam a kooperáció kölcsönös hasznosságát és a sajátos érdekek megjelenését, változásait a vizsgált területen az együttműködés felélénkítése, új alapokra helyezése során.

VI. 3. Ajánlások

A jelen értekezés megírása előtt számos tanulmányt készítettem a kelet-közép európai regionális politikai együttműködés, ezen belül elsősorban a visegrádi együttműködés és regionális partnerségi kezdeményezés témakörében, amelyek a magyar külpolitikában, bilaterális parlamenti kapcsolatainkban irányadó és orientáló szerepet tölthetnek be. A jelenlegi, a regionális együttműködések védelempolitikai aspektusát vizsgáló dolgozat új tudományos eredménye, hogy regionális érvennyel első ízben összegzem e témában a fejleményeket, s vonok le olyan következtetéseket, amelyeket megfelelő politikai akarat esetén a **szóban forgó kormányok felhasználhatnak** védelempolitikájuk alakítása és célkitűzéseik megvalósítása során, a gyümölcsöző és kölcsönösen hasznos, visegrádi együttműködés megerősítése érdekében.

Ajánlom továbbá az értekezést a graduális egyetemi képzésben a biztonságpolitikával foglalkozó hallgatóknak **tanulmányaik során felhasználni**.

Irodalomjegyzék

Barany D. Zoltan, Civil-Military Realties in Communist Systems : Western Models Revisited. *Journal of Political and Military Sociology*

Benjamin Schwarz, *NA TO at the Crossroads: Reexamining America's Role in Europe* (Santa Monica, Calif.: RAND, January 1994),

Birák Ottó A beszerzések céginformációs rendszerének működéséről (Hadtudomány, XV.évf. 1. szám 2005 március)

CBO Papers, The cost of expanding the NATO alliance, 1996 március

Charles Kupchan, "Expand NATO-And Split Europe," *New York Times*, November 27, 1994,

Chris Donnelly, Defence transformation in the new democracies: A framework for tackling the problem. *NATO-review*, No 1, 1997.

Deák András: EU-Russia policies and the Visegrad Group (Foreign Policy Review Volume 3, Nos. 1-2 (2005))

Deák Péter Haderőn kívüli feltételek és hatások a Magyar Honvédség reformjában (Hadtudomány, XIV.évf. 1. szám 2004 március)

Demkó Attila A Magyar Köztársaság biztonságpolitikai környezetének változásai (Hadtudomány, XIV.évf. 1. szám 2004 március)

Dezséri Kálmán Is it feasible to enhance the cooperation among the Visegrad countries within the EU? The economic aspects (Foreign Policy Review Volume 3, Nos. 1-2 (2005))

Gorka L. Sebestyén – Böszörményi Nagy Gergely The American-Polish Alliance, and the Role of Central Europe in the U.S. Security Policy (Foreign Policy Review Volume 3, Nos. 1-2 (2005))

Gyarmati István A Magyar Honvédség az Európai Unióban (Hadtudomány, XIV.évf. 2.szám 2004 június)

Henry Kissinger, "Expand NATO Now," *Washington Post*, December 19,1994,

Jakus János A Magyar Honvédség a rendszerváltástól napjainkig (Hadtudomány, XV.évf. 1. szám 2005 március)

Karl-Heinz Kamp, 'The Folly of Rapid NATO Expansion,' *Foreign Policy*, vol. 98 (Spring 1995),

Mateusz Gniazdowski Possibilities and constraints of the Visegrad countries cooperation within the EU (Foreign Policy Review Volume 3, Nos. 1-2 (2005)

Michael Mandelbaum, "Preserving the New Peace: The Case Against NATO Expansion," *Foreign Affairs*, vol. 74 (May/June 1995),

Michael Brown, "The Flawed Logic of NATO Expansion," *Survival*, vol. 37, no. 1 (Spring 1995)

Nagy Gábor, Haderő-átalakítás és haderőfejlesztés (Hadtudomány, XIV.évf. 2.szám 2004 június)

Paul Gallis, *NATO: Enlargement in Central Europe* (Congressional Research Service, November 10,1994),

Peko József, A haderőreform néhány stratégiai kérdése (Hadtudomány, XIV.évf. 1. szám 2004 március)

Perlmutter Amos, LeoGrande M. William, The Party in Uniform: Toward a Theory of Civil-Military Relations in Communist Polticay System. *American Political Science Review* 76 (december)

Pirityi Sándor, NATO-csúcs a Boszporusznál (XIV. Évf. 3-4. szám 2004. november)

Prof. Dr. Szabó János, Transforming the Defense Sector in a New Democracy Civil-Military in Hungary – Facts and Tendencies Military and Society in 21st Century europe ECSC Transaction P. LIT Verlag. Hamburg 2000.

Prof. Dr. Szabó János, A fegyveres szektor átalakulásának regionális jellemzői a volt Varsói Szerződés országában Új Honvédségi Szemle 1998. 4. szám

Prof. Dr. Szabó János, A globalizáció, az információs forradalom hatása a biztonsági világ- és regionális környezetre, valamint a védelmi szféra feladataira (Budapest, 2005. szeptember)

Prof. Dr. Szabó János, A visegrádi országok védelmi ipari integrációs esélyei, Védelmi Tanulmányok SVKI Budapest 1998 No23.

Prof. Dr. Szabó János, A visegrádi országok védelmi ipari integrációs esélyei. A NATO-ra várva. Védelmi Tanulmányok Budapest, 1998.

Ronald Asmus, Richard Kugler, and F. Stephen Larrabee, "Building a New NATO," *Foreign Affairs*, vol. 72 (September/October 1993),

Schmitt, B., 'A common European export policy for defence and dual-use items?', Western European Union, Institute for Security Studies, *Occasional Paper 25*, May 2001, available at www.iss-eu.org/occasion/occ25.pdf

Schmitt B. (ed.), 'EU enlargement and armaments. Defence industries and markets of the Visegrad countries', EU Institute for Security Studies, Occasional paper No. 54, september2004, available at www.iss-eu.org/occasion/occ54.pdf

Singh, R. P. (ed.), *Arms procurement decision making – Volume 1 & 2*, Stockholm International Peace Research Institute (Oxford University Press: Oxford, 2000).

Sköns, E., Bauer, S. and Surry, E., ‘Arms production’, SIPRI Yearbook 2004: *Armaments, Disarmament and International Security* (Oxford: Oxford University Press, 2004).
 Tagarev, T. (ed.), *Transparency in defence policy, military budgeting and procurement*, (DCAF/George C. Marshall: Sofia, 2002).

Strobe Talbott, "Why NATO Should Grow," *New York Review of Books*, August 10, 1995

Szayna-Byman-Benkes-Eaton-Jones-Mullins-Lesser-Rosenau: *The Emergence of Peer Competitors: a Framework for Analysis*, ed. RAND Corporation, US Army, Arroyo Center, 2001.

Szemerényi Réka, *Central European Civil-Military Reform at Risk*. Adelphi Paper, No 306. IISS, Oxford University Press, 1996.

Szenes Zoltán *A NATO jövője* (Hadtudomány, XV. Évf. 2. szám 2005. június)
 Ted Galen Carpenter, *Beyond NATO: Slaying Out of Europe's Wars* (Washington, D.C.: Cato Institute, 1994)

Thomas Szayna, Stephen F. Larrabee, *East European Military Reform after the Cold War: Implication for the US Santa Monica*: Rand Corporation, 1995.

Zbigniew Brzezinski, "A Plan for Europe," *Foreign Affairs*, vol. 74 (January/February 1995)

Van Eekelen, Willem F, ‘Democratic Control of Armed Forces: The national and international parliamentary dimension’, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper – No. 2., Oct. 2002, available at www.dcaf.ch/publications/Occasional_Papers/2.pdf, WEU Assembly Doc. A/1842 and A/1885.

Van Eekelen, Willem F, *The Parliamentary Dimension of Defence Procurement Requirements, Production, Cooperation and Acquisition DCEF No5* Geneva, March 2005

Mellékletek

Az 1991-es Visegrádi Nyilatkozat

A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Magyar Köztársaság együttműködéséről az európai integráció útján

A Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság, a Lengyel Köztársaság, valamint a Magyar Köztársaság államelnökeinek, miniszterelnökeinek, külügyminisztereinek és parlamenti küldötteinek pozsonyi találkozója a Közép-Európában megváltozott helyzetben ezen országok között a politikai, gazdasági és kulturális együttműködés új alapjainak, formáinak létrehozását indította meg.

Az elmúlt évtizedek során kialakult helyzet hasonlósága a három államot alapvetően megegyező célok elérésére ösztönzi:

- az állami függetlenség, a demokrácia és a szabadság teljes körű helyreállítása
- a totalitárius rendszer társadalmi, gazdasági és szellemi megjelenési formáinak felszámolása
- a parlamenti demokrácia, a korszerű jogállam kiépítése, az emberi jogok és alapvető jogok tiszteletben tartása
- a korszerű piacgazdaság megteremtése
- Európa politikai, gazdasági, biztonsági és jogalkotási rendszerébe való teljes körű bekapcsolódás.

A célokban megmutatkozó azonosság, az azok megvalósíthatóságához vezető utak hasonlósága számos területen azonos feladat elé állítja a három szomszédos államot. Erőfeszítéseik összehangolása - nemzeti sajátosságaikat szem előtt tartva - növeli a kívánt eredmények elérésének esélyeit és közelebb hozza céljaik megvalósulását.

A három állam együttműködésének intenzív fejlesztéséhez kedvező alapot biztosítanak az ezen országokban végbemenő nagy jelentőségű és hasonló változások, a történelem folyamán kialakult hagyományos kapcsolatrendszerük, kulturális és szellemi örökségük, vallási hagyományaik közös gyökerei. Az itt élő nemzetek sokféle, gazdag kultúráiban megtaláljuk az európai szellemiség alapvető értékeit is. A szomszédság tényéből adódó hosszú történelmi időszakon keresztül ható szellemi, kulturális és gazdasági kölcsönhatás elősegítheti a történelmileg szerves fejlődésre épülő együttműködést.

A három ország népei és polgárai közösségeinek együttműködése elengedhetetlen azon feltételek közös megteremtéséhez, amelyek az államok mindegyikében elősegítik az alapvető emberi szabadságjogok, a vállalkozás szabadsága, a jog főhatalma, a tolerancia, a szellemi és kulturális hagyományok, valamint erkölcsi értékek tiszteletben tartására épülő demokratikus társadalmi rend teljes körű kiépítését.

A nyilatkozat aláírói tiszteletben tartják minden más nemzet jogát identitásának egyidejű kifejezéséhez. Hangsúlyozzák, hogy a nemzeti, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségeknek az európai hagyományos értékeknek megfelelően, az emberi jogokról szóló nemzetközi dokumentumokkal összhangban, az összes jogokat élvezniük kell, a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális élet, valamint az oktatás területeit is beleértve.

Az egyesült Európában, melynek megteremtéséhez a három ország aktívan hozzá kíván járulni, a nemzeti kultúrák, a nemzeti sajátosságok megőrizhetők, miközben kiteljesedik az egyetemes emberi értékrend érvényesülése. A közép-európai régió szellemi és anyagi fejlődésének kulcskérdése, valamint Európa fejlett államaival és integrációival való kölcsönösen előnyös együttműködés kialakításának elengedhetetlen előfeltétele, hogy következetesen megvalósítsák a polgári társadalom eszményét. Az európai örökség legfontosabb eleméül az egyetemes emberi értékekből kiindulva és saját nemzeti identitásunkra támaszkodva kell létrehozni az egymással harmonikusan együttműködő, az egyes emberek, a családi, a helyi, a regionális és nemzeti közösségek iránt toleráns, a gyűlölettől, nacionalizmustól, xenophobiától, illetve a szomszédokkal való viszálykodástól mentes emberek társadalmát.

Az aláíró államok meggyőződése, hogy az előttük álló politikai, gazdasági és társadalmi kihívások és a demokratikus alapokon történő megújulásra irányuló erőfeszítéseik tükrében, együttműködésük fontos lépés az összeurópai integráció felé vezető úton.

A nyilatkozat aláírói kifejezik az alábbi gyakorlati lépésekre irányuló közös akaratukat:

- az egyes államok érdekeltsége alapján harmonizálják az európai intézményekkel való együttműködés és szoros kapcsolatok kialakítását szolgáló törekvéseiket, valamint konzultációt folytatnak a biztonságukat érintő kérdésekről
- arra törekszenek, hogy állampolgáraik, intézményeik, egyházaik és társadalmi szervezeteik között zavartalan kapcsolatok jöjjenek létre
- a tőke és a munkaerő szabad áramlásának elősegítésére fejlesztik a piacialapú gazdasági együttműködésüket, az áruk és szolgáltatások kölcsönösen előnyös kereskedelmét, továbbá arra törekszenek, hogy kedvező feltételeket teremtsenek a közvetlen vállalati együttműködésnek és a gazdasági hatékonyság növelését szolgáló külföldi tőkebefektetéseknek
- megkülönböztetett figyelmet szentelnek az egymást és országaikat Európa más részeivel összekötő - különösen az észak-dél irányú - közlekedési infrastruktúra fejlesztésének, összehangolják energiarendszereik és távközlési hálózataik fejlesztését
- bővítik ökológiai együttműködésüket
- megfelelő feltételeket teremtenek az információ, a sajtótermékek, a kulturális javak és értékek akadálytalan cseréjéhez,
- kölcsönös erőfeszítéseikkel sokoldalú együttműködést alakítanak ki az országaik területén élő nemzeti kisebbségek jogainak teljes körű biztosításához szükséges optimális feltételek megteremtése érdekében,
- elősegítik országaik érdekelt területi önkormányzati szerveinek kölcsönösen előnyös együttműködését, szubregionális kapcsolatépítését

A nyilatkozat aláírói kijelentik, hogy együttműködésük semmiben sem zavarja vagy korlátozza más államokkal fennálló viszonyukat és senki érdekei ellen nem irányul.

A nyilatkozat aláíróinak együttműködése különböző szintű és formájú találkozók és konzultációk keretében valósul meg.

Kelt Visegrádon, 1991. február 15-én 3 eredeti példányban, cseh, lengyel és magyar nyelven, mindhárom egyaránt érvényes.

Václav Havel, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaság elnöke, sk.

Lech Walesa, a Lengyel Köztársaság elnöke, sk.

Antall József a Magyar Köztársaság miniszterelnöke, sk.

2004. május. Csehország – új Visegrádi Nyilatkozat

A Cseh Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Szlovák Köztársaság miniszterelnökeinek nyilatkozata a Visegrádi Csoport országainak együttműködéséről, az Európai Unióhoz való csatlakozásuk után

A Cseh Köztársaság, a Magyar Köztársaság, a Lengyel Köztársaság és a Szlovák Köztársaság miniszterelnökei 2004. május 12-én Kroměříž-ben találkoztak, ahol kijelentették, hogy az 1991-es Visegrádi Nyilatkozat fő célkitűzéseit elérték és az Európai Unió és NATO tagországaiként is készek tovább fejleszteni a Visegrádi Csoport országainak együttműködését.

A Visegrádi Csoport országai az Európai Unióhoz és a NATO-hoz történő csatlakozásukat jelentős lépésnek tekintik Európa újraegyesítése, demokratikus átalakulásuk, integrációs erőfeszítéseik és a kölcsönös együttműködés felé. A Visegrádi Csoport európai és euroatlanti integrációja új lehetőségeket jelent és új kihívásokat vet fel a közös érdekek menti további együttműködésük folyamán.

Továbbra is a regionális tevékenységekre és közép-európai régió identitásának erősítését célzó kezdeményezésekre összpontosít a Visegrádi Csoport országainak együttműködése. Ebben az összefüggésben, továbbra is a konkrét projekteken alapuló, rugalmas és nyitott együttműködést tartják fenn.

A Visegrádi Csoport országai elkötelezettek, hogy együtt segítik az Európai Uniót közös céljai és az európai integráció sikeres folytatásának elérésében. A V4 országai újra megerősítik az Európai Unió bővítési eljárása melletti elkötelezettségüket. Készek az EU tagság elérésére törekvő országokat tudásuk és tapasztalatuk megosztásával és átadásával segíteni. A Visegrádi Csoport országai készek sajátos területi és történelmi tapasztalataikat kihasználva hozzájárulni az Európai Unió Kelet- és Délkelet-Európa országaival folytatott politikájának kialakításához és megvalósításához.

A Visegrádi Csoport országai elkötelezettek a szomszédos közép-európai partnereikkel való szoros együttműködés mellett. A közös érdekek különböző területein készek együttműködni a tágabb régió belüli országokkal és Európa más regionális csoportosulásaival épp úgy, mint harmadik országokkal és nemzetközi intézményekkel.

A Visegrádi Csoport miniszterelnökei kifejezik azon mély meggyőződésüket, hogy országaik évszázadokon keresztül összefonódó történelmén és az elmúlt évtizedek hasonló politikai, gazdasági és szociális fejlődésén alapuló további együttműködés gazdagítani fogja az európai

nemzetek közösségét és hozzájárul az egyesített, demokratikus és virágzó Európa felépítéséhez.

Vladimir Špidla, a Cseh Köztársaság miniszterelnöke, sk.

Medgyessy Péter, a Magyar Köztársaság miniszterelnöke, sk.

Marek Belka, a Lengyel Köztársaság miniszterelnöke, sk.

Mikuláš Dzurinda, a Szlovák Köztársaság miniszterelnöke, sk.

2005. július, Budapest

KÖZÖS NYILATKOZAT

A Visegrádi Négyek külügyminisztereinek találkozója
Budapest, 2005. július 11.

A V4 országok elítélték a barbár terrorista bombatámadásokat, amelyek ártatlan emberek tucatjainak életét oltották ki és százakat sebesítettek meg Londonban július 7-én. Kifejezték együttérzésüket az Egyesült Királysággal és állampolgáraival, valamint hangsúlyozták a szélesebb körű együttműködés szükségességét a terrorista támadások megelőzése érdekében.

A Visegrádi Csoport külügyminisztereinek 2005. július 11-én Budapesten tartott találkozója a Visegrádi Együttműködés 2005-2006-os magyar elnökségi periódusának kezdetét jelölte. A miniszterek elfogadták a magyar elnökség programját, amely három prioritást jelöl ki: a Visegrádi Együttműködést még közelebb hozni a polgárokhoz, erősíteni a csoporton belüli kohéziót és támogatni a közép-európai modernizációt. Ezen prioritások célja a V4 együttműködésben rejlő reális lehetőségek kiaknázása és a V4-ek hozzájárulásának növelése az európai uniós politikák formálásához. A magyar elnökség kiemelt figyelmet kíván fordítani a regionális és a szubregionális együttműködés erősítésére a visegrádi országok között; közös gazdasági, valamint kulturális és oktatási projekteket kezdeményez annak érdekében, hogy országainkat és állampolgárainkat még közelebb hozzuk egymáshoz, és egyben versenyképesebbekké tegyük őket Európában és a világban.

A visegrádi országok hisznek abban, hogy az EU képes túljutni a jelenlegi nehézségeken. Miközben hangsúlyozták az Alkotmányos Szerződés ratifikációs folyamata továbbvitelének fontosságát, üdvözölték a júniusi Európai Tanács azon döntését, amely kiemelte az egyes tagállamok speciális körülményeinek, megfontolásainak figyelembe vételét. Hangsúlyozták, hogy az Európai Uniónak mielőbbi és konkrét eredményekre van szüksége a 2007-2013 közötti pénzügyi keretre vonatkozóan. Minden tagállamnak érdeke egy kiszámítható költségvetés, amely a tervezés alapjául szolgálhat. Üdvözölték a brit elnökség ambiciózus prioritásait, amelyek az EU globális szerepének és politikai hitelességének erősítését célozzák, valamint egy modern, versenyképes Unió építését, amely képes és kész szembenézni a globalizálódó világ kihívásaival. Ezeket a fő célokat a visegrádi országok is teljes mértékben a magukénak vallják. Támogatták továbbá a brit elnökség azon elkötelezettségét is, hogy a bővítés, az Európai Tanács döntéseinek megfelelően, tovább folytatódjon. A bővítést kulcstényezőnek tartják a közös cél, egy stabil, biztonságos és prosperáló Európa felépítéséhez.

A miniszterek véleményt cseréltek a 2005. október 11-én, Budapesten rendezendő Regionális Partnerségi külügyminiszteri találkozó előkészületeiről, amely keretében nyugat-balkáni kollégáikkal találkoznak. A reformokat elősegítve, a közép-európai államok valódi partnerséget kínálhatnak a tapasztalatcsere és a két régió közötti együttműködés lehetséges területeinek megvitatásával annak érdekében, hogy a nyugat-balkáni országokat közelebb hozzák az euro-atlanti intézményekhez.

A V4-es magyar elnökség egy másik lényegi eleme az Európai Szomszédsgpolitika alakításához és megvalósításához történő hozzájárulásunk. Ezen a téren különösen fontos az Ukrajnában és a térség más országaiban zajló reformfolyamatokhoz nyújtott segítség. A Visegrádi Csoport számára döntő fontosságú az EU - Ukrajna Akcióterv végrehajtása, amely az EU és Ukrajna kapcsolatainak elmélyüléséhez vezet és elősegíti az ország európai integrációját. A V4-es országok meg kívánják vitatni az Ukrajnának nyújtandó közös támogatások ügyét, valamint kétoldalú kezdeményezéseiket is össze kívánják hangolni ezen a területen.

A miniszterek találkoznak osztrák, szlovén és ukrán partnerükkel is, akikkel véleményt cserélnek a Regionális Partnerség és Ukrajna kapcsolatairól, jövőbeni együttműködéséről.

2005. augusztus, Budapest

A visegrádi országok miniszterelnökeinek találkozója
Budapest, 2005. augusztus 30.

2005. augusztus 30-án Budapesten találkoztak a visegrádi országok miniszterelnökei, hogy az Európai Unió napirendjén szereplő legfontosabb kérdéseket megvitassák, azok közül is első sorban a 2007-2013 közötti pénzügyi perspektívát. A miniszterelnökök üdvözölték az Európai Bizottság elnökének jelenlétét, felhívva a figyelmet a Bizottság kiemelt szerepére ebben a folyamatban.

A visegrádi országok miniszterelnökei kifejezték meggyőződésüket, hogy kiemelt fontosságú a politikai megállapodás létrehozása 2005 végéig. Felhívták a brit elnökség és az összes tagállam figyelmét arra, hogy ezen cél érdekében a luxemburgi elnökség alatt elért eredmények alapján tegyenek meg minden szükséges erőfeszítést.

A kibővült Európai Unió új pénzügyi perspektívájának biztosítania kell a meglévő közösségi politikák finanszírozását és képessé kell tenni az Uniót arra, hogy megfeleljen az új feladatoknak és kihívásoknak. Az új pénzügyi perspektívának tükröznie kell az európai összefogás eddig elért eredményeinek megőrzése iránti elkötelezettséget.

A kohéziós politika kiemelt fontosságú az Unión belüli gazdasági konvergencia sikeres megvalósítása szempontjából, és hozzájárul az EU gazdaságának növekvő versenyképességéhez. Ezért annak a pénzügyi perspektíva központi alkotó elemének kell maradnia. Ezenfelül az Európai Bizottságnak, az Európai Parlamentnek és a tagállamoknak minden erőfeszítést meg kell tenni a szükséges jogszabályok megalkotása és a gyakorlati felkészülés terén annak érdekében, hogy a kohéziós politika keretében finanszírozott projektek az új pénzügyi perspektíva keretén belül a lehető leghamarabb beindulhassanak.

A kohéziós politika hatása mennyiségi és minőségi tényezőktől függ:

- A Bizottság módszertanával összhangban lévő 4%-os felső határ elfogadása már önmagában csökkentést jelent a viseigrádi országok számára a kohéziós politika keretében megszerezhető támogatások terén ahhoz képest, mint amit a módosított berlini módszertan eredményezne.
- A költségvetési fegyelem és a kohéziós politika hatékonysága közötti egyensúly megteremtése érdekében, és az egyenlő elbánást szem előtt tartva, az N+2 szabályt és a vissza nem térítendő ÁFA-ra vonatkozó szabályt ugyanúgy kell alkalmazni, mint a 2000-2006 közötti programozási időszakban.

A közös mezőgazdasági politikát az eredeti célok mentén a Szerződésben foglaltak szerint kell folytatni. A következő pénzügyi perspektíva során, a fenti célok legteljesebb megvalósítása érdekében, lehetséges annak felülvizsgálata. Egy ilyen felülvizsgálat során figyelembe kell venni a 2002. októberi brüsszeli Európai Tanács döntését és a 2003. júniusában elhatározott reform még hátralévő intézkedéseit.

Az új kihívások között kiemelt jelentőségű az európai gazdaság versenyképességének fokozása. A közösségi költségvetésnek megfelelő forrásokat kell biztosítani, amelyek segítik a tagállamok kutatási, fejlesztési, innovációs és oktatási erőfeszítéseit.

Az Uniónak kétségkívül reformokra van szüksége és bizonyos kérdéseket tovább kell vitatni. Mindennek során tekintettel kell lenni a reform és a stabilitás közötti egyensúly megőrzésére. A legsürgetőbb azonban a 2007-2013 közötti pénzügyi perspektíváról szóló tárgyalások lezárása a 2005. év vége előtt.

2005. október, Budapest

"A Közép-Európa és Nyugat-Balkán közötti együttműködés távlatai"

A Regionális Partnerség és a Nyugat-Balkán külügyminiszteri találkozó
Budapest, 2005. október 11.

Közös Közleménye

A Regionális Partnerség (Ausztria, Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia) valamint a Nyugat-Balkán országainak (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Macedónia és Szerbia és Montenegró) külügyminiszterei 2005. október 11-én Budapesten találkoztak azzal a céllal, hogy a résztvevő országok közötti kapcsolatok további elmélyítésének lehetőségeit megvitassák.

A Regionális Partnerség országai kifejezték azon meggyőződésüket, hogy a nyugat-balkáni régió stabilitása és fejlődése Európa egészének közös érdeke és megerősítették a nyugat-balkáni régió európai integrációja iránti elkötelezettségüket.

A külügyminiszterek hangsúlyozták, hogy az Európai Unió Tesszaloniki Programja, amely megerősítette a nyugat-balkáni régió országainak európai perspektíváját, döntő fontosságú, ösztönzőleg hat a reformok továbbvitelére a térségben. Hasonló szellemben a Regionális Partnerség országai továbbra is készek segítséget nyújtani a nyugat-balkáni országok

integrációs felkészüléséhez. Tekintettel azokra a fontos döntésekre, amelyek meghozatalára várhatóan 2006 első felében kerül sor, a külügyminiszterek üdvözölték Ausztria készségét azíránt, hogy a Nyugat-Balkán térségét közelgő európai uniós elnökségének egyik prioritásává tegye.

A Regionális Partnerség országai, a térség megoldásra váró sajátos problémáinak ismeretében, hozzá kívánnak járulni az Európai Uniónak Nyugat-Balkánra vonatkozó politikája alakításához. A találkozó résztvevői rámutattak arra, hogy az uniós tagsági feltételek a térség valamennyi országára egyformán érvényesek, az egyes országok egyéni teljesítménye alapján. Ebben az összefüggésben nyugtázva az eddig elért haladást, kiemelték, hogy a Hágai Nemzetközi Törvényszékkel történő teljes együttműködés továbbra is nagy jelentőségű marad.

A résztvevők hangsúlyozták, hogy az integrációt előrevivő reformok befejezéséhez különös fontosságú a politikai hitelesség, valamint a teljes társadalmi konszenzus megteremtése és fenntartása, továbbá a térségbeli együttműködés továbbfejlesztése. Utóbbiakra tekintettel hangsúlyozták azon különböző két- és többoldalú kezdeményezések jelentőségét, amelyek a fent említett célok mihamarabbi teljesítésére irányulnak (többek között a Szegedi Folyamat, a Pozsonyi Folyamat, a Délkelet-Európai Stabilitási Paktum, valamint az Európai Integrációt Támogató Központ).

A külügyminiszterek üdvözölték a térség országai által eddig elért eredményeket. Üdvözölték az Európai Unió Tanácsának 2005. október 3-i történelmi döntéseit Horvátország és Szerbia és Montenegró vonatkozásában. A csatlakozási tárgyalások megkezdése Horvátországgal bátorító üzenet az egész térség számára. Ugyanakkor különösen pozitív fejlemény a Stabilizációs és Társulási Megállapodásra vonatkozó tárgyalások megnyitása Szerbia és Montenegróval.

Nyugtázták a közelmúltban Macedóniában elért haladást és kifejezték azon várakozásukat, , hogy amennyiben az Európai Bizottság értékelése és annak ajánlásai kedvezőek lesznek, kezdődjék vita az ország európai uniós tagjelölti státuszának megadásáról.

A felek nagy várakozásokkal tekintenek az Albániával folytatott Stabilizációs és Társulási Megállapodásra irányuló tárgyalások befejezése elé. Kifejezték azon reményüket, hogy Bosznia-Hercegovina teljesíti a Stabilizációs és Társulási Megállapodásra irányuló tárgyalások megkezdéséhez a Megvalósíthatósági Tanulmány által rögzített valamennyi feltételt, és különösen az ország által a rendőrségi reform terén a közelmúltban elért haladást üdvözölték.

A Regionális Partnerség országai elsősorban a gazdasági és társadalmi átalakulás folyamatában, illetve az európai integráció során felhalmozódott tapasztalataik megosztásával tudják segíteni a Nyugat-Balkán országait, figyelembe véve a térség országainak sajátosságait. A résztvevő külügyminiszterek közös kezdeményezésekre alapozva az alábbi hat együttműködési területet jelölték ki, amelyeket a Regionális Partnerség egy-egy országa koordinál valamennyi érintett partnerország részvételével:

a, A belső piaci szabályozás rendszerére történő felkészülés (különös tekintettel a szabványosítás, fogyasztói és egészségvédelem, minőségbiztosítás, a diplomák kölcsönös elismerése, az oktatás, valamint a szakmai továbbképzés harmonizációjának területeire) - Cseh Köztársaság

b, Környezetvédelem (különös tekintettel a hulladék-elhelyezés, a szennyvíztisztítás, a csatornázás, az ivóvízminőség, valamint a levegőszennyezés területeire) - Ausztria

c, Bel- és igazságügyi együttműködés (különös tekintettel a határőrizetre és vízümpolitikára, a migrációra, a szervezett bűnözés elleni harcra, a rendőrségi együttműködésre, valamint az igazságügyi együttműködésre a polgári és büntetőjogi kérdésekben) - Magyarország

d, Segítségnyújtás és a tapasztalatok megosztása az uniós támogatások hatékony felhasználására vonatkozóan - Lengyelország

e, Állat- és növényegészségügyi kérdések, az élelmiszerbiztonság jogi szabályozása - Szlovénia

f, Társadalmi kapcsolatok ápolása (különös tekintettel az európai orientáció és a civil társadalom erősítésére) - Szlovákia

Az ilyen jellegű kezdeményezések többek között az alábbiakat is tartalmazzák:

- A Nyugat-Balkán igényeivel kapcsolatos információkhoz való hozzáférés elősegítését,
- Segítségnyújtást a potenciális "know how" felhasználók és szolgáltatók közötti kapcsolatépítésben, a fent említett együttműködési területeken,
- A térségbeli országok érdekeinek előmozdítása Brüsszelben illetve Strasbourgan az Európai Unió által az érintett országok számára korábban nyújtott emberi- és anyagi erőforrások hatékonyabb felhasználásának elősegítésével.

A miniszterek megállapodtak abban, hogy a jelenlegi keretben, évenkénti rendszerességgel áttekintik a résztvevő országok közötti együttműködés aktuális helyzetét, a fenti témákban létrehozott szakértői munkacsoportok tevékenységét.

Rendezvények, találkozók a Visegrádi Együttműködés magyar elnöksége alatt 2005/2006

I. Magas szintű találkozók:

- Külügyminiszteri találkozó 2005. július 11.
- Külügyminiszteri találkozó V4 + Ausztria és Szlovénia körben az ukrán külügyminiszter részvételével 2005. július 11.
- Kormányfői találkozó V4 + Ausztria és Szlovénia körben 2005. július 13.
- Köztársasági elnökök találkozója Lengyelországban 2005 szeptemberében
- Külügyminiszteri találkozó a Nyugat-Balkán témájában a térség érintett államainak részvételével 2005. október 11-12.
- Informális miniszterelnöki találkozó az Európai Tanács ülését megelőzően 2005 decemberében
- Köztársasági elnökök találkozója Csehországban 2006 márciusában
- A külügyminiszterek harmadik találkozója 2006 márciusában
- Európai ügyekért felelős államtitkárok és politikai igazgatók rendszeres találkozóí

- Az EU napirendjén szereplő témákban , vezetői szintű konzultációk a V4 országok érintett minisztériumai között
- Miniszterelnöki találkozó a magyar elnökség zárásaként 2006 júniusában

II. Kül- és Európa-politikai együttműködés:

- A külügyminiszteri találkozók előtt politikai igazgatói konzultációk
- Az európai ügyekért felelős államtitkárok találkozói
- Rendszeres konzultációk az illetékes minisztériumok érintett részlegeinek vezetői között
- és legalább egy konzultáció a V4-ek külügyminisztériumainak külpolitikai tervező osztályainak részvételével
- Tervezői konzultáció a Nyugat-Balkán témájában 2005 vége-2006 eleje
- A külügyminisztériumok biztonságpolitikával foglalkozó szakértőinek rendszeres politikai konzultációi a NATO csúcsokhoz kapcsolódva, illetve a 2006. márciusi külügyminiszteri találkozó előtt
- Folyamatos konzultáció az Alkotmányszerződés ratifikációjáról
- Konzultációk az Északi Tanács érdekelt tagállamaival, valamint Ausztriával és Szlovéniával a kialakulófélben lévő Európai Külügyi Szolgálatról 2005 második felétől
- Konzultáció Ausztriával és Szlovéniával az Európai Alapjogi Ügynökség és a Nemek Közötti Egyenlőség Intézetével kapcsolatos kérdésekről 2005. július
- Szakértői konzultáció az Európai Unió nyelvpolitikájáról, a kibővült Unióban jelentkező nyelvi problémákról, a nemzeti nyelvek és kultúrák védelméről és támogatásáról
- A nagykövetek együttműködése a COREPER-ben
- Rendszeres egyeztetés a V4 diplomatai között Brüsszelben és más fővárosokban
- A Magyar Országgyűlés Külügyi Bizottsága által szervezendő V4-es találkozó a nemzeti parlamentek külpolitikáért, európai integrációért és honvédelemért felelős bizottságainak részvételével

III. Szektorális együttműködés:

- **Mezőgazdaság:**
 - Miniszteri találkozó a 74. Országos Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Kiállítás (2005. aug. 27. - szept. 4.) keretében
 - V4 agrárkamarák találkozója Szlovákiában , 2005 augusztusában
 - V4 agrárkamarák találkozója Lengyelországban 2005 októberében
- **Gazdaság:**
 - V4 kereskedelempolitikai konzultáció 2005 júliusában
 - V4 iparjogvédelmi hivatalainak találkozója 2005. szeptember 12-14.
 - V4-es kis- és középvállalkozói befektetési konferencia 2005 szeptemberében
 - V4 energetikai konzultáció (Varsó) 2005 októberében
 - V4+ Regionális Távközlés-szabályozási Fórum, Prága 2005.
 - V4-es Közbeszerzési Hivatalok találkozója 2006 márciusában
 - INDUSTRIA keretében V4-es stand, V4-es Autóipari Beszállítói Konferencia 2006. május
- **Közlekedés és szállítás:**
 - Miniszteri találkozó 2006 áprilisában
- **Kutatás, fejlesztés:**

- Államtikári találkozók 2005 őszén és 2006 tavaszán
- 2. Technológiai Előrettekintési Csúcstalálkozó 2006 márciusában
- **Kultúra:**
 - Miniszteri találkozó 2006 tavaszán
 - Három szakértői találkozó: 2005. ősz, 2006. január és 2006. tavasz
 - V4-es folklór fesztivál 2006.
- **Belügyi együttműködés:**
 - **Schengen :**
 - A Schengeni Együttműködési Munkacsoport ülései
 - V4-es konzultáció-sorozat a V4-ek 2006 februárjában megkezdődő, együttes schengeni értékelési folyamata kapcsán , vagy egy konferencia az Északi Államok csoportjával, amelyek szintén kollektív értékelésen estek át
 - **Közigazgatási együttműködés:**
 - V4-ek közigazgatási kérdésekért felelős államtitkárainak találkozója 2005. második felében
 - A három munkacsoport (önkormányzati, közszolgálati és informatikai) ülése
 - **Katasztrófavédelmi együttműködés:**
 - Egy főigazgatói találkozó, egy szakértői munkaműhely és egy törzsvezetési gyakorlat 2006. első félévében
- **Egészségügyi és szociális együttműködés:**
 - A roma ügyekért felelős miniszterek találkozója 2005 nyarán
- **Környezetvédelem:**
 - Környezetvédelmi miniszterek találkozója 2006 tavaszán
- **Regionális fejlesztés:**
 - A V4 Területfejlesztési Munkacsoportok találkozója 2005 szeptemberében
- **Turizmus:**
 - V4 turisztikai marketingszervezetek konzultációja 2005 júliusában
 - V4 közös részvétel az IATA World Travel Fair kiállításon Japánban, 2005. szeptember 22-24.
 - V4-es részvétel a CITM 2005 kiállításon Kínában 2005. november 24-27.
 - Turisztikai vezetők találkozója 2006. februárban
- **Szabadalmi Hivatalok együttműködése:**
 - V4 Szabadalmi Hivatalok szakmai találkozója 2005. szeptember-októberben
 - Találkozó a V4 Szabadalmi Hivatalok és a Benelux Védjegy és Mintahivatal képviselői között 2005. szeptemberben
- **Állami Számvevőszékek közötti együttműködés:**
 - Elnöki találkozó V4+2 keretben, Csehországban 2005. júliusban